

HISTORIAE ERFVRTENSIS

LIBER III.

Felicitas Erfordiae se inclinavit imperantium curia.

Dietherus Adolfo infensus, Caesari ingratus. In turbidis Moguntiae rebus piscari uult Erfordia. Caesari sequeclam negat.

Caesar Fridericus Comes & Principes in Moguntinum incitat.

Multa haecenus pro libertate reip. amplianda, nec pauca cum Moguntinae Sedis iniuria peracta sunt; ast iam illi, qui occupatae ciuitatis uires ad se traxerant, ueram libertatem ignorant, consiliis malefanis florentissimam urbem deiciunt.

Haec sunt tempora, quibus casum suum, & concatenata mala imputare Erfordia possit. Extincto *Adolfo Dietherum* in Archiepiscopatu suffectum retuli, sed quem *Fridericus* Caesar, ipsius summi Pontificis, Electorum, & Principum intercessionibus spretis, (a) inuestire de regalibus Electoriis renuit. Hoc turbidum erat, in quo cum piscari uellet Erfordia, uiperam extraxit. Caesaris partes amplecti necessarium uidebatur, si Moguntiam excutere uellet, non tamen initio aperte res acta.

* Sed cum *Fridericus* Erfurtensibus suppetias militares indiceret, illi *Dietherum* compellant. (b) Inaudita haec † iussa Caesaris esse, praeclearam saepe, at sub Moguntiae uexillis, nunquam seorsim operam se suam Imperio nauasse, separari a Sede Erfordiam nec posse, nec uelle. Curaret *Dietherus*, ut ab inuouationibus Caesar abstineat. Archiepiscopus aequa urbis postulata agnoscit, subditam esse ciuitatem, & iuramento Sedi adstrictam, proinde ab ea non distrahendam, horum allegatione se Caesari satisfacturum. Non latuerat *Fridericum*, Erfordiam Moguntini Electoratus urbem esse, uerum aemulationem *Dietheri* conatus ille spectabat, maluitque postea Caesar haec arma ciuitati remittere, quam desuper salutare *Dietherum*. Nihil iste non molitus, quo hunc affligeret. *Henricum* (c) iuniorem Comitem de Schwarzenburg, & Saxoniae Principes instigat. * Ille superiorem Eichsfeldiam, *Heiligenstadium*, & arcem *Ruftenberg*, hi inferiorem, & in ea *Duderstadium* occupant. Ciuitas est Eichsfeldiae praecipua, licet antiquitas & Regiminis sedes metropolis titulum Hagiopoli dederit. Nomen a *Dudone*, qui Comes & conditor perhibetur, habet. Vicinae plagae commercia, & gleba pinguior, rerum sufficientiam adiicit: non ibi curiosa supellex, non luxus, sed germana integritas, spretae uoluptates, inopiam & mille mala proscripserunt. † Ciues ex hordeo, tritico & lupulo cereuisiam coquunt, istius regionis optimam, ea omnem uiciniam maiore cum prouentu instruunt, quod aquae, uel aeris beneficio, ex modica polenta magnam zythi copiam braxent. Incolae ad res suas admodum attenti, moribus & lingua a superiori Eichsfeldia discrepant, ac magis ad mercaturam & Brunswicensem genium accedunt, nisi quod, ut solet, peregrinatio in aliis mores flectat.

(a) Serarius in uita Dietheri.

* Anno MCCCCLXXVIII.

(b) Extant litterae in Archivio.

(c) MS. Chronicon Erfurtense,

Riuander, & alii in Chronicis Thuringiae hoc & sequenti anno.

* Anno MCCCCLXXIX.

II Ad ista inter spem & metum haerebat Erfordia, tutior, quod Erfordiam ab & ipsa *Dietheri* aemula esset. Continuo eam Caesar ab illius obedientia retrahebat, nec Electoris titulo dignabatur, sed *Dietherum* de Sedis auctoritate *Isenburg* appellabat. Ciuitas captandam occasione rata, perituram se Caesaris mandato responderet, (a) uerum sine legibus & iudiciis ciuilem societatem non duraturam. Igitur Senatui iura Sedis indulgenda. Personam *Dietheri*, non Moguntiam ira *Friderici* persequeretur; sic ergo annuit Caesar, ut ille quidem, non Sedes pati uideretur: fauor Archiepiscopatus praetenditur, administratio regalium & Electoralis Iurisdictionis in & extra urbem Senatui defertur, ut iurium horum uiuo

Dietheri

LIBER III.
Dietherus impetior esse. Es a
caso, iure Archiepiscopo de Es
174. fuitibus perueniunt & ostendunt.

(a) Apud hunc senatus documentum

Forma ego senatus erudit
omni ex hinc hinc agere, Mog
monumenta, alia suo uentore
luciam ex uita merere debet
remotum desit. Inuicem Ca
marum ad impere eruditore
iure Moguntiae imperatorum p
critum cum Caesare, suaque in
innuicent, quibus amittit, E

Solis, cuiusque iure J. Mortis
hinc, imperatorum in Erfordiam
Archiepiscopo iudiciis competere
privilegiis, quibus eius a Sede p
hinc uelle. Erfordiam a sup
extinguere ceteros, uicibus calum
Erfordiam, Principes locis ciuitat
mentum factum; ut uicibus
177. Eius quodam iure Senatui inde
pate accerta a Caesare, alii ab i
gan deus locum eorum subiectu
hinc, sed de ciuitati hinc relinquere,
tunc loca.

† pag. 152

† pag. 153

† pag. 153

† pag. 153

† pag. 153

† pag. 153

† pag. 153

† pag. 153

Edit. I *Diethero* sequester esset. Eo autem uel Caesari conciliato, uel mortuo, futuro Archiepiscopo de Electoralibus eminentiis inuestito, cum fructibus perceptis † restitueret.

(a) *Super his omnibus documenta in Archiepiscopi supersunt.*

Frenum equo feroci creditum. Inescata ciuitas imperii deliciis omnia ex libidine agere, Moguntinos Officiales persequi, iura Sedis, monumenta, acta sibi uendicare. * *Dietherus* ad hanc ciuitatis insolentiam ex iusto macrore dolebat, & acrius affligebatur, quod malo remedium deesset. Inimicus Caesar, Saxones inuidi, horum fauore matrem filia impune repudiabat. Elector cum aliter non posset, duplici scripto Moguntiae superioritatem publice uendicat, (a) ac postquam discrimen cum Caesare, suamque innocentiam, simul, quod iis se ciuitas immiscuerit, querelas attulisset, Erfurtum in dominio, & proprietate Sedis, eiusque patroni *S. Martini* a multis iam saeculis fuisse demonstrat, superioritatem in Erfordiam, iurisdictionem cum omni effectu Archiepiscopo Electori competere: nil se quidem de libertatibus, & privilegiis, quibus ciues a Sede gaudent, diminutum, sed potius confirmata uelle. Erfurtenses a superioritate Moguntinae libertatem extingui credentes, uicissim calamum stringunt, & affixis ad Caesarem, Electores, Principes literis ciuitatem suam nobile Sedis Moguntinae membrum fatentur; aut omnimodam superioritatem Electori negant. Eximia quaedam iura Senatum independentem a † Moguntia habere, partim accepta a Caesaribus, aliis ab urbis natali huc deriuatis. Longam deinde seriem eorum subnectunt: retineret praerogatiuas suas Elector, sed & ciuitati suas relinqueret, separatas pactis, consuetudine, immo locis.

Senatus ab-
itur Seque-
stro.

Elector du-
plici scripto
causam suam
tueatur.

Respondent
Erfurtenses.

* Anno MCCCCLXXX.

(a) *Exstat tam hoc scriptum, quam Erfurtensium ei oppositum, utrumque typis uulgatum.*

Elector ne quid in concordiae fauorem omisisse uideretur, fratrem suum, (a) qui de antiquissima subiectione Senatum moneret, ablegat. Conuentus in monasterio *S. Petri* instituitur, hortatur legatus, ne desertis maiorum institutis a felicitate illorum deuiaret. Fortunam in obsequiis habuisse Erfordiam, quamdiu Moguntiam suspexerit. Vanum esse, libertati suae ab eo timere, a quo eadem fluxerit, nihil minus filiae, quam seruitutem Moguntiam intendere, eandem superesse matrem, quae dum filiam obsequentem amat, liberam uelit; licentiam esse, quam auerfetur. Ast cum haec, non ut publicum, ita priuatum cuiusuis bonum promouerent, frustra suadebantur, & Electoris frater infecta re discessit. Ciuitas ut seditionis notam dilueret, laedi se nouis *Dietheri* postulatis queritur, ac multis eum coram Cathedrali Collegio defert: molimina *Dietheri* non urbis tantum iniuriam, sed & ignominiam Capituli respicere, sine cuius assensu cum magni quid Archiepiscopus frustra agat, in his cum praecipuo Electoratus membro litibus, solo pertinaci genio ductore processisse: rogare se, uellet Capitulum, nobiles ac † urbes Electoratus Francofurti conuocare, his se iustitiam causae probaturam. Capitulum insolentis postulati iniquitatem exprobrat, de cetero Erfordiam ut pro potissimo Electoratus membro agnouerint maiores, sic se deinceps habiturum; at membrum imperia capitis expectare, non proprium affectare dominatum debere.

Elector per
legatum urbis
obedientiam
solicinat.
Legati Oratio.

Erfurtenses
reddere Ele-
ctorem inui-
sum Cathed-
rali capitulo
conantur.

(a) MS. Chronicon Petrense.

III Prudenti consilio *Dietherus* contra tot pericula Sedem Moguntinam *Alberto* fulciuit: erat is *Ernesti* Saxoniae Electoris filius, ecclesiae metropolitanae Canonicus, magnarum uirtutum & spei adolefcens, annos natus septendecim. Hunc administratorem a *Sixto* Papa IV, consentiente Capitulo, impetrauit, eundem huic urbi Prouisorem, sicut & Eichsfeldiae nominauerat, Erfurtensibus multum reluctantibus, cum prius Vinariae in eum consensissent. Est illa dignitas

Dietherus
Albertum
Saxoniae Ele-
ctoris filium
coauctorem
assumit.

B b

cadem

eadem cum Vicedominatu; sed cum hic sit humilior, quam ut hereditario Domino tribuere nomen valeat, Cathedrales Domini summae rei Erfurtenfis prouidere, quam agere uices dici maluerunt. Subsiderunt nonnihil Saxonum animi, & restituta quieti Eichsfeldia. Sed ingens hinc Erfordia metus; auxit cum perperam actorum memoria, & profanati ad insolentiam sequestri. Administrationem hanc successionem spectare facile inferebat, nodosissimum autem oberrabat capistrum, si † Princeps Saxoniae rebus Moguntinis praeset. Tempestius de remediis deliberatum, ne pericula consiliis maiora fierent. Placuit ex pacis & belli artibus praefidia petere. Amplioribus munimentis urbem tutandam, ut non solum frequentissimum posset exercitum frustrare, sed, qui alter est munimentorum fructus, sola praecisa difficili expugnatione, & grauibas taediis plena, conatum hostis absterret, cum eo consuleret depopulationibus agrorum, incendiis & mille malis, quibus miles etiam inuicta urbe in innocentes facuit. Insuper abolitionem anteaetorum, & compositionem litium cum Alberto quaerendam.

† pag. 157

Ingratum id Erfurtenfis, & cur?

Ex pacis & belli artibus praefidia quaerunt.

Mons S. Cyriaci munitio urbis periculofus. De eo consilia.

Scutum de muniendo S. Cyriaci monte.

† pag. 158

Difficultates.

Prima fuit ipsum monasterium.

Pro eius translatione Pontificis supplicant Erfurtenfes.

Pontifex annuit.

Caesar etiam consentit.

Munitio cele-

† pag. 159

Primo autem munimenta coepta, tum quod postea fortiores, leges pacis amplissimas sperarent, tum quod non sine controuersis illa ipsa duci possent, sicque una conciliatione ueteres, & nouae sopirentur. Praecipuum urbi periculum e monte S. Cyriaci imminere uidebatur: etenim uallum a monte S. Petri fere ad radices istius excurrit. Primitus ualidiora munimenta contra illum erigenda placuit, sed quaecunque illa, humiliora iudicata sunt, quam ut propinquo monti resisterent. Testari urbis annales, uix hostem nisi ab illo monte eam oppugnasse, qui hodie periculofior, postquam inuentis in humani generis perniciem tormentis, subiecta propugnacula domare possit. Ergo praeueniendum hostem, † & inuincibili arce montem occupandum: praualuit haec sententia. Melius creditur consuluisse, si a monte S. Petri continuo ad Carthusiam, secundum uetera urbis uestigia munitio ducta: sic enim minuta Bruleto urbs adhuc amplissima, iusto spatio recessisset a monte, nec infensissimo democratiae (quam praeferebat Erfordia) castello indignisset. Verum auaracae capacitati nihil demere audebant.

Plures difficultates, & maiores, quam praeuiderant, huic negotio se obiecere. Prima in monialibus occurrit, (a) quarum coenobium, uillae, agri isto in monte fuerunt. Translocandae illae necessario, quod arx in loco monasterii exstruenda esset. Nulla uero spes desuper ab Archiepiscopo impetrandi licentiam supererat. Igitur Sixtus IV Pontifex, ablegato ad eum Henningio Goedenio (b) ICro, & Marianae ecclesiae Canonico, aditur: Esse ciuitatem hanc amplitudine opum, & potentia illustrem, ob hoc inuidiae multorum expositam, ut incolumitati suae munimenta ponere iubeant praesentia mala; ingentes in eam sumptus se, maioresque iam fecisse, dum uastissimam urbem per sesquimilliare Germanicum uallo, fossis, & † turribus cinxerint: incassum omnia, nisi mons S. Cyriaci, qui moenibus imminet, positus in eo munimentis hostibus adimatur. Sed esse in eo moniales S. Benedicti, quae prope basilicam B. M. Virginis in colle Seueriano quondam habitant, ab Adalberto Archiepiscopo, (c) cum illum muniret, huc translatas. Istarum coenobium in arcem muniendam; id esse cuius licentiam a Sanctitate sua peterent. Citra illius iniuriam priuilegium fore: in ipsa urbe tutiori loco, magisque conuenienti monasterium aliud se Virginius exstructuros. Pontifex nec Moguntino, nec aliis, quorum interesse poterat, auditis annuit Erfurtensum precibus; confestim hi, & inopinatio munitores immittunt. Interim etiam Caesari supplicant. Non longis ibi allegatis opus, sed inuisse sat erat, in Moguntini emulationem fieri. Igitur & is in Cyriaciburgum plenissime consentit, insuper se contra uioladores protecturum spondet. Impetrata Pontificis & Caesaris permissione celeriter pergunt. Monialibus coenobium aliud ad radices

radices...
 a) b) c)

IV Munimenta hanc agere...

IV Munimenta hanc agere...
 VI...
 VII...
 VIII...
 IX...
 X...
 XI...
 XII...
 XIII...
 XIV...
 XV...
 XVI...
 XVII...
 XVIII...
 XIX...
 XX...

de 1000...
 &...
 &...
 &...
 &...

edit. I

† pag. 160

radices Petrini montis, ubi Orientem spectat, erigitur, commodus erat situs, quod templum *S. Andreae* non procul esset, id quod fornicibus supra plateam iungunt, inque iis Virginibus chorum exornant. Castellum in figura quadrata munitur, undique densissimis muris † ambientibus, quibus uersus planitiem uallum incumbit, alibi procliuitate montis, & solo muro tutum. Vbi excurrit in angulos, solidissimae turres locantur, attamen duae illae quae latus uersus urbem defendissent, coeptae quidem, sed perfectae non sunt, eo quod ibi a ciuitatis uallo propugnari ualeat, nec contra urbem, sed hostem muniendum censerint.

riuer conficitur, Monialibus translatis. Descriptio noui Castellum S. Cyriaci.

(a) Documenta hac de re in archiuis, Moguntino, Erfurtensi, immo haud dubie in Pontificio & Caesareo & Saxonico supersunt.
 (b) De hoc Goedenio plura infra in motibus ciuilibus. Episcopium eius ex aurichalco fufum extat in ecclesia Mariana.
 (c) Supra lib. I n. 10.

IV Munitionem hanc aegerrime tulerunt Moguntinus & Saxones; hi in aemulationem suae domus arcem erigi; ille iurisdictionem utramque laedi queritur: abactas moniales, extractum castellum, illud sine Archiepiscopo, hoc sine Principis consensu fieri non debuisset.

Moguntinus & Saxones hoc munimento offensa.

* Mox adfertur fama *Dietherum* dysenteria extinctum. (a) Temperavit nuntii lactitiam, quod *Albertus* successor esset. Actum uidebatur de Erfordiae licentia, patre in Saxonia, filio Moguntiae imperitante. Sed nihil tam necessarium, quod decursus temporis non dirimat. Interim humilitate potentiores mitigant Erfurtenses, & ambiunt Ducem *Wilhelmum* Vinariensem, fraternis frigusculis *Ernesto* saepe contrarium, simul *Alberto* omne obsequium per legatos offerunt: multa haecenus contra ueterem necessitudinem inter filiam & matrem intercessisse, nolle se defensionem eorum suscipere, sed fateri, dissidio inter *Caesarem* & *Dietherum*, secutoque sequestro † in Archiepiscopatus iniuriam interdum se abusus. Veniam mereri agnitionem erroris, Vellét Elector diem & locum indicere, ubi selectis Moguntiae & ciuitatis iuribus auitam fidelitatem sponderent. *Albertus Amerbacium* suam urbem in silua Ottoniana sitam nominat; adfunt Erfurtensium Deputati. Elector *Bertholdum* Hennebergiae Comitem, Cathedralis ecclesiae Decanum mittit. * Feliciter omnis dissensio aboletur articulis concordiae in publicum instrumentum redactis. (b) Ciuitas Moguntinum pro uero Domino hereditario, Sedem pro donatrice suorum priuilegiorum agnoscit, seque secundum pacta & consuetudines obtemperaturam, liberum Electorali iudicio cursum, ecclesiasticam, & Archiepiscopatum Officialium immunitatem intactam fore promittit. Gera fluius Electorali iurisdictioni immediate relinquatur. Lanariis, pistoriis, & ceteris, ne ullibi, nisi in tabernis Electoralibus uenditent, mandatur. Vicissim Elector priuilegium de non retentando ciuem in causis ciuilibus per Archiepiscopatum, & alia gratiosissime concedit. Temeritatem uero muniti *Cyriaciburgi*, & quod *Diethero* insultasset, multa quadragies mille florenorum ciuitas luit, eaque demolationem redimit †.

Dietherus moritur & succedit Albertus. Erfurtensium ab hoc metu.

Defensio Albertum.

Amerbaci tractatus indicuntur.

Concordata Alberti.

Erfurtenses multamur.

* An. MCCCCLXXII. (a) Serarius in Diethero & Alberto Administrat.
 * An. MCCCCLXXXIII. (b) Extat in archiuis.

† Auctor *Anonymus* lib. I cap. X p. 115 & seq. notat auctorem, propterea quod heic dicat, Erfurtenses temeritatem muniti *Cyriaciburgi*, & quod *Diethero* insultasset, multa quadragies mille florenorum luisse. Sed nescio, utrum iure. Confer, quae lib. V *Rerum Moguntiacarum* in uita *Adelberti* huius III adnotat. 1 & 4 ad § II *Serarii* commentatus sum p. 795 & seq.

Dum haec ita Moguntiae & Amerbaci tractarentur, simul Vinariae † cum Saxonibus actum est. Occulte ibi aduersus imperium, quod Amerbaci fatentur, se muniunt Erfurtenses, fufisque ingentibus pecuniae summis, & promissis mille quingentis aureis in singulos annos protectionem Saxoniam emunt. Pacta haec eodem die, quo Amerbaci

Occulte simul cum Saxonibus agunt Erfurtenses ac protectionem Saxoniam subeunt.

† pag. 162

centia subferuntur : idque astute : nam si istis prius roborata, temerarius ille protectionem alienam subeundi ausus omnem concordiam cum Moguntia praepediisset ; dilata uero protectio, postea reddita fuisset difficilior, Saxonibus alienos subditos, nouissime Domino conciliatos, in protectionem recipere non audentibus. Hac arte Moguntiam inter & Saxones inuidia refuscitata, dum hi praetendebant, quod illa negabat.

Moguntinus
a legibus pro-
tectionis ex-
ceptus.
Aegre traſta-
tus cum Saxo-
nibus fert
Moguntia.

Albertus mor-
tur.

Exceperant tamen Principes Pontificem Romanum, Caesarem, & Moguntinos Electores, quod contra illos ciuitatem protegere nolent. Haec uicissim auxilia Saxonibus promiserat, eosdem Mülhusiam & Northusiam a legibus foederis eximens. Aegerime tulit hoc foedus Elector, ac passim de iniquitate rei conquestus : Ciuitas ut mitigaret culpam, legem hanc protectoriam non urbem (a) sed pagos solum ciuitatis respicere praetendit, qui extra eam hinc inde siti cuiusuis iniuriae paterent, hos aduersus uiolentiam protectione potentioris, & erga ipsos protectores sanctitate foederis muniri † debuisse. Nihil hisce apud *Al-* † pag. 163
bertum agebatur, sed cuius praematura mors (b) omnia inuertit.

(a) Extant huius excusationis litterae.
(b) Serarius in Alberto Administratore.

V Post hanc pristinos animos assumpsit Erfordia, necessitudine Saxonum, & Moguntiae cum *Alberto* extincta, & stabilita protectorio foedere inuidia. Nil *Bertholdo* successori de rerum agendarum peritia deerat, noueratque iam technas Erfurtenſium ab Amerbacensibus actis, quibus ab *Alberto* fuerat praefectus. * Cum ad collectas Imperii tertiam Electoratus quotam conferre nolent, ipse Caesarea sententia coegit. ** Senatus ciuibus grauis omnis generis onera adinuenit. Praecipue pani & potui uectigal indixit, nec in molendinis, nisi empta prius licentia, frumenta admittebantur. Prohibuit Archiepiscopi Sigillifer, ne Cleri molendina tesseras Senatus attenderent, sed cuiusque uenienti operam impertirentur. Petrenſis (a) Abbas potissimum detrimenti passus, uectigertem braſii longo tempore intermisit.

Successori
Bertholdo
cum Erfur-
tenſ. iues.

* Anno MCCCCLXXXVII.

** Anno MCCCCXC.

(a) MS. Chronicon Petrenſis.

Lites Erfor-
diae cum Sa-
xonis de re
nummaria.

VI Supererant & cum Saxonibus tricae : nec enim hos minus Erfordia quam Moguntiam oderat, aut metuebat, hac iure illis potentia inuisis. * Igitur ut Saxones placaret, de controuerſiis aliquibus sopiendis Vinariae conuentum est. Praecipua † lis (a) de re nummaria † pag. 164
proponitur. Illi suam monetam ab urbicis repudiari queruntur, cum tamen commerciis & situ ita coniuncti sint, ut idem nummus, idem utrimque ualor esse debeat. Hi necessitatem communis rei nummariae fatentur, uerum non sua, sed monetaliu culpa graue commerciis remedium eligi. Illos postquam nouae cuiusdam monetae nummi ex acrio in prouinciam, & regiones expositi sint, eorum ualorem culis nouis minuere, non quod his plus addant argenti, sed alius tantum commatibus signent, postquam in uulguſ iuerint, eidem exauctorationi subiciendos, sicque euenire necessario, ut cum minuta ista moneta primo omnium in urbe confluat, haec in istius abrogatione ingenti damno afficiatur. Id esse, cur ciues nummos in primo ualore acceptare formident. Conuentum igitur, ad rei nummariae consultationes ciuitas uocaretur, nec sine illius praescitu mutaretur ualor, uicissim nummi Saxonici in Erfordia boni & sancti essent.

* Anno MCCCCXCII.

(a) Conuentus huius Recessus in originali extat.

Ludi eque-
stres habentur.
Descriptio
arenae.

Pergunt Saxones urbem delinire, utque maiestatem suam, & fortitudinem ostenderent, * ludos equestres (a) ac torneamenta sumptibus & pompa regali exhibent. Arena, ubi forum glastarium latissime patet, sternitur, atque contra spectatorem impetum tignis undique circumdatur, † per singula tamen latera in aditum aperta. Senatus uer- † pag. 165
sus riuulum subdialales ambitus quatuor, ut alter altero esset altior, in longitu-

Edir. I

† pag. 165

liberum curam pectum creta
liberis. & Principum, heredes
liberis. & Ducum famulo destinata
Electus, eoque frater Augustus ne
fratrem suum cura magnificenti
des sua felicitate dicitur: prout Se
ant. videlicet Comibus, pluri
antus equos, arma, uis decem
reus. Natus in Malle sacrosan-
pescitur, sumo deinde prouo
cliam optine. Senatus, ne lega
quidam populo, proditiuſ aut em
catus, potius ad quamque uigil
bep praedictam, ualoremque cat
curam hinc inde in moratibus, t
uoluntate expetit, dispetit. Ad
Capitulum cum octingenta uentus
cipum honorum, & uis tantum †
decem carachipat pectum huius
desigis delectat. Mem tunc aut
co in stantibus autem genere
ad prouinciarum finibus, amaris uide
pluribus un, excusationibus prout
penituit, omnesque ares errant, qui
doctus, cetero impet le uergens t
honor. Insuper pugnatum ex ordo
pulsatum in huius post bono locustim
in huius pectum ad uolentem locust
equi uis dicitur uolunt, & uer
tin common est. Sed ualio ualio
ardentibus inuolunt, ut sub ce
ter actum, ut huius impetu ca
arata, ac solentis pectum ordine,
trouentur, ad huius reuerti sine.
liber Francis uolunt, summa post
Comibus huius de cetero reuerti,
his huius de reuerti, † forma continet
in Principibus dicitur dicitur, omni cetero
ex uoluntate reuerti ad huius, cetero p
act. Inuolunt in huius cura Principum
uel quod augeret dicitur, ut huius
sine. Grauius aut dicitur, huius o
peregrinatio reuerti uolunt. In
tamuluntibus huius uolunt delectat
quet dicitur, donec prout uolunt
apparet ad huius delectat.

* de MCCCXCII. (a)

† In negotio incendio templa o
curam uolunt, & quoniam
uolunt quia in cetero sunt, sub
lecto tunc in uis pectum armat
per Excelsis huius huius
dicitur huius huius huius
Suffraganeum in huius. Docto
operi admittit huius nome
dicit.

(b) huius

Edit. I longitudinem centum pedum crexit. Superior Senatoribus, alter nobilibus urbis, & Principum, horumque Officialibus, duo humiliores ciuibus, & Ducum famulis destinabantur: Ipsum theatrum *Friderici* Electoris, eiusque fratris *Ioannis* nomina & arma exhibebat. Decem septimanis huius circi magnificentiam labor assiduus perfecit. Sextus dies Iulii festiuus dicitur: pridie Saxones cum ducentis armatis adueniunt, octodecim Comitibus, pluribusque nobilibus stipati. Ingens ornatus equos, arma, uiros decorabat. Altero die priusquam ludos inirent, Numini sub *Mislae* sacrificio in aede *B. M. Virginis* deuotionem persoluunt, sumpto deinde prandio ad arenam, erectis lanceis, ordine decoro equitant. Senatus, ne securitas urbis, congregato ad publicum gaudium populo, prodicionis aut tumultus periculo exponeretur, plateas catenis, positas ad quamque uigilibus, occlusit, auxit etiam *Cyriaciburgi* praesidium, uallorumque custodias, turmas insuper armatorum ciuium hinc inde in monasteriis, & ubi uacua aedificii spatia multitudinem caperent, disposuit. Ad ipsum spectaculi locum *Erfurtenis* Capitaneus cum octuaginta equitibus, & quingentis bipenniferis in principum honorem, & urbis tutelam † stetit. Principes, & Comites octodecim cataphracti pugnam hastis praelongis incipiunt, ita ut singuli cum singulis duellarent. Mon tamen inter se Principes, ne uirtutis aemulatio in fratribus inuidiam gigneret. Vbi uel impetu fracta esset hasta, uel proximitate inutilis, acinaces nudantur, seque inuicem, sub cataphractis tuti, excussissimis ictibus petunt: alter alterius ictum elidit, suum geminat, omnesque artes tentatae, quas tutela sui, uel hostis offensio docebat, extremo impetu se urgentes ab interuenientibus fociis separabantur. Insignia pugnantium ex ordine ad arma Principum suspensa, postquam ita bini post binos seuerissimi furoris imaginem exhibuissent, in duas phalanges ab inuicem secedunt, mox praecipitatis in cursum equis altera alteram inuolant, ac sicut antea duellando, ita tunc turmatim certatum est. Solis radii nullis nubibus excepti ferreis thoracibus ardentius incumbant, ut sub cataphractis persistere graue esset, praeter aestum, tot horarum impetu calorem augente. Secessum igitur ex arena, ac solennis pompae ordine, praemissis tubicinibus, & regalibus tympanis, ad hospitia reuersi sunt. Deponuntur loricae, atque nonnihil Principes quiescunt, sumpta postmodum coena curiam accedunt. Omnia ibi fidibus & cantu resonant, ac ne quid uoluptatis deesset, filias suas & uxores, † forma commendatas, Senatores miserant, cum iis Principes choreas ducunt, omni comitatu sequente. Senatus domum ex aduersa regione ad lupos, curiae ponte iunxerat, ibi hi saltus peracti. Interim in ipsa curia Principum sumptibus epulum paratur: nihil uel quod augetur delicias, uel demulceret *Erfurtenis* animos, omisum. Grauidus auro abacus, dapes omnis generis fructibus, & saccharo peregrinae regiones instruxerant. Ipsi Principes de maiestate sua, ad familiaritatis humilitatem descenderant. Continuata haec festiuitas aliquot diebus, donec praeciuo urbis applausu de re bene acta, Duces cum apparatu ad sua discederent.

* An. MCCCCXLVI. (a) Anonym. MS. Chron. Erfurt.

* A nupero incendio templa denuo surrexerant, quibus de nouis campanis prouidendum, & quoniam ea, quae e turri *B. M. Virginis* uiolentia ignis in cineres fluxit, maiorem Germania non uiderat, collecto iterum aere noua prioris aemula, & quae famam eius continuaret, per *Eccardum Kempensem* funditur. (a) Prodiit ingens aes campanum, ducentis septuaginta quinque centenariis graue: mox per *Archiepiscopi Suffraganeum* in *Thuringia*, *Doctorem de Laspei* facturum; is, ne operi admirando speciosum nomen deesset, *Maria gloriosa* benedixit.

(a) Anonym. Chron. Erfurt. MS.

Senatus in hoc concursu pro securitate publica cura.

Ipsius pugnae descriptio.

Finis ludis epulum & saltus in curia inchoatur.

Maior campana Maria gloriosa funditur.

Edit. I

† pag. 168

Concordata Bertholdi.

VII Familiaritate Saxonum ausus ciuium in Moguntiam animati. Ut uero haec insolentiam + susteret, diem indicit, quo recenter in controuerfiam tracta dirimerentur. Hinc *Concordata Bertholdi*, quibus iuramentum Senatus, & ciuium renouatur, *Cyriaciburgi* munitio rati-habetur, pluraque indulgentur, ut colligi facile possit, ciuitati foederibus, & uallis munitae multa conuiueri debuiffe; imperiales tamen collectas, quae tunc indicebantur, & quidem tertiam Archiepiscopatus quotam libenter contulit. Ast mox iterum diffensiones: (a) Senatus in gratiam aerarii mensuram uini minuerat: Non tulit *Bertholdus* ciuibus suis nouum hoc onus imponi, seuerissimis igitur mandatis abolitionem imperat. Senatus tandem, aegre licet, mensuram pristinam restituit.

* *Maximilianus* Caesar, ut quadriceni subditi stipendiarium aduersus Turcam alerent, per Imperium edixerat; (b) Elector Senatui, numerum ciuium & subiectorum ederet, mandat. Ille pro palare uires periculosum rem esse reponit, quam & urbs & Electoratus celare debeat. Si ciuium & subditorum numerus, ac per hunc reip. uires prodantur, cuilibet palam futurum, qua potentia euertere ciuitatem possit. Maiori formidine ignota oppugnari. Elector metum intermitteri iubet; non pro palari, quae Domino creduntur, silentii fidem sanctam fore; missurum se + copias Caesari sub Electoratus uexillis, nec illum, quot Erfordia, Rhingauia, uel aliud Electoratus membrum sustentet, indagaturum. Acquieuit his ciuitas, & postulatis *Bertholdi* se submisit.

Iterum diffensiones.

Electum Maximilianum.

Difficilis ad edendum subditorum numerum ciuitas.

(a) Dicta Chronica & alia documenta publica. * Anno MD.
 (b) Ordinatio Regimini an. MD, iit. von Soldnern.

† pag. 169

* MDI,

Nouus Senatus collectas imponit.

* Profusior erat ciuitatis oeconomia, quam ut annui reditus expensis sufficerent. Mutuae hinc inde acceptae pecuniae, & cum iis usurarum onera. Nouis collectis ciues onerabantur, carnibus, uino, pani uectigalia indicta. Irritauit hoc Archiepiscopus, & subditos; hi nouum onus, ille superioritatem suam inuadi querebatur. Attamen Elector exoratus postea consensit. At non suffecit malo remedium, ideo in turbas & motus, quos dicam, erupit.

* MDVII.

* *Georgius* Comes Hennebergius per annum in hac Vniuersitate literis incubuerat, (a) cum Academia Rectorem sibi praeficit: refero hunc, non quod solo isthoc illustri Rectore conspicua fuerit Vniuersitas; nam multos Principes, Comites, & Barones Rectorum catalogus recenset, sed quod *Spangenbergius* (b) ingenti falso carnificem cum fuisse, *Lutherum* allegans, asserat, & feminarit calumniam in eos, qui dicta ab alijs sine examine excipiunt. *Lutherus* fericarium fuisse textorem ait, pari calumnia +, quam & Vniuersitatis nostrae matricula, & Colonienfis + atque Argentoratensis cathedrales ecclesiae, quarum Comes iste Canonicus fuit, refellunt: ipse *Spangenbergius* alibi hunc *Georgium* Comitem agnoscit.

† pag. 170

(a) Catalogus Rectorum Vniuersitatis Erfurtensis editus a Dedekindo anno 1614 († Praefecit autem eum sibi V Kalend. Martii anno selquimil. lesimo octauo, ut uerba Catalogi habent.)
 (b) *Spangenbergius lib. 5 Chron. Hennebergenf. cap. 44. Hoc de Rectore uideantur scripta ab Vniuersitate sub Apologiae & Defensionis nomine uulgata.*

† *Iuncker* in programmae Isenaci an. MDCCVIII edito; Quod si de ueritate rei gestae (in quam inquirendi quaedam haetenus quasi imposta nobis necessitas fuit, cum Historiam Hennebergici Principatus accuratiore fortassis studio, quam a Spangenbergio, ingenij sui figmentis nimium indulgente, factum est, pertracta remus) ferendam iudicium sit; nacare debet omni culpa Lutherus, iudicarique ab iniuria, qua notasse illum uisus est aliquando Nobiliff. Ioh. Mauric. Gudenus (Hil-

stor. Erfurt. p. 169) atque adeo turpitudine omnis & inuidia in corruptorem historiae uerborumque Lutheri, Spangenbergium recidit, non liberatis tamen ab inconsiderantiae crimine iis omnibus, qui in causa isthac, moderante certantem Spangenbergio, cum laruis pugnarunt, more andubatarum: quorum quippe oculos mentemque poterant uerba Lutheri, si modo inspecta ab ipsis fuissent, misso Spangenbergio, caecam fidem sane non promerente, ab errore omni reddere immunes. Ita

Edir. I *vero differit Lutherus* (tom. VIII Ienensi, edit. 1568 f. 8 a) & edit. Altenburg. nouissimae tom. VIII f. 8) *atque his ipsis, non aliis uerbis*: Ach vver künd alle die exempel erzehlen, auch in leiblichen sachen, die täglich in der welt geschehen, da man betrogen vvirrd durch falsche briefe, vvorte, eide, bund, pflicht, u. s. f. Wie viel sind allein in ehelichen verlobnißen falle, da man muß falschen eyd zerreißen, mahlßchatz und alles zu nicht machen? Ich muß ein lächerlich exempel sagen, vveil vvir so grob vvolten seyn. Es geschah zu Erfurth, da ich ein junger Baccalaureus vvar (*notandum, quod Lutherus Erfordiam uenerit anno 1501, Baccalaureus artium ibi factus anno 1502*) kam dahin ein Graf von Henneberg, der sich prächtig hielt, also dafs auch die Vniuersität ihn einen Rectorem vvehlet, vvie die vveife allezeit geuwesen, die Herren also zu ehren, liefs sich Rectör halten, und thät, vvas ein Rectör thun soll, Nicht lange darnach mummelt sichs, es vware kein Graf von Henneberg, sondern ein Seidenticker. Darauf verfehvvand er auch bald, dann die kundschafft kam, es vware kein Graf von Henneberg, sondern ein Seidenticker, Nun vwaren zu der zeit Theologen und Juristen, als *D. Henning Göde* (*qui obiit an. 1522*) und die trefflichsten Leuthe, so in Teutischen landen berühmt vwaren, die doch allzumal den Seidenticker vor einen Grafen von Henneberg und ihren Rectör hielten. Hie lafs ich nun alle Juristen, ja alle vvelch richten, ob die Vniuersität, sonderlich vvir junge Studenten, die mit der Vniuersität gleichvvoll ein corpus sind, so ihm, als einem Rectör geschvvoren, schuldig sind geuvest, ihn vor einen Rectör zu halten, und mit unfrem eide ihm nachzulauffen,

VIII *Accessit aliud facinus, quod una cum superioribus ingentes postmodum turbas concitauit.* *Supremus plebis tribunus, seu primus Quatuoruir Henricus Kelner, imperialem praefecturam Kapplendorff (a) octo millibus florenorum Saxonibus oppignerauerat, nec Senatu, nec ciuibus consultis.* Illi arcem cum pagis occupant: nemo erat, qui increpare temeritatem auderet, immo nec quaerere licuit, quod ignorabat ciuitas, am uendita, uel oppignerata praefectura esset? * Non collectae nec uectigalia prodigae dispensationi sufficiebant; fides insuper ruentis ad inopiam urbis apud exteros defecit. Ipsi ciues precibus uiolentis ad credendum inducti; sed haec omnia parum ad leuamen, ad correctionem mali nihil conducebant, dum fons huius, pessima redituum administratio non emendabatur; eo miseria creuerat, ut occultari amplius non posset. Instabant creditores plerique potentes, hic capitalis, alius usufruarum, ille praeterea causatorum sumptuum exsolutionem urgebat. Vacuo interim aerario † frustrati, ciues extra urbem passim infestant, capiunt, atque pignoris instar pro nomine retentant, postmodum suae causae iudices sub expensarum coloribus ad alterum tantum nomen extorquent. Senatus in angustiis trepidat, utque miseriae magnitudinem sciret, redituum & expensarum calculum reducit, reperitque istas ab his aliquot millibus superari. Videbatur necessitas

vvo er hinlieffe, ins hurhaus oder bubenhaus, da er gevvieslich auch hingelauffen ist; oder, ob vvir dem Grafen von Henneberg den eid halten müssen, vveil sie selbs von solchem Grafen von Henneberg nichts vvißten vvolten? Wem haben vvir denn geschvvoren? das ist leichtlich zu erachten. Wir haben dem rechten Rectör geschvvoren; er sey jzt da, oder komme hernach, Ist er izt nicht da, oder ist ein falscher da, so haftet der eid nicht, bis der rechte Rectör komme, und ist niemand meineidig, bis er übervunden vverde, dafs er dem rechten Rectör nicht den eid gehalten habe. *Hucusque Lutherus. Quae igitur iniuria in his uerbis tam grauis lateat, ego certe non satis intelligo. Luthero fides utique habenda est, testi non aurito, sed oculato, & scite euentum huc adplicanti. Neque uero infringere eam potest, quod in Catalogo Rectorum non adparet ille furca dignus homo. Quid si enim dicas, uel nomen eius deletum fuisse ex matricula; uel, detecta fraude, statim electum fuisse alium Rectorem, nulla penitus facta impostoris mentione; praesertim, cum finito demum magistratu, Rectorum nomina albo soleant inscribi? Omnibus autem tarptudinis, non in Academiam, sed in Spangenbergii socordiam redundaturae culpa uersatur in eo, quod quem acupictorem, Seidenticker, aliquoties uocat Lutherus, excoriatorem, Schinder (uide, lector, ac desistere historici errorem) Spangenbergius appellat. Nemini igitur mirum uidebitur, fieri potuisse, ut, qui acupictoriam artem didicisset, opulentioris forte conditionis homo, ex fastu animi Comitem Hennebergensem se esse dicturum, ornatus postea dignitate summa in moderando academiae statu. Fallere scilicet ac falli & olim fuit, & nunc profectum saeculum est.*

Kelnerus
clam Saxoni-
bus Kapplend-
dorffium opa-
pignorat.

Onus aeris
alieni urbem
premiit.

Senatus acri-
citate mali
perculsus
haesitat.

sitas

Inter se diffidet, dum alii aces alienum inuisibus manibus festandum censent;

alii negant.

fitas omni consilio maior, ac dum eluctari non posset, communi desperantium more in uotis altercabatur. Pars ad communitatem ciuium rem deferendam censuit. *Senatum oneri imparem, tam immensa nomina soluere non posse: crescere indies pericula & damna, quae suu ulterius occultarentur, idem Senatui obuentionum, quod domestica incendia celantibus, dum per momenta crescens malum impari ope extinguere conantur, usque dum illud cum aedificii ruina semet ipsum ostendit. Reditus ordinarios expensis maiores calculum docuisse, de nouis igitur obuentionibus dispiciendum, quae cum aliunde, quam de ciuium bonis accipi nequeant, aequum esse necessitatem iis manifestari, sed & collectas libentius suscepturos, si, quo consilio indiſtae sint, resciant.* Alii sanctissimo silentio inuoluenda omnia censuerunt: *Armis & numero potentem plebem, nec Senatui satis amicam, quem peculatus, & atrociorum criminum insimulet; solum Ducem abesse multitudini ad seditionem pronae. Quod si aeris alieni quantitatem opinione maiorem intelligat, quanta indignatione, quibus conuiciis Senatum sit petitura: nec Ducem defuturum, postquam multitudo publice calumniabitur.* † Nihil moderati a concitata plebe sperandum. *Quae causa mali? cur debita contracta? inuicem tumultuantibus demonstrandum, qui miseriam omnem imperantium culpa imputabunt. Ad quid Tribuni plebis cum tanta potestate Senatum auerent, si necessitates publicae pro remedijs ad communitatem deferendae? esse hanc ciuilibus societatis legem, ut alii imperent, alii obediant, nec his gubernandi potestatem subiiciendam. Ipsum tempus monere periculum, eundem annum instare, (b) cum ante duo saecula fatali motu plebs contra Senatum cristas exererit, ut hominibus, sic Rebus publicis sua temporum climata periculis horrere. Igitur aduersae fortunae, furoris exercendi occasionem haud praebendam: e curia petendum remedium, cui salutem suam ciuitas commiserit.*

(a) Anonym. Chronica Erfurtenſia MS. & uaria documenta publica in archiuis extantia haec & sequentia abunde referunt.
 * Anno MDIX. (b) Vide supra anno 1309.

† pag. 172

Regens Senatus reliqua collegia inuocat. Aes alienum ad populum defertur.

Plebs murmurat.

Eligit Oratores, qui Senatui adstant.

Neutra pars alteri persuasit; diuifus ergo regens Senatus, ex more ciuitatis quatuor reliquos, nuperrimis annis curia functos, in consilium uocat, apertisque acerrimi necessitatibus, an ad populum hae pro remedijs deferendae consultandum proponit. Effecit atrocitas mali, & consilij inopia, ut delatio ad ciuium communitatem pluribus uotis decerneretur. Indicitur comitium, & ad congregatos per quatuor urbis regiones ciues delegati mittuntur: magno onere ciuitatem premi, cuius leuamen Senatus omni consilio haecenus quaesiuerit, aes alienum esse, quod urgeat, non sua, nec forte maiorum culpa, sed aduersarum rerum uiolentia contractum: euacuari ufuris aerarium, ut † expensis amplius non sufficiat, hinc annue debita augeri, sola mora inualescere malum, atque tot ex alucis inundare remp. quot creditores existunt. Igitur ut communitas uigilantiam Senatus, & curam intelligat, ei aperiri necessitatem, & in partem sollicitudinis uocari. Vellent ciues in medium cum Senatu consulere, quo tantum onus, priusquam ciuitas succumbat, leuigaretur: Seligeret per singulos districtus Quatuoruiros, concordiae, & commodorum ciuitatis amantes, his Senatum aeris alieni quantitatem ostensurum, cumque iis sedecim, quomodo resp. e tantis angustijs extrahenda sit, deliberaturum. Murmure excepit haec populus, ante uulnus acceptum deliberari debuiffe, declinare malum prudentis esse, de remedijs etiam fatuos ab euentu moneri. Attamen singuli districtus, ut Senatus petiit, Quatuoruiros elegerunt, prudentes, & qui loqui, quod sentiant, auderent; iis, ut de nominibus cum Senatu consulta- rent, mandatum. At hi suscipere in se negotium detrectant: periculosam rem esse, cum potentioribus agere, quibus nunquam ueritas impune dicatur; quantis odijs irritandus sit Senatus, si culpas, & aeris alieni

† pag. 173

LIBER
 I. aliter cuius accitio indagine
 uelut in perulo laboros, si e
 de huius manu puerocione ſunt
 a munitio, Senatus atidite
 ita uis: ne quid uicium
 puerit, ac cum co pualuente
 mandata referret, inuoluen
 ad curam delata, tunc puenit
 ſua ad plebem detulit, uelut
 quomodo aeris populam ſe ma
 uera delatit: uoluerunt eſſe
 ne magis, quam mora remittere: a
 ſimilitis occurrantibus alii, deſi
 populis clapsu alioru ſepitamus, a
 acciderat, puenitque aeris alieni
 Alacritas illi curam, inuoluen
 data exponit. He turbans me
 aliorum. Et inuoluen nullum a
 electi, populo ſe rictio uide
 quo clari: Interdiffe ſe ueniam
 alieni quantitatem reſſe, adſerre
 ac delata, quod triſti uicium populi
 ueritibus ſeruat nulla atore
 Erroreſque debet referre. Liquida
 ditione ueritate ſolam triſtita nulli
 in ſeruo multitudine continet, p
 uocis, detum ſeruo clamore, uen
 uera puerita ſua, uel bona tanto
 non ſe modo, ſed libera, & neq
 facultatem ſui ueritae tranſmiſſi
 turbant: ancliam rem eſſe, qua
 ueneri Senatus de ueritate ſu
 huc rebellioſum uolunt actibus
 pui delatit, ſi moderata comi
 re ſua legiti ad curiam ueritate
 ſeruo, ut Senatus debent communita
 tibus, non uolunt uoluntatem de obſe
 ad ſua quaeſus impet: ſed uolunt
 pueritit, pueritit uolunt impet
 pueritit: ueritae uolunt impet
 pueritit: ueritae uolunt impet
 non ſollicito, ut magis cum ueritae
 fidem ſua hae impet: quae ſe
 rictioſes eleret, ut uolunt commu
 ter pueritae a credentibus accep
 ſeruo, & mandata exponit: uolunt
 momenta pueritit, ancliam, ſe
 tunc uolunt. Senatus uolunt in
 ſua ſua pueritit curiam uolunt
 pueritit uolunt ſeruo. Senatus
 Curiamque pueritit tenere, e
 uolunt Curiam ſeruo: quam facile
 primi uolunt: uolunt ſeruo
 districtum uolunt uolunt ingreditur
 uoluntque uolunt: nec de Se
 deli pericula, de uolunt, & tr
 uolunt curiam, & ſeruo, magis
 uolunt illi publice uoluntatis
 uoluntandi ſeruo: uolunt
 uolunt uolunt, uolunt uolunt

Edir. I

† pag. 174

† pag. 175

† pag. 176

alieni causas accuratius indagarent? ueruntamen pro patria, pro reip. utilitate se pericula subituros, si communitas de omni damno caueat, & stipulata manu protectionem sancta fide promittat. † Acclamatum est a multitudine, Senatum audacter obiurgarent, his tot mille dexteris incolumes futuros: ne quid autem, nisi ex populi consilio Senatui proponerent, aut cum eo paciscerentur, sed minutissima quacuis ad communitatem referrent, iniunctum. Publice haec agebantur, & statim ad curiam delata, tunc primum Senatus errorem consilii, quod culpas suas ad plebem detulisset, uidebat, eratque deliberationum summa, quomodo aduersus populum se muniret. Placuit cunctando illius feruorem declinare; uehementes esse plebis affectus, sed breues, nec ulla re magis, quam mora remittere: nihil diu urgeri, quod multi urgent. Simulatis occupationibus aliis, electos ad se uocare Senatus differt; ast populus elapsis aliquot septimanis, motae impatiens, suis, ut Senatum accedant, promissamque aeris alieni designationem urgeant, demandat. Ascendunt illi curiam, nuperrimi comitii Senatum monent, ac mandata exponunt. Hic turbatus metu registra exhibet, computatur aes alienum, & sexcentorum millium aureorum reperitur: attoniti ad haec electi, populo se relaturus aiunt. Die postero ciues conuocantur, ad quos electi: *Interpellasse se communitatis nomine Senatum, & aeris alieni quantitatem urfisse, adferre se talia, quae meliora uellent, ac dolere, quod tristi nuntio populum terrere debeant: Registra, matriculas sexcenta millia aureorum, quae Senatus, populusque Erfurtenfis debeat referre. Liquida haec debita esse, atque creditorum annuam fidem triginta millibus emendam.* Terror primum in silentio multitudinem continuit, postmodum murmura, & dissonae uoces, demum secuti clamores, omnia dira Senatui imprecabantur: *non praedia sua, non bona tanto nomini sufficere; uenditos a Senatu, non se modo, sed liberos, & nepotes, ad quos praesens aetas omnis facultatibus suis manus transmissura sit.* Electi plebem ab impetu retrahunt: *arduam rem esse, quae non ira, sed ratione agi debeat: moneri Senatum de erroribus suis humiliter, ast non laceffiri posse; hoc rebellionem omnibus aetatibus odiosum redolere: delaturos se populi desideria, si moderata committantur, ferocis tumultus clamores sine legatis ad curiam uenturos.* Mitigatus his plebis impetus, electis, ut Senatui dolorem communitatis referant, iniunctum: non pericula, non iacturam fortunarum ab obsequiis ciues retracturos, obediētes ad iusta quacuis imperia: sed miseram aerarii conditionem se dolenter percepisse, praestitas haecenus frequentes collectas, uectigalia, de cibis, potuque reditus in fiscum delatos, & hos tamen aerarii necessitatibus non suffecisse, ut insuper tam incredibilis summae debita contraxerit? fidem suam haec superare: petere igitur, Senatus ab annis triginta fisci rationes ederet, ut uideret communitas, quorsum collectae ciuium, & tot pecuniae a creditoribus acceptae peruenerint. Accedunt electi Senatum, & mandata exponunt: ille priusquam improuisi † postulati momenta perpenderet, annuit, sic tamen, ut ultimam spem in cunctatione seruaret. Sedata nonnihil indignatio plebis uidebatur, sed offensam his postulatis curiam omnes credebant; igitur de eripienda uindictae potentia consultatum est. Senatum portas, ualla, turres urbis, imo Cyriaciburgum praesidio tenere, clauēs ipsas & militarem tesseram sub arbitrio Consulis esse; quam facile intromisso milite externo ciues opprimi ualerent? nunquam socios huic strategemati defuturos, qui per discordias ciuiles urbem ingredientur, ac dum partem unam iuuabunt, utramque oppriment: nec de Senatus ausu dubitandum, ex legibus Iulii peculatus, de residuis, & repetundarum postulati, periclitari famam eius, & bona, magnorum moliminum incitamenta! eripiendum illi publicae securitatis arbitrium, & cum hoc populum opprimendi facultatem: irent electi, atque a Senatu clauēs, & urbis uigilias peterent, sponderent tamen, citra curiae periculum hoc fore,

Mandatis instruit.

Senatus errorem sero aduertit.

Emendare studeat.

Aeris alieni quantitas.

Electorum ad populum reuolutio.

Multitudo concitatur.

Electi sedantur.

Populus ueterioribus mandatis Electos instruit.

Reddi rationes peti.

Promittit Senatus rationes.

Clauēs urbis & custodiae Senatus exorquuntur.

populum pro reip. incolumitate facultates & animam positurum. Exequuntur mandata electi, tradi custodiam urbis communitati petunt. Senatus male actarum rerum conscientia timidus, munimenta occupandi licentiam segniter errore indulget, statim multitudo plebis armatur, ualla & arcem implet, simul imperium † eo usque occupat, ut Senatum etiam inuitum in officio continere possit. Variatum in discursibus, unde moles incredibilis aeris alieni ciuitatem obruisset? crimini peculatus communiter, sed & aliis imputatum: Saxoniam protectionem plus centenis quinquaginta millibus aureis stetit. Urbem Ducibus uectigalem factam, dum singulis annis mille quingenti penduntur. In Nouefianam expeditionem superba prodigalitate quater centena millia aureorum insumpta. Schisma *Dietherum* inter & *Adolfum*, lites cum Sede Moguntina, sequestrum praecipue, subsecutosque tractatus, munimenta urbis & arcis, ac ob haec Romanas legationes, immensam auri argentique summam hausisse.

Erat. 1

† pag. 177

Vnde Ciuitas tantam aeris alieni summam contraxerit?

Dum urgetur rationum editis, male sibi confisi Saxonnes inuocant, ac edere rationes renuunt.

IX Obtentis armis rationes iterum urgentur: interim ii, quos male actorum memoria premebat, Saxonibus necessitates suas aperiant, qui consilium & opem pollicentur: his promissis inermis Senatus fera audacia intumuit, cumque moram interpellaret populus, & rationes iterato peteret, earum editionem electis negat: *noua esse plebis desideria, nec minus iniusta: Senatum successoribus suis in curia, non populo ad ratiocinia teneri; haec maiorum instituta, has leges, sanctas ciuibus, & quae non nisi a rebellibus impugnentur.* Obstupescunt ad repulsam electi, iterumque rationes urgent: uanam renitentiam fore, arma & custodiam † urbis in manu populi esse, inermis curia num ausit negare, quod armata promiserit? uellet, nollet Senatus, perinde rationes reddi debere. Auxit communitatis furorem inuersa fides. Mox ad illam a Saxonibus literae ueniunt: *auduisse Duces, populum, & Senatum Erfurtensem lite ciuili diffidere: rogare se ciues, ne superioribus obsequia detrectarent, concordia saluam remp. fore, casuram, si ciuilibus ordinatio per seditiones concutiat.* Obtentis literis facile collegerunt ciues, aliquos de Senatu Principes inuocasse; ast illi per extortionem armorum hoc periculum iam praeculerant. Responsum Ducibus; *non sibi cum Senatu, sed paucis, qui aerarium expilarint, rem esse, nec aliud exigere, quam ut iis rationes edant, quorum bona administrarint: aequa haec postulata omni iure probari; de cetero Duces pro cura, & amore, quo uicinam urbem profsequuntur, gratias habere.*

† pag. 178

populo hinc concitato. Saxonum literae ad communitatem.

Communitatis Responsum.

Populus Erfurtensis ad Moguntinum recurrit.

Senatus ab hoc consilio retrahere populum studet.

X Post haec electi cum tribunis opificum de maiori potestate sibi prospiciendum esse, plebi proponunt, nec ad alium recurri posse uel debere, quam ad Dominum suum, Archiepiscopum Electorem, & Sedem Moguntinam; hanc esse Erfordiae matrem, a qua in aduersis consilium & opem semper acceperit; augere annales fiduciam, quod pro concutiente Senatu contra plebem nunquam steterit, ciues autem aduersus iniurias & dominatum curiae perpetuo defenderit. Mittendos ergo propediem Moguntiam, qui † rei feriem Domino exponant, nuntient etiam pericula: Senatum cum Saxonibus colludere, uellet Elector ciues suos contra paucorum rapinas tueri. Priusquam mitteretur nuntius, consilia Senatus rescit, cumque Domini sui iussu ad rationes adigendum se timeret, omnibus modis communitati legationem dissuasit: nec fortius argumentum, quam a potente in animis uulgi libertate occurrebat: *ne communitas Moguntinum inuocaret, quod sine libertatis suae praesentissima iactura facere non possit. Caro illam stetit maioribus, priuilegia sanguine & pecuniis empta, num ista prostituere uellet, quae non nisi semel amittuntur? & quorsum remota consilia, uicinia se ad opem offerente? Adesse Saxonnes ad auxilia non minus promptos, quam ex protectorio fodere ad urbis tutelam obstrictos, hos arbitros inuocaret, dissidia ex aequo composituros.*

† pag. 179

Surda

LIBER III §

101. Senatus de hoc communitas in populo
 non tantum literas sed concurren-
 tem, quae uel obsequium: ref-
 erat, quae impetore (scilicet com-
 munitatis) pertraxerunt. Ve uiam
 illis, quae Senatus interuogari di-
 bit liceret. Item per circulos ut
 abis communitas accederent, ut
 abis uicinis ad ea dicerentur. S-
 in ciuili more uictum, sed qui u-
 ceteris, dicit ualiditate. Quae
 uoluntate exortans, ut communi-
 tatis delicto cum Senatu facilius u-
 rina suppeditaret. Legitur in plures
 casus uentis uiam tenerent, pat-
 dem tunc existeret. Recepto a p-
 mouant non mandatum: interu-
 clat, & nem Senatu. Confici-
 nerum male comit auocant: illi in-
 it, ut Senatu obediat, hortantur.
 populus politiam elidit, opem se e-
 rone, seque pater, eorum auctorem
 opprobria dicitur, uiam dicitur.
 quae a Saxonibus uentibus: inuocant
 comit, sed uiam uiam. Non uiam
 dem uiam uiam, sed populi & aeris in
 necesse potestates non dicitur.

102. Raris dicit cum concilio
 urbis curiam exortans, conuocata
 qua, & in is Heronem Kober, &
 fructus Kappelhof, quae uiam
 gant. Ille e libello in pedes dicit
 pater uentiam a se Comitant,
 bonas dicit, illaque ipium esse
 munitas concilio Ducibus trad-
 uentur: imaque dicitur pater uiam
 ter, ut. Praes uerbo, quae uiam
 Klein diaphanum in reuoluciam
 communitatem uiam, reuoluciam
 tuentur. Anni uero periculi Sena-
 tuario auctore, pater libi uiam
 ret. Rogant ergo Magistros optica
 ferunt, Saxones inuocant pro sua
 pelodifficili conuocant. Senatus
 uentibus exponi. Nouent dicit
 Koberum, priusquam populi uiam
 ad interuoluciam Senatus uiam e-
 uo stipulata manu, uiam de bonis, le-
 centiam uiam non egressum, uiam
 non uiam dicit, experna, ut dicit
 in templum & Pater conuocant, ut p-
 munit, is auctore exat, cum uiam
 suam reuocaret, uiam uiam uiam
 tur reuocaret, uiam uiam uiam.

103. Sed uiam prius uiam
 uiam ratiocinis uiam. Facile uiam
 uiam, ea populi uiam uiam ad uiam
 uiam, uiam uiam uiam uiam uiam
 uiam modo uiam uiam uiam uiam
 Ci 2

Edit. I Surda ad haec communitas in proposito perstitit: *Foedus protectorum iniquitates Senatus non concernere; Saxones suorum commodorum, quam urbis obseruantiores; testari illud praefecturam Kaplen-dorff, quam nuperrime (nescire communitatem quo iure, uel iniuria) ad se pertraxerint.* Ut autem certiores utrimque aduersarii es-

Sed incassum.
Discreti sunt
facti.

† pag. 180

sent, singuli Senatores interrogati ab electis, an cum Senatu uel ciui-bus sentirent. Idem per circulos urbis factum est. Multi e curia par-tibus communitatis accesserunt, aliis uel imperio, uel sanguine senato-ribus iunctis ab ea deficientibus. Sicque discreti hostes, nec medium in ciuili motu relictum, sed † qui uitam & bona pro communitate non offerebat, hostis iudicabatur. Quatuoruiros atrocior metus pressit, pe-culiariter constitutos, ut commoda plebis obseruarent, illi autem du-plici delicto cum Senatu facultates urbis prodegerant, & ciuitatis da-mna supprefferant. Igitur ut plebem lenirent, se pro communitate, cuius beneficio curiam tenerent, publice declarant: sed uerba, non fi-dem timor expresserat. Recepti a plebe, cur tantum aes alienum com-munitati non manifestarint? interrogantur, illi concussionem praetendunt, & metum Senatus. Crescente cum mora periculo, Saxones iterum male conscii inuocant; illi frequentibus ad communitatem lite-ris, ut Senatui obediatur, hortantur. Aes alienum tanti non esse, ut propterea politiam diuellant, opem se collaturos, & consilia ad leua-men, si que petant, centum aureorum millia, quibus creditores magis importunos sedarent, mutuo daturus. Omnia communitati suspecta, quae a Saxonibus ueniebant: sincerum non esse consilium, quod non emendet, sed mutet malum. Non mutuare sine usuris Saxones, nec fi-dem nudam sequi, sed pagos & arces in pignora uelle, inter quae, & mercem potentiores non distinguant.

Quatuoruiros
se partium
plebis simu-
lans.

Iterum Saxo-
nes inuocan-
tur.

Saxonum ad
communita-
tem literae;

Communitati
suspectae.

† pag. 181

XI Rursus electi cum opificum magistris desideria communitatis urfuri curiam accedunt, congregata fuerant quinque senatorum † colle-gia, & in iis *Henricus Kelner*, Quatuoruir primarius, hunc de praefectura *Kappelendorff*, quanti uendita esset, aut oppignerata? interro-gant. Ille e subfello in pedes elatus, proditorie sibi, & nequiter im-putati uenditum a se Comitatum, respondet. Momordit dicti acer-bitas electos, illumque ipsum esse reponunt, qui citra Senatus & com-munitatis consensum Ducibus tradiderit: ad haec ille, *quid com-munitas?* simulque dextra pectus suum percutiens: *hic stat communi-ras*, ait. Paucis uerbis, quae impetus protruserat, uitam perdidit. Electi blasphemiam in rempublicam esse inquit, quod hic homo se communitatem iactet, expectaret in carcere, usquedum de facinore sta-tueretur. Atroci metu percussi Senatores, quod intendi carceres Qua-tuoruiro audirent, peiora sibi metuentes, si hoc in tribuno plebis fie-ret. Rogant ergo Magistros opificum, & electos, ne uim *Kelnero* in-ferant, Saxones iniuriam pro sua habituros, si quid ei in causa *Kap-pelendorffensi* contingat. Securitatem publicam, iura, priuilegia sub-uerfionibus exponi. Nouerant electi solita curiae terriculamenta, nec *Kelnerum*, priusquam populo retulissent, dimittere uolebant: tandem ad interpositionem Senatus domum eundi licentia ea lege data, ut pri-us stipulata manu, uita & bonis, se citra Senatus & communitatis li-centiam urbe † non egressurum, caueret. Ille tantos ciuium ausus, quos non praeciderat, expertus, ne domi quidem suae tutum se fore credens, in templum *S. Viti* confugit, ibi per octo septimanas sub asyli tutela mansit, iis autem exactis, cum mansionem hanc pertaesus ad domum suam reuerteret, fugam meditari spargitur: fama nocuit, igitur ut cer-tius teneretur, carceri mancipant.

Kelnerus su-
per Kaplen-
dorff interro-
gatur.

Superba eius
responso, qua
sibi exitium
parat.

Senatus pro
Kelnero in-
tercedit;

quo in sua do-
mo arresta-
tur.

In templum
S. Viti fugit.

Carceri man-
cipatur.

Iterum com-
munitas Mo-
guninum spe-
rat, dissua-
dente quinto
Senatus Cel-
lago.

† pag. 182

XII Sed interim primum communitatis desiderium, exami-nandi rationes frustrabatur. Facile collegit illa, quo sine Senatus cun-ctaretur, ea propter iterato rem ad ciuitatis Dominum, Moguntinum Electorem, deferendam conclusum est. Sed denuo quintum collegium omnibus modis consilium dissuasit: cum Saxonibus communicandas ne-

cessitates, ad eos tanquam territorii Dominos hanc curam pertinere, atque ad opem se toties obtulisse; ni uelint, ut per eos sibi bene sit, curaturos, ut sit male. Negauit populus territorii Dominos Landgrauios. Urbem Moguntinae Sedis esse, cuius prouidentia toties aduersitates superauerit. Confestim populi conclusum Saxonibus nuntiatur: Hi grauius per literas idipsum exprobant: relata sibi temeraria communitatis consilia, quod missis legatis Moguntinum dissidii civilis iudicem inuitare, id est, fugata libertate peregrinum Principem introducere uelit, † pati se hoc nec posse, nec uelle; desisteret ab irrito conatu, uel temeritatis uindices expectaret. Monitus ex his populus de augmento periculi missionem accelerat. Nominati sex aequali numero ex Senatu, Selectis, & Communitate, ut totam remp. Domino praesentarent; hi mandatis acceptis, quae praefens necessitas dictabat, iter ingrediuntur. Mox aliqui conscientia malae administrationis territi ex urbe fugiunt. Potuisset hic secessus leuigare malum, si cum ciuitate scelus reliquissent: ast foris inquieti, continuo Duces instigant, noua malorum semina spargunt, praedas etiam non secus ac hostes in agris agunt: praeterea commercia quaedam ad finitima oppida, ubi resederant, irreparabili cum urbis damno transferunt. Elector Saxoniae *Fredericus*, Moguntinos Officiales Erfordiae, missis aliquot legatis interpellat: Spargi, discordiam inter Senatum & ciues hinc proficisci, quod ipse Kapplendorffensem praefecturam in praediuicium ciuitatis a *Kelnero* emisset, petere se, ut in auctores huius mendacis famae animaduertetur. Archiepiscopales ministri, sibi de his nihil compertum esse; indagaturos tamen in rei ueritatem, respondent. Coepta inquisitio, sed incassum, tales sermones in urbe manasse cunctis negantibus. Satisfactum sibi hac purgatione *Fredericus*, seque recepta forte pignore cessurum † testatus est. Deputati Erfurtenfes honorifice Moguntiae excipiuntur, admissi ad Electorem obaeratae ciuitatis statum exponunt: *expensas amplissimis redditibus maiores decem millibus annue superare: aeris alieni summam sexcentorum millium esse: instare molestos creditores, captiuare ciues, & interitum omnia minari. Culpa Senatorum his miseriis ciuitatem immersam, altis aerarium expilantibus, pluribus in pompam & luxum effusis. Nec tribunos ciuium, qui commodis populi in curia praesident, a labe immunis, dum, si non ipsi facultates publicas profuderint, saltem notis seruilibus aliorum peculatiibus famulati sint. Scaturiginem mali ex calculo rationum oriri, hunc ab uno Collegio alteri positum, nunquam maiori seueritate, quam ipsum anno lapsa expectarit. Hinc profusas expensas, & liberiore peculatum, quia impunis. Igitur rationes a triginta annis examinandas, ut quorum crimine spoliata sit ciuitas appareat, & scopulus in offensionis futurae cautionem detegatur. Id esse, quod controuertitur, Senatu rationes ciuibus negante, sed paucos, non Senatum esse, qui negent: nuper enim discretos, qui desiderium hoc populi uel auersarentur, aut uellent, ac non multos adeo malae administrationis conscientia retractos, reliquis pro communitate se declarantibus, illos autem astu & dolis iusta huius postulata haecenus eludere, ac, quod plus est, potentia Saxonum minitari, iamque illud effecisse, ut saepius Duces per literas se arbitros, & compositores litis obtulerint. Colligeret hinc negotii periculum Elector, quodque non solum Erfordiae, sed causa Archiepiscopatus agatur. Celeri remedio eludi pericula: consuleret ergo, & iuberet, quid sibi, quid ciuibus † expediat, & suam urbem contra paucos, qui dominatum inuasurunt, tueretur. Attonitus ad haec *Vriels* Elector, num de peculatoribus iis adhuc uiuant, interrogat, qui tam incredibili aere alieno ciuitatem oppresserint. Affirmantibus delegatis, se consiliis, & ope adiuturum promittit, tutarentur fideliter urbem, ne qui a potentia aliena criminum impunitatem quaerunt, eam opprimant: Recte ciues Dominum inuocasse, ideoque se ex Capituli consensu moliturum extrema, quibus suae*

Edit. I

† pag. 183

† pag. 184

† pag. 185

Contradictio
communitatis.
Saxones com-
munitatem
eburgant.

Communitas
sex Oratores
Moguntiam
mittit.

Male conscii
secedunt.

Saxonia ad
Moguntinos
Officiales per-
tinuit.

Erfurten-
sum Legato-
rum ad Ele-
ctorem creatio.

Cur rationes
non exacte
reddatae.

Vriels Ele-
ctoris Respon-
sum.

la. i. Moguntiae illam inuocare, atque
hanc in uita comere assigna-
tione pro uitate suam ad
munitatem littera dimitti, cum
munit. Data ergo Consiliis
nam d. circos, quo ciuitatis
fuit postulare. Adhibet Arch-
iepiscopus, quibus ut Com-
munitas, adhibet, ponit. Nihil in
uindicta Erfurten sperant.
an ius perna amittatur, qui
ut licet Ceteris esse, Mutantur
† munitio le uindicta. Hi
comperant, cum Collegio
que praecipuum nominant. Da-
ctores Martialis, uis & alius
tunc, obediunt: tunc
quo detestans munitatem. Nihil
terrore adhibet: ille
genus amittit: tunc
an circa Dominum Thuringe
dicitur per munitiam munitur? cur
per ore, Moguntiam munitur?
fuit Vindicta dicitur. Pedita le
imponitur, ut sine Landgrauo
eripitur, simul ut octis uis huius
le dicitur munitur, quod munitur
pedita Thuringe uis, tunc le
sed qui uindicta huius, ut cupere
aut munitur, huius Dominum
tunc munitur Landgrauo
munitur, atque Nobilis munitur
in munitur munitur, et
munitur, de munitur munitur
pedita huius munitur, tunc
legatus munitur munitur,
ut Moguntiam, ut Vindictam
munitur. Similiter ut Vindictam
tunc de Vindicta munitur
per littera uis, pedita. Tunc
Erfurten munitur: Seditores
dicitur, ut intra munitur, quod
munitur uindicta munitur. Munitur
post alium se munitur. Com-
munitur, quod Electorem
hanc huius munitur: tunc
munitur munitur munitur
munitur, munitur & munitur
munitur munitur munitur
munitur, ut munitur, causam
open munitur. Moguntiam
munitur, ut munitur. Romanus
Deputatum Erfurten liberis
munitur ad dicitur munitur.

XIII. Interim cum Legato
pedita omnium munitur, tunc
ut ad portam uindicta, ut munitur

Edit. I Moguntiae filiam iuuet, atque ut locorum distantiam corrigat, Consi-
 liarios in reditu comites assignaturum, qui praesentes Erfurti subitis consi-
 liis pro uarietate euentuum adsint. Hoc responso, datisque ad com-
 munitatem literis dimissi, cum Electoralibus Consiliariis reditu se com-
 mittunt. Data ergo Consiliariis amplissima potestas, agendi cum Se-
 natu & ciuibus, quae ciuitatis, & Electoratus utilitas, salus, & neces-
 sitas postulare. Addidit Archiepiscopus literas ad *Fridericum* Electo-
 rem Saxoniae, quibus ut Commissariis suis ope & consilio, si require-
 rent, adesset, petiit. Nihil non mouerunt profugi, ne turbatae reip.
 uindices Erfurtum appellerent. *Goedenius* praecipue, qui astutiam su-
 am iuris peritia armauerat, qua sibi famam apud posteros comparauit,
 ac licet Clericus esset, Marianae ecclesiae Scholaesticus, dissidiis tamen
 † ciuilibus se immiscuerat. Hinc exilium; cuius damna ut Saxones
 compensarent, cum Collegiatae ecclesiae ad *omnes Sanctos* Wittenber-
 gae praepositum nominant. Ductore *Thunio* Equite, *Friderici* Ele-
 ctoris Marchallo, uiae & aditus in Thuringiam, ne qua legati pene-
 trarent, obsidebantur: timuerunt illi periculum, ideo nonnihil a uia re-
 gia descedentes monasterium *Vallis Georgianae* petunt. *Thunio* con-
 festim aduentus innotuit; ille collectis copiis monasterium mille quin-
 gentis armatis cingit: euocatos deinde ciuitatis nuntios acriter obiurgat:
 an citra Dominorum Thuringiae consensum legatos externi Principis
 ducere per prouinciam auderent? cur repudiata propensa suorum Principum
 ope, Moguntinam inuocarent? simul uincula imperat, quibus ob-
 stricti Vinariam ducuntur. Postea legatos Electorales accedit, iisque
 importunius, cur sine Landgrauiorum uenia prouinciam sint ingressi,
 exprobrat, simul ut ocuis uias suas repetant, mandat. Illi iure gentium
 se usos reponunt, quod innoxium transitum haud neget, quem quo iure
 prohibere *Thunius* uelit, non se interrogare, scire enim quod nullo:
 sed quo auctore faciat, id cupere, ut an cum praedone sibi res fuerit,
 aut milite, suo Domino referant. *Thunius* sanctissimi iuris uiola-
 tionem imputare Landgrauis non ausus, Ordines † prouinciae, Comi-
 tes, atque Nobiles auctores praetendit: hos una secum timere, si hoc
 in motu urbem ingrederentur, ea molituros, quae Principum suorum
 iuribus, & protectione derogarent. Moguntini longissima haec a pro-
 posito suo frustra demonstrant, tandemque eo adacti, ut turpi timore
 legationis sanctitatem corrumpere, ac se mandatis *Thunii* subiicientes
 uel Moguntiam, uel Würceburgum regressuros iure iurando promitte-
 rent. Simul literas ad *Fridericum* Electorem, & alias ad communita-
 tem ab *Vriele* destinatas *Thunius* retinet, cumque de iniuria conqueri
 per literas uellent, prohibuit. Thunianae uolentiae nuntius admodum
 Erfurtenses irritauit: Spoliatores fisci legationem hanc Saxonibus prodi-
 disse, ali intra moenia hostem, qui cum externis in reip. interitum, in
 ciuium uincula conspiret. Murmura in minas abierunt; ex hinc alius
 post alium se subduxit. Communitas pro captiuis anxia Moguntinum
 interpellat, apud Electorem Saxoniae pro liberatione detentorum ageret.
 Iterum hoc *Thunius* rescit; nec enim discordia ciuilibus arcanum habet,
 factionibus simulatorum sociorum fraudibus obnoxiiis. Aucta *Thunii* in-
 solentia, minis & incusationibus captiuos terret, his autem immeritae
 captiuitatis remissionem petentibus una semper uoce responsum est, *Kel-
 neri*, & *Goedenii* † Doctoris, aliorumque nonnullorum, qui peculatus,
 aut prodicionis rei erant, causam probarent, nullam nisi Saxoniam
 opem expeterent. Moguntinus per literas ad Electorem Saxoniae de
 iniuria, de gentium, & Romani Imperii iuribus laesis grauiter queritur.
 Deputatorum Erfurtensium liberationem urget; ast ille, comiter licet,
 nihil ad desideria respondet.

*Electer Er-
 furtensum
 delegatis con-
 siliariis in
 reditu adiu-
 git.*

*Thunius ex
 insidiis inter-
 cepit, & capti-
 uas.*

*Thunii ad
 Moguntinos
 sermo.
 Responsum.*

*Moguntini
 reuertis Mo-
 guntiam con-
 guntur.*

*Erfurtenses
 pro liberati-
 one suorum
 Moguntinum
 interpellant.*

*Moguntini
 super uiolato
 gentium iure
 querela.*

*Alii Legati
 Erfordiam
 mittuntur.*

XIII Interim alios Legatos Moguntinus ciuitati submittit. Hi
 postredie omnium Sanctorum feliciter appellunt, nisi quod cum de no-
 ste ad portam uenissent, ac omnia suspicionibus horrerent, ad dilucu-
 lum

lum palare ante urbem debuerint. Cum his per literas Erfurtenfes ad fidem feruandam, & ualla diligenter custodienda hortatur, simul de auxilijs certos esse iubet. Legati postero die curiam ascendunt, atque mandata exponunt; auditi pronis auribus a plerisque, sed multis ingrati, qui libertatis pericula delictis suis obtexere non desierunt. Aucta Saxonum indignatio, quod ciuitas Moguntinos admiserat. Ipsi etiam Electores sibi querelas mouent, quibus sopiendis *Laurentius* Herbipolensis Episcopus, Franconiae Dux fidelem curam adhibuit, ac effecit, ut Mülhufii conuentus indiceretur. Ibi Moguntinenses legati fontem mali corrigendum esse, grauitur demonstrant, praemittendam causae cognitionem, uocandos † ad calculum fisci praetectos, in eorum fraudes & peruersam administrationem inquirendum, ut qualiter aerarii uulnera sananda, atque ab his scopulis imposterum cauendum sit, appareat. Ast Saxonici, Senatum non auditum, minus conuictum, auctoritate sua spoliatum ante omnia restituendum esse contendebant. Velle hoc Pontificias & Caesareas leges, quibus cum satisfactum erit, & puniti turbarum auctores, tum demum ad causae cognitionem descendendum. Contra Moguntini: Senatum auctoritate sua destitutum sibi nondum liquere, aliud curiam loqui, nisi quod fugitiui quidam ad turbas secesserint. Praeterea tristem euentum, & aperta satis facinora, suspecti Senatum postulasse, num, quam suspensionem leges, ante causae cognitionem priuatorum utilitati indulgent, Collegiis & communitati deneganda sit? *Kelnerum*, huius enim captiuitatem sat aperte Saxones notauerant, non minus atroci falso, quam crimine, inconsulta ciuitate, nomine eiusdem, quaedam peregrisse, atque ingenti sacrilegio priuata placita sigillo reip. roborasse. Hunc & similes pristinae potestati atque sigillo restituere, quid foret aliud, quam suis latibus reddere latronem, ut pendente causae cognitione continuare scelera possit. Demum non concordiam, sed turbas in irritata ingentibus damnis communitate † excitandas, si praematura illa sententia condemnatur. Saxonici Dominorum mandata praetendentes opinioni suae pertinaciter inhaerebant, de captiuorum liberatione interpellari, nihil de his sibi commissum, ac interrogati, cur Moguntinis Erfordiam iter persequi liberum non esset? se causam nescire; ceterum Dominos suos in ipsa urbe iurisdictionem etiam habere aiebant. His inexpectatis Moguntini solennissime contradixerunt: noua esse, & inaudita, Saxones aut Thuringiae Landgrauos in Erfordiensii ciuitate Electorali Moguntina, iurisdictionem praetendere. Cumque his conatus suos, & consilia Saxones nudassent, ille conuentus interruptus est.

XIV Legati Moguntini Erfordiam profecti, in Senatu acta conuentus referunt. Ille praesentibus electis se ordine suo, graduque senatorio nequaquam destitutum professus est, nec clauis aut documenta sibi erepta: haec ciuibus sed sponte monstrata, sub pristinis seris adhuc custodiri. Ista domui Saxonicae scribi uelle. Instabat communitas, ut tandem principale negotium, discussis administratorum ratiociniis initiaretur. Legati diem indicunt, quo ad curiam uenire, atque audire rationes uellent. Senatus se paratum respondet, unum autem legatos haud grauate concessuros: inueteratam huic ciuitati, multisque iam saeculis † firmatam amicitiam cum Mülhufia, & Northufia esse, communi consilio alteram alterius necessitates subleuare, ab his deputatos aliquot se rogaturos, qui huic negotio adessent. Viciniam breuem moram promittere. Indulgetur dilatio, qua occasione Saxones, ut Consiliarios suos mittant, a quibusdam interpellantur, certam erumpendi uiam inter illos & Moguntinos discordes sibi polliciti. *Thunius* insuper suorum Principum indignatione terret, si quid cum Moguntinis, absentibus Saxonibus, ageretur: hoc Landgrauos, hoc Erfurtenfium libertatem postulare. Quae cum ad Moguntinos deferrentur, exprobratum Senatui, quod Saxones clam aduocarentur: illi qui in Mülhufino conuentu Sedis, & ciuitatis iura disputauerint, iurisdictionem in Erfordiam

Aucta hinc Saxon. indignatione sua su Lauretiii Herbip. Mülhufii conuentus sit. Moguntinorum propositio.

Saxonum desideria,

a Moguntinis refutantur.

Saxonica consilia nudantur.

Conuentus sine fructu soluitur.

Legati in Senatu a Saxonibus conuentus referunt.

Communitas redactiones rationum de nouo urget.

Legati Moguntini circumueniuntur.

† pag. 189

† pag. 190

† pag. 191

LIBER
 dum praesentibus, ut ab ista
 face, cum Archiepiscopi per
 nant ita cum Saxonibus, eoque
 deo. Iam Mülhufia, & N
 uentus, utinam exant con
 uentus, mox, Senatus inter
 praesentibus, praesentibus. V
 1904 canque rationem ciuicem
 ceterum faciens, praesentibus, i
 que in omni Senatu impre
 as claudere. Siquis spes pra
 deum conficiatur, eis per
 deus Senatus, & auctoribus ca
 Communitas leges Moguntin
 reat auctoritate Senatus diffide
 illo agi, qui inueteratam
 tione, & uera, hic Senatus
 Senatus referunt, quos non
 peccatur, cum manio uenti
 uentus auctoritatem allegantibus, i
 adferunt. Relata haec ad popu
 libet. Communitatem Praedicator
 nar, impetores sunt maiorum militu
 filios monasterium ingreditur:
 reliqui Senatus nihil intererat
 comparare, atque uentibus uer
 que legationis uentibus
 1905 Moguntinam curiam Electi, & r
 delictum multis cum probris e
 licetur, nisi se curiam idem
 teller, ad iura debere. Die p
 in curiam, ut collectis Senatu
 miles erant, ceteri uentibus
 non nisi uentibus inuenerit? In D
 illam. Chares Archiepiscopus, ceteru
 capta dilatare praesentibus electi
 uentibus male conuicti uentibus:
 aut
 ter conuicti, uentibus uentibus
 Moguntinam curiam, documenta,
 potestatem persequitur esse, n
 quod uentibus uentibus uentibus
 uentibus ingenio factis, conue
 ner, his postquam accedent
 uentibus est. Ipsi opines can
 ci reliquum populam opprimet
 sup, Senatus ad receptionem
 1906 uentibus: extra urbem a pro
 Van Dothman inter socios eg
 non uentibus. Iidem Saxo
 Non ita uentibus, & hon
 pacem man, ha, & illor
 Sed cum huius uentibus
 sepulchro uentibus, uentibus
 um suppleat.

Edit. I

† pag. 192

† pag. 193

† pag. 194

diam praetenderint, an ab iis fidele consilium sperarent, qui conciuos suos, etiam Archiepiscopi petitione contempta, captiuos tenent? communicare se cum Saxonibus, eosque admittere, defectu mandati non ualere. Interea Mülhufini, & Northufani deputatos mittunt, qui cum uenissent, rationum examen communitas instantius urgere, frequentare curiam, monere, Senatus autem excusare moram, negotia praetendere, procrastinare, promittere. Urbici fraudulentas dilationes aduertunt, cumque rationum editionem frustra expectarent, paucis, quae ad † concordiam faciebant, praemissis, ualedicunt. Acres hinc motus in plebe, quae dira omnia Senatus imprecata, quod cunctando uota communitatis eluderet. Sequiores spes praedae iunxit, atque iam in opulentiorum domus conspirauerant, eas per tumultum direpturi, sed praue nit cum electis Senatus, & auctoribus captis, dispersis aliis securitatem firmavit. Communitas legatos Moguntinos iterum interpellat, tandem qua polle-
rent auctoritate Senatui districte rationes mandarent, frustra leniter cum illo agi, qui facinorum impunitatem in renitentia ponit: huc cunctationes, & moras, huc Senatus consilia spectare. Legati ut obiectiones Saxonum refellerent, quibus non a ciuitate, sed rebellibus inuocati arguebantur, cuius mandato auxilium peterent? interrogant, ac communitatis auctoritatem allegantibus, irent, aiunt, atque mandata a rep. adferrent. Relata haec ad populum, qui in diem alterum comitium indicit. Coemeterium Praedicatorum colligendae multitudini destinatur, frequens fuit multorum millium conuentus; at Electi turbae non fidentes monasterium ingrediuntur: nam & illos multa consuetudine reliqui Senatores nonnihil infecerant: inde ad communitatem exire iussi comparent, atque unanimibus uotis hereditarii Domini imperium, eiusque legatorum auxilia implorari † debere concludunt. Eunt ergo ad Moguntinam curiam Electi, & milleni cum iis, iterato communitatis desideria multis cum precibus explicant. Legati promptam opem pollicentur, ipsos se curiam adituros, Senatum, qui sponte rationes edere noller, ad iussa debere. Die postero ab Electis & turba ciuium stipati in curiam, ubi collecto Senatui miserias ciuitatis obiciunt, has, cum indices crescunt, celeri remedio corrigendas, & tamen Senatus consilia non nisi moras intendere? fat Domino Electori, fat esse communitati illulum. Claues Archiui, cistaram, fornicum, fornicum, ipsique percepta, & exposita discutere praesentibus electis aggrediuntur. Iam sibi laqueum intendi male conscii metuebant: alii seditionibus legatorum ausus euertere conantur, arcana reip. profanari in uulgus spargunt: *Occupasse iam Moguntinos curiam, documenta, libertates, priuilegia, omnia sub potestate peregrinorum esse, unam manum surripere nunc posse, quod mille cruentis dexteris maiores adepti sint.* Inuenerunt apta uerbis ingenia factiosi, cumque Patricii dominatum suum laedi crederent, istis potissimum accesserunt. Sed uigilantibus armis turbis praue nitum est. Ipsi opifices cataphracti laborabant, ne Senatus & Patricii reliquum populum opprimerent, hinc frequentior iterum aliquorum fuga, Saxonibus ad receptionem paratis. Non diligentius in ciuitate, quam † extra urbem a profugis ad consultationes itum. *Goedenius* Profugi cum ICTus Doctorem inter socios egit, prauis omnibus in patriae subuersionem instruens. Iisdem Saxones longis promissis tempus abbreviant. Non se nisi facultatibus, & honoribus restitutis exulibus, cum Erfordia pacem inituros, sua, & illorum commoda pati seueritate curaturos. Sed cum haud exiguo mortalis acui spatio negotium duraret, plurimi sepulchro sunt intercepti, rediit unus, quem referam, qui technas omnium suppleuit.

XV Vacabant non pauca fugitiuorum Senatorum subsellia, nec infrequens Senatus auctoritatem amplius tueri poterat. De nouo igitur eligendo ad populum concionem faciunt electi. Communicantur cum legatis consilia, illi ex ciuium numero pacis, & utilitatis publicae amantes nominarent, simul illud permittunt, ut quartus Consul non ex Patri-

Vocati Mülhufini & Northufani ad sapientias controuersias ueniunt. Nihil efficiunt.

Communitas editionem rationum iterum urget.

& apud Moguntinum pro tutela supplicat.

Legati Moguntini suspectos ad redditiones rationum urgent.

Seditiosi suspectos reddere Moguntinos conantur.

Ciues armanantur.

Profugi cum Saxonibus consultant.

Nouus Senatus legitur.

Quartus Consul

GDENI
his per litteras Esfurendos ad
solentia horum, simul de
de curiam aduehant, atque
a plerisque, sed multis in
reuerentiam desiderant. Aucti
mores abstant. Ipsi etiam
quodam Lawentio Hildebrando
curiam alibant, ut essent,
Moguntinens legati hanc
fuit, praenuntium eade
de praetibus, in eorum frustis
crederent, ut quilibet auctori
impulsum carcerem sit, ap
tiam, minus conatum, au
bitum esse contemebant.
quibus cum factisiam erit,
um ad curiae cognitionem de
curiam auctoritate sua delictam
i, nisi quod fugitiu quidam ad
tium, & aperta sua facinora,
suspensionem leges, aut car
gerent, Collegio & commu
nem captiuitatem se aperte
allo, quam crimine, uocem
in peregre, atque negenti sa
se. Hinc & similes praetiae
ere dicit, quam his latibulis
e cogitatione uenturare ledere
a turris in uisita negotio de
examina illa hanc condono
procedentes opinion huc per
uocem intercepti, nisi de his
legationis Erfordiam iter per
er: curiam Demos huc in
sae. Alii intercepti Mo
esse, & inuolui, Saxones
uicium Erfordiam Moguntia,
curiam huc, & consilia Saxo
profecti, in Senatu ubi coe
le oculis suo, quaque leni
t, nec dicitur ut documenta
aliter, sub praetium seu adue
u uelle. Inhibet communitas,
illis administratum uocem
ad curiam uenit, atque au
responder, non uocem lega
tibus curiam, amilique tam
ali, & Northufia esse, con-
aliter, ab his deputatis
sent. Viciniam breuem mo
occasione Saxones, ut Con
stant, certam erupit
ubi polliciti. Thann mo
i, quid cum Moguntia
quis, hoc Erfordiam li
minos deterrere uocem
curiam: illi qui in Erfordiam
erant, uisitationem in Erfordiam

*Sub ex opifici-
bus electus.*

Patriciis amplius, sicut haecenus, sed ex tribubus opificum fumeretur, quo potentior communitas aduersus oligarchicas molitiones esset. Distribuantur coram Moguntinis calculi, & qui ciuitati consulerent, eliguntur; ubi illud quidam carpebant, quod peregrini in curiam reciperentur, quae haecenus Translalanis non patuit. Ab electo Senatu obedientiam & fidelitatem Archiepiscopo promitti, idque cum iuramento ex more legati exigunt. Simul † iuris iurandi formula concipitur. Ea nonnihil a ueteri differre uidebatur: quippe olim superioritatem Moguntinam se conseruatuos iurauerant, nunc *fidelitatis & obedientiae* uerba fuerant addita. Haec ad haec Senatus, nec sine communitatis praescitu nouare quid uoluit. Legati nouatum quid in hac formula negant, promissum olim iura Moguntina salua fore, haec inter haud dubie fidelitatem & obedientiam Domino hereditario debitam, & agnitam fuisse, clarius autem iam expressa, quod Saxones in urbem nouiter quid praetendere moliti sint. populus libertatibus suis nil derogari uicens, si Domino obedientia promittatur, ut Senatus concepit uerbis iuraret, annuit. Acrior hinc Saxonum indignatio, & multiplicata hostilia; sed Moguntinus pro incolumitate urbis folicitus mandauit Senatui, ut sub octo Capitaneis, quibus ille nonum addidit, ciaes distributi pro securitate munimentorum uigilarent. * Praeterea apud *Maximilianum* Caesarem pro ciuitate egit. Ille, ut Saxones pariter & Erfordia captiuos utrimque sine lytro dimitterent, feuerissime mandat. Prompti Erfurtenfes, sed difficulter Saxones obtemperant. Ne tamen in Caesaream maiestatem peccare uiderentur, detentos haecenus liberant, mox alios intercipiunt. Aliud mandatum Caesareum in gratiam urbis impetrat Elector, ne scilicet † intra quadriennium ab ullo creditorum, facto uel iure, propter aes alienum molestaretur, poena quinquaginta marcarum auri puri adiecta inter fiscum Caesaris, & urbem diuidenda. Sic tandem ciuitas ope Moguntina se protegi sensit. Verum neque hoc moratorium insolentes quosdam creditores continuit. Ipsi Saxones hinc inde ciues intercipiunt, detentos aliquamdiu, ante finem motuum in urbem se non reuerfuros iurare adigunt. Intra moenia de restituenda ciuitate sedulo deliberatum est, leuabantur ciuium onera, illa praesertim, quae esculenta presserant, ne quid tamen aerarium detrimenti pateretur, uniuersitatis praedia, & pomoeria, quae senatores inter se partiti fuerant, fisco addicuntur. Necdum *Thunius* quiescit. Iteratis epistolis Senatum pro expellendis Moguntinis, pro recipiendis auctoritate Saxonum exulibus interpellat. Nec congruo titulo dignabatur, sed *putatio Senatui* literas inscribebat. Populus externis calamitatibus pressus, in Patricios, quos mali auctores credidit, magis exacerbatus multos ex iis captos quaestionibus subiicit. Francofordiae nostra etiam ciuitas debuit; illa moratorium Caesaris obreptionis arguens, processus in Imperiali Camera impetrat, sed ad interpositionem Moguntini denuo cassantur. Atroces exitus res spectabat, crescentibus utrimque partium studiis. † Ipse Moguntinus & Saxones iam aemuli, & imminentis belli Duces. Igitur Caesar Magdeburgensi, & Herbipolensi Archi- & Episcopis examen litigii, & compositionem mandat. Hi Caesarea mandata executuri Erfordiae conueniunt: non erat pauci temporis negotium, sed priusquam lites componerent, discedunt, per legatos reliqua tentaturi; iis tamen factiosis, qui turbas amabant, agebantque multa pro arbitrio, spoliatis aliorum aedibus, aliis quaestionibus subiectis, quies sub poena capitis indicta, sicque turma nigra (nebulones erant per scelera, & ausum congregati) adempto uexillo diuisa fuit.

Formula iuramenti Senatus: quae mutata uideatur.

Moguntini contrarium demonstrant.

Iuratum in formulam propositam.

*Ciuius Capitanes praesciuntur. * MDX. Caesar captiuos dimitti praecipit. Saxonum simulatio.*

Electo pro urbe Moratorium impetrat.

Pomoeria fisco addicuntur. Thunius molinita.

Populus in Patricios saeuit. Francofurtum moratorium impugnat.

Inter Mog. & Saxon. bellum gliscit, quod auertitur per Caesarem.

Turbas & spolia sub poena capitis inhihentur.

Kelnerus quaestioni subiectus.

eius confessio.

† pag. 195

† pag. 196

† pag. 197

LIBER...
rebus...
197...
XVII...
198...
199...
200...

Edit. I

† pag. 198

† pag. 199

† pag. 200

rebat. Oppignatio Kapplendorffii primas tenuit, populi uindictam potissimum prouocans. Concluditur, *Kelnerum* merito supplicio afficiendum, seu ob frequentia furta suspendendum esse. At patibulum ab urbe longius distitum, ut intercipi in uia reus a Saxonibus † posset. Igitur Moguntinus Praetor in ipso uallo ad portam Kremperianam erigi furcam iubet. Nec carnifex tum habebatur executionis minister: turmatim Praetor urgetur, carnificem aduocaret. Iudicii Vogteto minae adduntur, ni tempore debito carnifex adesset, ipsum ad uices eius cogendum. Anxii Officiales Moguntini, cum ex terris Saxonum haberi non posset, praemis per uocem praconis ad inhumanum facinus inuitant. Ecce offert se eiusdem noui familiae, sed nominis *Kelnerus*, molitoris filius (*Henricum* huius patrinum fuisse, atque eum a laqueo quondam redemisse aiunt) is acceptis tredecim florenis ei spiritum intercludere promittit, cui suum debebat. Die postero, scilicet pridie Apostolorum *Petri & Pauli* iudicio Moguntino reus sistitur, praeleguntur ei furta; ipse negat; sed cum Praetor, au non post torturam in banco iuris fuisset confessus, interrogaret, idque affirmaretur, accedentibus etiam plebis clamoribus suspendendum esse *Kelnerum*, indignum miseratione, qui tot miseros effecisset, ad poenam laquei condemnatus est. Collisus manibus, aliisque tripudiis sententia a ciuibus excepta. Dum autem ad suspendium trahitur, de loco supplicii disceptatum: profanari moenium sanctitatem, si in ipso uallo suspenderetur; ducendum, ubi alii fures pendent. Ipse reus altercationes audiuit, & † quoniam eum res maxime concernebat, suam quoque sententiam dixit: actum fore de priuilegiis, & immunitatibus, si diro supplicio munimenta urbis foedarent; moriturum se, ubi alii fontes iustitiae debitum persoluant. Non obscurum fuit, eum in spem liberationis Saxonicae haec suadere, quam ideo certius expectabat, quia iuniori Duci *Ioanni*, nomine ciuitatis, in baptismate adstitisset. Mouit tamen consilium, & ad patibulum extra urbem ductus; at praemissi exploratores, qui, num Saxones in insidiis adessent, indagarent. Simul octingenti armati cum duobus tormentis bellicis maioribus, & sexaginta curribus, quibus in munimentum se cingere possent, comitantur. Ventum ad patibulum, ubi tiro fatelles, imperitus artis, misere *Kelnerum* torquet, ac postquam ter uiuus adhuc de furca decidisset, quarto attractus, tandem fauces interclusae sunt. Intercesserat antea *Thunius* pro *Kelnero*, sed accelerarunt iudicium inimici preces.

XVII Frequentiora post haec hostilia, ut conducere militem, & suas arces praefidio munire ciuitas cogeretur. Ipsi etiam opifices, eorumque famuli nunquam sine armis. At sine turbis multitudo non armatur: in parochia *S. Michaelis* dedicatio templi festiuus, utque solet, potitando celebrabatur. (a) Obuii sibi studiosi, † milites, & opifices, omnes temulenti, primo uerbis, mox armis propè Collegium maius contendunt. Auctae accursu utraeque partes, sed Studiosi aduersarios ad latam usque plateam reprimunt. Ibi fugientibus ciues subueniunt, & redintegratur certamen: caesim, punctim, iactuque lapidum strages datae, iam milleni pugnabant: crescente per horas periculo ciues ad arma uocantur. Victi numero Studiosi ad Collegium maius refugiunt, ibi portis obseratis fenestras occupant, atque lapidibus, sclopetis etiam, aditu hostes prohibent. Irritati uulneribus ciues, duo tormenta curum, quae ad curiam steterant, aduehunt, alterum ad domum emporiticam, alterum ad dexteram fani *S. Michaelis* in aqua figunt, inque ipsum Collegium explodunt: territi his Studiosi, qua quisque poterat, potissimi per alluentem Geram fugere. Haecenus excusari potuit ira, dum in pugnantes saeuit; at iam fugatis defensoribus, ipsum palladis sacrarium profanatur, disiecta pulpita, con fractae sedes, etiam bibliotheca diripitur, lacerantur documenta, & obuia quaeuis in spoliolum furentibus cedunt. Die postero Academia grauius coram Senatu super

Condemnatur
ad laqueum.
Executionis
difficultates
& descriptio.

Frequentiora
hostilia.

Ingens tu-
multus inter
studiosos &
ciues.

Ciues tor-
mentis belli-
cis collegium
maius oppu-
gnant.

Collegium spo-
liatur.

Academici

Senatus ad Civicum querelae.

uolentia & spoliis conqueſta eſt, Non ſe ſtudioſos, ſi qui forte pugnae cauſam dederint, excuſare; diſſelli eos, etiam delumbari potuiſſe; uerum quod conuocati ſunt ad arma ciues, expugnatum iſtis machinis Collegium, quae non niſi in apertos hoſtes ducuntur, quod direpta bibliotheca, lacerata documenta, ſurſum omnia deorſumque uerſa, conſracta, rupta, id certe ſacrilegium eſſe nullo acuo expiabile. Tot priuilegia & immunitates Pontificias, Caefareas, Regias, omnes uno ſcelere cum documentis, ac ſigillis ademptas: ferre ſe iniuriam nec poſſe, nec debere, laefam ſecuritatẽ publicam, quam maiores inuolabilem promiſerint, proinde alio migraturam, ubi in ſacerdotium Muſarum inſurgere neſas habeatur. Senatus modeſtiſſimo reſponſo Vniuerſitatis legatos dimiſit: Non mandato ſuo, ſed ingenti clamore ciues ad arma uocatos: direptionem Collegii ſe ſcelus fateri, atque in reos ſeueriter animaduerſurum: libros, documenta, ſupelleſtilem, & quidquid inde ſublaturum, ut reſtituatur, uoce praeconis ſub grauiffimis poenis mandaturum. Fecit, quae promiſit Senatus, at pauca reſtituta, unus raptorum, quod Studioſo nodulos argenteos de thorace praefcidiffet, uirgis caeſus eſt.

Edit. I

pag. 201

(a) Anonym. Chron. Erfurt, MS.

Caefar diem Auguſtae Vindelicorum indicit.

XVIII Caefar cum per legatos ſopire litem non poſſet, Moguntino, Saxonibus, Ciuitati, Auguſtae Vindelicorum diem indicit: Comparerent ibi per mandatarios ſufficienter inſtructos, ac ſententiam Caefaris expectarent. Mittunt ſuos Erfurtenſes pacem rogaturi. Cedente adhuc die Dux Georgius militem colligit: fama erat, cum Eichſfeldiacos oppreſſurum, ideo per latebras hinc inde, & nemora deſenſores diſponebantur, ne qua hoſtis aditus perumperet. Mittunt etiam exploratores Erfordiam uerſus, qui fama certitudinem examinarent. Qui cum prope Salzam ueniſſent, a Saxonibus impetiti, numero impares, in Vargulam Erfordienſe oppidulum fugiunt. Arcem uiginti ſex Erfurtenſium ciuium tenebant, a quibus ſibi dedi petunt Saxones, quos fugaue- rant. Praefidium Domini ſui milites ſe recepiffent ait, quos ſine proditi- onis crimine dedere nequeat. Saxones arcem cingunt, & aduocatis plu- ribus copiis uehementer oppugnant; attamen impar erat arci, & animis deſenſorum uolentia, ſed Capitaneus uel intempeti- uo timore, uel for- dibus corruptus eam dedebat, quod facinus perpetuo exilio luere coactus eſt. Retinuit Dux ipſam arcem biennio, donec bis mille aureis redime- retur. Auguſtae Vindelicorum Caefar partes audiuit; ſed cum altioris indaginis controuerſia eſſet, quam ut finem eius Caefar expectare uale- ret, Wuͤrceburgum, poſtea Schmalcaldium transactionem per legatos expediendam tranſtulit.

Dux Georgius Eichſfeldiacos imminet.

Exploratores Eichſfeldiacos fugat, ac arcem Vargulam expugnat.

Conuenus Auguſtae ſine fructu diſſoluitur.

Saxon. mandatum Caefareum pro recipiendis exulibus impetrant.

Moguntinus ciuitatem conſolat.

Ciuitas ad deſenſionem ſe parat. Saxones obſidionem minantur.

Mog. ſuae urbis praefidium ſubmittit.

Pendente lite Saxones mandatum de recipiendis exulibus a Caefare contra ciuitatem impetrant. Senatus rem ad Archiepiſcopum de- fert, recipi fugitiuos ſalua republica non poſſe, profugos eſſe non exu- les, qui nulla ui pulſi, niſi quod male actorum conſcientia urgente abi- uerint, nec reditum in urbem tantum ſed tot criminum impunitatem, & cum hac continuationem intendi. * Elector forti eſſe animo iu- bet, ſe mandati a male informato Caefare procedentis caſſationem im- petraturum: Electoratam, Capitulum, & opes pro ſalute ciuitatis ſtare. Senatus autem & ciues munimenta ſua, Cyriaciburgum, & arces reli- quas ualidiſſime cuſtodirent. Animofi his Erfurtenſes omnia ad deſen- ſionem parant: onerant aggeres tormentis, atque gerris propugnacula muniunt. Iterato Saxones mandati Caefarei partitionem per literas & deputatos urgent, ni fecerint, breui iuſto exercitu ſe uallum urbis preſlu- ros. Simul proceres, & nobilitatem prouinciae conuocant, creditum arma contra Erfordiam indicenda. Cuncta haec illico Moguntiam per- ſcribuntur. Elector rem agi ſerio uidens, centum quinquaginta equi- tes ſubmittit, ſic ut eſſent ducenti Moguntini equites in urbe. Simul arbores

pag. 203

LIBER II

debet una uallum, de qua reg-
men una & habet placent: V
uallum tunc proſectus ducit
non, de ſeſto equitate ement
Ejus Moguntini uis, de camp
diſtantiam ciuitas reſeruat. Se
interuenient. Ego Mogunt
deſenſionem ſua ſuam imp
tem inſpiciat, ſiquo docti a
bunt, eius ſe cum deſenſo, a
hi caſus, ſubſo occuſari dicitur
caſere non ſunt, proſequ
at. Antea hoc tunc Elector, a
uicium Senatus conſolatur. Hic
ueni non poſſunt, proinde non ſi
inſpiciat uel, precatur, inque
tium prohibita multatur, de
mal Domino tranſactam beatum
dicit omnem offeſſam deſerit.

Rarus dicitur tunc, de reſu
a Senatus dicitur conſolatur
tunc frequenter poſſit. Non di
ne al Senatus, occidit cum Sen
pud eſt, utitur; ſi ſe come
ſit. * Caefar Coloniae Proceres
ſcribit, ac inueni poſſunt leges
bona tunc conſilio equitate, ut
Electore, ut mandatarios tunc
ſine obſeruat Electore offeſſam.

XIX Haec incertum utro
pro certo ad populam ambig
erit a quibusdam meliora, ſicut
concret ut ſi ſibi conuocant
quam a ſenatuſu reuocare. Sen
pam ſuſtinet ut conſonans ratio
eſt. ſi Proſectores ad populam
ſibi uolunt ſuſtine facinus aduoc
reſu conuocantur mandatum
concret, ut ce publica parte p
teſerret. Singulis inuocant
cit, loque pro equalitate rei ſu
cu Clerus ſuſpectus, quod Mog
eſt, morte impatiens Conſon
ſua ſententiam eccleſiaſticam
inſiſtendum, ſicut tunc cenſe
tunc reuocant primo impera
centum caeteri Archiepiſcopali
conſolatur in omnes, qui con
ſer. impet. Nos haec urbis
Belgi conuocant, ut recip
com tunc impatiens exigeren
tencia tunc, tunc multam
res, ut Boluſianum nihil ce
us officium accit, ac uer
Syndicum, qui tranſactam iur
urbis parte, ſue uallum & te
ni, corruptis in quibus con

Edit. I arbores circa uallum, & quae tegere hostem possent, succiduntur. Numen uotis & hostiis placatur: Virgines fluentibus comis, ac candidis uestibus ornatae processiones ducunt. Saxones alacritatem Erfurten-
 um, & bellicos apparatus cernentes, intentatam obsidionem omittunt. Equites Moguntini uias, & campos oberrant, territisque praedonibus securitatem ciuibus restitunt. Sed & illa motibus internis nonnunquam interruptitur. Eques Moguntinus in rixas cum ciue incidit, eique uehementiore ictu † manum amputat. Numerosa ciuium turba caedentem insequitur, sibi-que dedi a Moguntinis petit. Illi facinus improbant, etiam se reum dedituros, nisi iam fuga sibi consulisset. Offensi his ciues, studio occultari fontem arbitrantur, ac eorum unus, ciuitati bene non futurum, priusquam Moguntini omnes trucidarentur, ait. Acriter hoc tulit Elector, & uim suae curiae factam, simul conuicium Senatui exprobrauit. Hic improuifum plebis tumultum praecaueri non potuisse, proinde non sibi, sed dissolutis quibusdam de plebe imputare uellet, precatur, utque plenius Electorem leniret, Moguntiam proficisceretur mutilatus, & ibi iure contra laedentem ageret, simul Domino truncatum brachium ostenderet, instigatur, quo uiso Elector omnem offensam deposuit.

Milium & ciuium contentio.

* Anno MDXI.

Rursus ditiores inter, & tenuis fortunae ciues alia contentio; illi a Saxonibus saluos conductus emerant, sicque libere negotiabantur, hi contra frequentius pressi. Non diu latuit redimentium immunitas, atque ad Senatum, occulte cum Saxonibus, & ipsis hostibus, ditiores pactos esse, defertur; ille re comperta aliquot millibus nocentes multat. * Caesar Coloniae Proceres Imperii conuocauerat, testatoribus, scribis, ac litium processui leges dictabantur. Causa Erfurtenfis uidebatur huic comitio quadrare, uocata ergo ciuitas, monita etiam † ab Electore, ut mandatarios mitteret. At abstinuit a lite Caesar, quam sine alterutrius Electoris offensa decidere non poterat.

Simulacra inter ipsos ciues.

* MDXII.

Caesar de aere libem differ.

Diffidium inter Senatum & Clerum.

XIX Haec iterum atrocior lis exceptit: Concionator ad *S. Seuerum* uerba ad populum ambigua fecerat, quae in Senatus ignominiam a quibusdam intellecta, scilicet: *Dominos maiores urbem prodere, caueret ab iis sibi communitas, a regentibus plus detrimenti reip. quam a uilioribus imminere.* Senatus ab Electorali Sigillifero, ut captum Ecclesiasten ad concionis rationes adigat, petit: *periculosam rem esse, si Praedicatores ad populum factiose loquantur, ibi rebellionem sub coloribus sanctis facilius adornari. Pacis uocem, non discordiarum concionatoribus mandatam, proinde Seuerianum Ecclesiasten coerceret, ut ex publica poena publici delicti atrocitas populo innotesceret.* Sigillifer inquisitionem aliquam praemittendam capturae dicit, seque pro qualitate rei secundum leges decreturum; at Senatus, cui Clerus suspectus, quod Mariani Collegii Scholasticus exulum caput esset, morae impatiens Concionatorem ad custodiam rapit. Clerus laesam immunitatem ecclesiasticam queritur, & in ea Archiepiscopalem iurisdictionem, illam tot censuris, hanc armis quoque munitam. Senatus remittente primo impetu maturius rei momentum discutit, & captiuum carceri Archiepiscopali tradit; ille postea dimissus Romanae curiae fulmen in omnes, qui consilio, † uel ope captiuitatem hanc iuuissent, impetrat. Res haec urbis Syndico Doctori *Bobenzahn*, quem ex Belgio ciuitas uocauerat, ut reip. consulere, fatalis accidit. * Quippe cum tributa importunius exigerentur, ciuis quidam stannarius, impatientia motus, expilari miseram plebem, aiebat, magnos autem Doctores, uti *Bobenzahnium* nihil conferre. Offensus huius Doctor, ad ciuis officinam accurrit, ac intus laborantem conuiciis obiurgat. Ille Syndicum, qui semetipsum iam uilem fecerat, nihil suspiciens paribus uerbis petit, hic cantharos & uasa stannea, quae iste uenum exposuerat, corripuens in opificem coniecit, cum & haec deficerent, gladium

Doctor Bobenzahn * MDXIII.

sibi ipsi exitium attrahit.

† pag. 204

† pag. 205

† pag. 206

Edit. I Quorum editio cum peteretur, Senatus totum Archium uersat, utque in multitudine solet, alter alterum sollicitat: adesse literas omnes audierant, uiderat nullus; cumque non perpenderent, unum loquentem sexcentos auditores non testes efficere, literas amissas creditum est. Moguntinis rei uanitatē exponentibus, tandem sequelae, & militaria seruitiorum promissionem ciues renouant, arma sua pro Electoratu, proque foederatis eius fore. Ea tamen fide literas istas perditas credebant, ut clausulam his concordatis annecterent, si † priuilegium rite datum, in quo a seruitiis militaribus liberi pronuntiati sint, inuenirent, ratum illud, istaque sponsio nulla esset †, Acta haec in die *S. Adelarii*, ac data a Senatu, Quaternionibus, & Opificibus fide confirmata sunt.

Melius ed-
da promittit.

† pag. 210

† Auctor anonymus lib. I cap. VIII § IV p. 58 & seq. *Mirandum sane, Gudenum, quae sequuntur, rursus omis- sisse: quod forsitan consulto fecit. Vi autem pateat, quem sibi proposuerit scopum, sequentia ex ueteri quodam ms. apponam:* Da antvortet ein Rath; Sie vüllten nicht anders, denn dals sie vor zeiten dem Bischoffe die Folge abgekauft; des- sen sie noch gut Sigel und Brieffe hät- ten. Da sprachen die Rätthe von Maintz: So ein Rath nicht Brieff und Sigel könte aufvveisen, so vvären sie ihm schuldig zu folgen, als ihrem rech- ten Erbherrn. Da giengen unsere Her- ren in den thurn mit den Vormündern, suchten in allen kisten und kasten, und funden die Brieffe doch nicht. Man nahm auch etliche Herren vor, so zu- vor im Rath geuvesen, und fragte sie um die Brieffe; aber sie sprachen alle nichts anders, dann dals man dem Bi- schoff nicht schuldig vväre zu folgen; es vvären gute Brieff vorhanden. Wie man aber die Brieffe nicht finden konte, und der Bischoff solches merckte, bate er unsere Herren, sie solten die Brieffe

vorlegen, oder solten ihm die Folge zu- sagen: vvo sie aber das nicht thun vvöl- ten, so vvölle Seine Churfürstliche Gnade keinen beystand thun. So vvären vvir die zeit in grossen ungnaden bey den Fürsten von Sachsen, und hat- ten auch die Brieffe nicht, und jeder- man vvar uns gram. Datum sagten vvir dem Bischoff die Folge zu mit leib und gut, doch mit dieser bedingung; vvell- che zeit sich die Brieffe vvieder finden vvürden, solte diese verschreibung und vervvilligung nichts seyn. Dessen mu- sten sich die Rätthe mit dem Capitul ver- schreiben, und Brieff und Sigel einem Rath geben. Actum 1515, in die A- dularii. Da gaben alle Viertel und Handvercker Brieffe vor sich den Ra- then von Maintz. Es lag aber um diese zeit ein Herr des alten Rathes gefangen: und da er genarrert, und er bekante doch nichts. Und da er vvieder löst vvard, offenbahrte er dem Rath und Gemeinde die Brieffe; und vvären sie in der erste vor- handen geuvesen, so vväre man desto ehe zu ende kommen. Und vvar also die Folge vvieder aufgehoben.

Post haec *Albertus* uenturum se, atque solenni pompa urbem introiturum Senatui scribit, faceret ille, quae maiorum exemplo deberet. Ciuitas hoc nuntio lacta ingentes apparatus instruit. Zythoplae cataphractas suas, quas ex lege habent, expoliunt, opifices thora- cibus ferreis, & galeis armantur, ditiores ciues equitatum adornant, diuiduntur in cohortes, & singulae suis uestimentorum coloribus distin- ctae; instructa hospitia, uictus & comiectus abunde comportatus. Donaria insuper, quae in tesseram obsequii offerrent, comparantur. Cuppa ingens argentea, auro inducta, nummis Erfurtensis replenda Archiepiscopo, simul pallium purpureum holosericum Zoblinis sub- ductum praesentari debebat. Subinde armorum lustratio, & pompae ordo in specimen futuri luxus instituitur. Saxones actum fore de con- siliis suis in Erfordiam, si ciuitatem Elector ingrederetur, existimant; Senatui delatum sibi scribunt, *Moguntinum Electorem urbem ingressurum* dissimulare se aduentum posse cognati Principis, si more, ritu- que maiorum fiat. *Venisse olim Archiepiscopos raro comitatu, non tam gladio, quam pedo munitos, sicque Praesulem † a ciuitate receptum.* At *Albertum, tantarum potentiarum Principem, ma- iora cogitare, nec sine armata multitudine prouinciam ingressurum, id esse, quod pati nolint, ac cum uirium suarum, & opum iactura prohibere cogitent. Caueret ciuitas, ne contemptis auorum institu- tis contra morem Archiepiscopum suspiciat, & hoc ausu non solum*

Albertus se
uenturum
nuntiat.
Ciuitas ap-
paratus.

Aduentus
Mogunt. Sa-
xonibus susce-
ptus; id quod
litteris tum
ad Senatum

† pag. 211

Ed. I Sedi beneficia quaeuis referuaret, sciret municipium, se uindictam rebellionis futurum. Non minus haec collusio Caesarem offendit; igitur sub poena quinquaginta marcarum auri, & Imperialis, ut uocant, Banni de plenitudine potestatis in irritum pacta reuocat, sine Moguntinae Sedis, & Electoris praecudicio essent, definit. At inconstans multitudo praesentem quietem amplexa, remp. iisdem scopulis, quibus haecenus, mox iterum allidendam non praecudit, atque minus Caesareum mandatum habuit, postquam anno sequenti nouae licentiae habenae hic laxatae, ipsaque Caesaris mors paulo post interuenit. Recepti in urbem exules, & ante omnes *Goedenius* cum pompa, nec sine lite reductus. Saxones ius conducendi per urbem sibi arrogauerant; sed ciuitas regale alienum inuadi contendit, ac ante portam aduentantem excipiens, dimissis Saxonibus, suam in domum, quam indito ab imagine *S. Mariae* nomine, ad occidentales gradus Marianos aedificauerat, triginta equitum turma reducit. Statim potentiorum dominatus iterum emerfit. Ad aerarii leuamen reducta Senatum collegia, iterum augentur, ciues tributis premuntur, omnis sexus, ac aetatis capita censentur, nisi quae uagitus excusaret: per † anni quadrantes collectae indictae, etiam praedia, & bona mobilia ciuium uectigalibus subiecta sunt. Ne ciuitas rapinis paucorum eneruaretur, *Albertus* saecularibus litigiis quaerere medelam conatur.

*Caesar trans-
actionem Ex-
sertino-Saxo-
nicam cassat.*

*Reditus Goe-
deni.*

*Prius mi-
seris urbs
immergitur.*

† pag. 215

* Anno MDXVI.

XXII Annum hunc an Hegirae dicam? certe ex *Lutheri fuga* historiis celebratum. Iste familiae ordinis Eremitarum *S. Augustini* Monachus Erfordiae professus, antea *Luder* nomen habuit, quod ueritatis matricula, aliaque documenta, quibus nomen (*a*) inscripsit, referunt; humilitatem & cum ea reliquas uirtutes abiecerat, uacuum iis animum ambitio cum pedissequis intrauit: aptissimum subiectum, quia non uile adeo ingenium, certe magnam audaciam reperit. Statim ille in scenam prodiit, & cum eam sine aduersariis ludere non posset, illos, qui indulgentias ex fidelium thesauro charitatis opera poenitentiae iungentibus annuntiabant, prouocat, mordaci stylo, quem acrem in uernacula, & elegantem habebat, insequitur. *Vaenum hic caelum proponi inaudito commercio, Italos pecunias, non animas Germanorum sectari;* his & similibus perstringendo abufum, ipsum rei sanctissimae usum † in inuidiam multorum perduxit. Alit noua dogmata non ausus Erfordiae promulgare, e monasterio fugiens *Wittenbergam* profectus est, ubi cum initia haeresis spargeret, ac temere in dubium reuocaret illa, quae iam diu Patrum decreta firmauerant, saepius etiam olim ab haereticis prolata, ecclesia damnauerat, nec erubesceret errores in uulguis typis spargere, fama rei ad *Leonem Decimum* Pontificem Romanum deuenit. Is rei periculum, & quod leuibus initiis ad ingentia molimina breue sit per religionem iter, obicem mature ponendum ratus, *Lutherum* ad dicendam causam Romam citat; at *Fridericum* Saxoni, multisque Principibus *Lutheri* conatus placuerant: Ecclesiasticorum opes, exemptio, potentia, inuisa regnantibus nomina, in praemium noui ritus proposita; addita sentiendi libertas, ampliata ad caelos uia, substituta disciplinae licentia, palliata scelera: ista *Luthero* Principum tutelam, haec profugorum & plebis uexillum praebuerant. Sed & Praefecti sacrorum avaris impositionibus religionem exosam reddiderant, dogmata fidei a personarum uitiis, aut commentis singulorum non discernentibus: alius caelum exponerebat, ut pecuniam, ille fingebat miraculum, anathema ut acciperet, atque pietatis sub inuolucro, simplicitas laicorum emulgebatur, ut ad excitandam ecclesiam esse † haeresin oportere, ipsi Numini uideretur.

Lutherus Erfordiae ex monasterio fugit.

Initia haeresis spargit Wittenbergae.

Cur dogmata Lutheri applausum acceperint.

† pag. 216

† pag. 217

(a) Capitulum Marianum chirographum habet ipsius *Luderi*, quos monachus adhuc, fatetur, se ab Henningio Goedenio mutuos quinquaginta florenos accepisse, quod nomen creditur ecclesiae legauit.

Anonymus

Edit. I multique Clerici uerberibus excepti. Durauit hic furor in multam noctem: nuntiat Clerus Senatui pericula, debitaque protectionis monet; † pag. 220 ille primo surdis auribus excipit, † at postquam omnia per tumultum euerfa iacerent, satellites mittit, qui spoliantium turbas dispellerent. Sed tuti latere Clerici non poterant, nisi cum prius decem millia florenorum Senatui dedissent, insuper collectas, & onera ciuica subituros se promitterent, idque instigante Senatu his motibus actum est, ut Clerus ad tributa cogeretur.

(a) Sleidanus.

(b) Cochlaeus & MS. Chron. Erfurt.

(c) MS. Chron. Erfurt.

XXV *Albertus* urbis seditionibus offenditur, frequentissimis citationibus in ius uocat, & Caesarem ad coercendos rebelles adit. Hic aboleri uectigalia (a) citra Domini consensum indicta, mensuram uini magnitudini pristinae restitui, protectionem Saxoniam abiurari, subiectionem iureiurando promitti sine clausula mandat. Spoliati uero Clerici, querelam in Imperiali iudicio mouent. *Tilemannus Brandis*, Hildeusius, ecclesiae *S. Crucis* in urbe patria Praepositus, Collegio literario, quod Saxonicum dicitur, huiatem Academiam auxit: Decanus, stipendiati uariis legibus studiis addicti, commendata morum probitas, atque id in familiae & patriae fauorem disposuit fundator, ut ius patronatus penes seniore *Brandisium*, praesentandus ex eadem cognatione, aut saltem Hildeusius esset. Secuta noua contentio. Curiam suam Elector lapidea mole magnificentius † erigere coepit. Suspecta quaeuis male agentibus: arcem Moguntinum in urbe meditari, ex qua dominatum exerceat; obstandum initiis, priusquam in munimentum exurgant, ac armatis intra reconditis ciuitas ad iussa cogatur; praeterea libertatem urbis obscurari, si in ea palatium, quasi residentiam, Princeps habeat; ideo Senatus Officialibus Electoris, esse quae colloquantur, nuntiat, uellent conuentui locum, & horam dicere. Illi non satis fidentes, ut loci religione tutiores essent, in templo *B. M. Virginis* Senatus Deputatos se excepturos aiunt; ubi cum dicta hora conuenissent, urbici mandata exponunt: *Senatum & eius nouum opus, quod meditetur Elector, suspectum habere. Inscia republica nec incipi debuisse, nec posse perfici; desisterent igitur a coeptis, nec simile posthac, nisi consulto prius Senatu conarentur, item a Lapidina in urbis districtu confestim abstinere. Porro Senatui compertum, Officiales Moguntiam scribere, quae discordias excitent, ac Electoris animum a ciuitate alienent; id impune posthac non futurum. Ad haec Moguntini temeritatem esse aiunt, quod Domino a subditis exstructio domus prohibeatur, an illi, cuius auspiciis moenia quondam & turres surrexerint, nunc quatuor erigere parietes interdiceretur? uanum timorem ab una, lapidea licet, domo esse; debere potius urbem Electori gratias, quod eleganti aedificio exornetur; lapidinas regalium iure sibi uindicare Moguntiam, cui audaci calunnia negentur. Ceterum quod imputatas sibi relationes rerum, quae † Archiepiscopum offendant, attinet, nihil se scribere, nisi quae ui iuramenti debeant; quod autem inter ea non raro sint, quae potius laedant, quam concilient Electorem, id non sibi, sed facientibus imputandum: haec Senatui renuntiarent.* Ille responso Moguntinorum magis offensus, lapidinis ac murarii pergere in operibus inhibet, ut ita saltem aedificium sifteretur. Haec res postmodum longo processui materiam dedit, & facta nuntiatio ab Imperiali Camera iudicialiter cassata est.

Albertus in ius uocat Erfurtenses.

Collegium Saxonicum fundatur.

Erfurtenses nouum opus Electoris nuntiant.

Officiales delationis arguunt. Moguntinorum responsio.

(a) Haec & sequentia ex actis publicis in aperto sunt.

* Magna rerum in Dania mutatio, (a) dum ab ea Sueci deficerent, *Christierno* Regi, Caesaris *Caroli* sororio exilium procurauit. *Daniae Rex* Exutus Regno, a Romano Imperio auxilia contra subditos petit. *pellunt.*

Ec

Caesar

Subsidiarii
Caesaris cir-
ca Erfordiam
subsistunt, &
Erfurten-
sibus suspecti
sunt.
Moguntini
desuper lita-
rae.

Caesar quinque millia armatorum in opem affinis ire iubet, hi pagos Erfurtenfium transeunt, & in iis aliquamdiu noua Caesaris mandata expectant. Magnus timor urbem inuasit, ipsosque Saxones suspicio, quasi res haec Erfordiam spectaret; Danicum iter praetextus esset. Communicantur interim consilia, & ne quid hostiliter in ciuitatem machinaretur Elector, Moguntiam scribitur. Ille aliena non quidem a meritis, sed a suo proposito timere respondet, istud non se negare, si receptorum nuper exulum incantationibus infana ciuitas, in coepta insolenti peruiacia pergat, sine defidiae uitio dissimulare † Sedem ulterius haud † pag. 223 possit. Interim Caesareanorum discessus metum sustulit.

(a) Sleidanus lib. 4 Histor. de statu religion. & reip. MS. Chronicon Erfurtense.

Rusticorum
uitas.

Notae Eccle-
siae Lutheranae.
Rustici ur-
bem ingressi
templa &
Clerum spolia-
uerunt.

XXVI * Rustici per Germaniam noto Euangelio temulenti, passim in Magistratus & Dominos insurgunt: turbas doctrinae suae novas Lutherus Wormatae dixerat; (a) igitur ne absque signis esset eius ecclesia, rebelles inhumana crudelitate, & seditionibus eam notant. Erfordiam undecim millia rusticorum (b) ex pagis eiusdem ingrediuntur, accepto prius licentiae signo a Senatu: nam & patulae relinquuntur uenientibus armatis portae, nec in alios, quam in ipsius indignationi subiectos saeuitum est. In Electoralem Curiam, aedes sacras, & Clericorum omnis furor effunditur, etiam consistentes hinc inde Diuorum statuae profanatae sunt. Sanctus Martinus, celebratus ille a prima Christianitate patronus urbis, in imagine rabiem sensit; nam ad humiliorem turrem interioris Brületensis portae lapidi incisus, in illo furore capite, equus pedibus truncatus hodieum infaniam testatur. Diuisi in turmas rustici, pars templa effringit, nihil ibi sanctum, deiciuntur arae, proculcatur ornatus, & uasa diuino cultui destinata furibus in praedam cedunt: Centum argenteos, aureosque calices ex una basilica Mariana auferunt. Diuites ecclesiarum supellectiles, † argenteas statuas, † pag. 224 & multa pretiosa contrectant, imagines, quas materiae pretium non commendaret, deiciunt, ipsique proceres suis statuis se spoliatos, praefertim ab exteriori parte chori Mariani hodieum lugent.

* Anno MDXXV.

(a) Sleidanus lib. 3 de statu religion. (b) Anonym. Chron. Erfurt. MS.

Senatus tum-
bam argente-
am SS. Ade-
larii & Eoba-
ni auferens.

In mortuos tamen nihil ausus hic furor, at Senatus & eos spoliavit: Sanctorum Adalarii Erfurtenfis Episcopi, & Eobani ossa ad B. M. Virginem in tumba argentea quiescebant, haecenus singulis septenniis, solenni festiuitate, per urbis praecipua templa, comitante populo Numini supplice, circumlata: hanc urnam sanctis reliquiis Senatus inuidit, atque in curiam deportari iussit; postmodum nummi exinde cusi, & quasi re bene gesta tumbales appellati sunt †. Sacra corpora in costis quibusdam, & membris deficiunt, uel liberali pietate hinc inde sacrariis submissa, uel truncata per hunc tumultum, postea compactili materia reintegrata sunt. Pars alia tumultuantium, plus quam brutali feritate Canonicorum aedes infestare, fenestras, scamna, mensas, fornaces confringere, supellectilem pretio magis, quam pondere ualentem in praedam feruare, reliqua in plateas & aquas proiicere; idem in Electorali curia perpetratum. Vinum liberalius bibebant, quod residuum, contractis doliis in terram effundebant. Mero graues ipsis Clericis omnia dira imprecabantur, hi, ut uitae consulerent, † proiectis ordinis uesti- † pag. 225 bus incertas latebras, & humillimum quemque clientem, ubi nulla suspicione proderentur, petebant. Triduum durauit haec insolentia, cum nuntius de strage rusticorum ad Franckenhufium eam compescuit: deiectis in terram uultibus, ut tamen plus tristitiae, quam poenitentiae colligeres, & ligatis in sarcinam spoliis ad sua reuersi sunt.

Senatus Pa-
rochos Catho-
licos pellens.

Continuauit Senatus inuasiones, & a parochialibus ecclesiis ue-teris fidei ministros expulit, atque ne populus ad diuina conuocaretur, ex campanis pistilla detraxit. In Hospitali maiore liberum adhuc

Marginal notes in the right margin of the page, partially cut off. Visible text includes:
LIBER
No. I adhaec res religionis curiam,
Nomen eius uicem habuit, in
hunc modum, qui huiusce
saxones, per Flouens, Ple-
norum Legatos, ritum inuou-
it peruenit. Cuius se conti-
Distribuit hanc uentilato, u-
alique subregit longae a rim-
recessum: hinc res minus in
atque charitate notae. Retina
No. 111 catis, quod rem compariant p-
non aliquid inipitum de de pre-
lucum inuidit. Moguntini E-
de in inuasionem querit: Senatum
receptis, hos in Eboralem curiam
rim hucibus, in ipa templa salua
orantia eorum Senatus agere, in
coocinatione a Senatu hinc, & ea pe-
sue commone. Ex sui Erfurten-
iam amant, & Electorum, uenit
dare, in impore in rep. Rotundus de p-
fides Saxones detestatur, quod a
miliorum horum magis Praepos, &
uouit. Delectus a Senatu hinc, &
no in inuasionem, sed commodum pec-
lum de. * Inuouit curia, in Gy-
prohulitum capocatus paruen, qu-
era Hundberg mihitum, ubi curia
agum Moguntini, & Erfurten-
cuiu portum res in compocita est
tari curibus, illi uicium, ut hinc
tore, curia Electori pro danti-
nulle quingentis aures pendere, &
nau, puetis, quorumque recuper-
na, pro detestanti de depedierit mil-
uere, non aliter nisi in ecclesiarum ar-
pauit de inuasionem primae restitue-
ris, ac inueniunt tamen in loco, de
propus inuasionem totum regere, ut
uenerit. Inuenit ac postquam in Q-
Catholicae religionis curiam esse
se, uel facto presentia nihil dispo-
gia, per depuatus sufficienter est
curiam puera danti, que in o-
manifestatens ueracibus, sed ex lege-
quorum inuenit, practico esse
No. 112 in ipa: Clerus reuocari uoluerit ite-
suum traheret, inuisiones ex
accusatione condonarent, exto-
comitant. Ha cum haec curia
sed in impoita Curia nux suum
tempore uenit, quod reuocari,
lis habebat: cum inuenerunt
am, sed que alia uoluerunt
crebris sufficere de. Legari fe-
oissis Borelandi huc Curiam
Karrigena Lopez Tomacius,
fili locust;

Edit. I adhuc erat religionis exercitium, in templo *S. Seueri*, & coenobiiis, Numini clausis ianuis litabatur, in aliis uel nullum, uel nouum euangelium praedicatum, ipsa basilicae Marianae cathedra profanata fuit. Saxo Elector, per *Thunium*, *Planicium* equites, & *Philippum Melancthonem*, Legatos, rituum innouationem urfit, imo in pagis urbis iubere praesumpit. Ciuitas se consilia, non mandata sequi contestata est. Defectionem hanc acmulatio, uel odium Moguntinae Sedis promouit, illoque instigante longius a ritu ueteri, quam per omnem prouinciam recessum: huic inter miniatos sunt multi coelitus dies, quos ciuitas atro caractere notauit. Retinuit antiquum Christianitatis morem uicinia, quod ternis campanatum pulibus hominum † pietatem, uel salutem aliquod suspirium de die prouocet, ast hic ille mos abolitus, & silentium indictum. Moguntinus Elector apud Caesarem, & Principes (a) de rei iniquitate queritur: Senatum undecim millia subditorum in urbem recepisse, hos in Electoralem curiam, tabernas, telonium, in Canonico- rum familias, in ipsa templa salua ceterum urbe rabiem uertisse. Haec omnia dolum Senatus arguere, nulla de raptoribus sumpta supplicia, continuata a Senatu spolia, & ea peracta, quae mali incentorem manifeste conuincant. Eo iam Erfurtensium insolentias excreuisse, ut non in suam tantum, & Electoratus, uerum in uniuersi Imperii iniuriam tendant, si impune in rep. Romana sic peccare liceat. Querelae discussio foederis Sueuico demandatur, quod nuperis (b) annis ad coercendum rusticorum furorem magni Principes, & inter eos Moguntinus, renouauerant. Discutitur a Senatu foederis Augustae Vindelicorum congregato rei momentum, sed commodius peculiari conuentui posse referuari uisum est. * Interim ciuitas, ut *Cyriaciburgo* suo melius consuleret, profundissimae capacitatis puteum, quem hodie miramur, effodit. Di- acta Hamelburgi indicitur, ubi coram † Legatis foederis causam utrinque agunt Moguntini, & Erfurtenses, ac post longam disceptationem, ex placito partium res ita composita est: Condonaret Elector haecenus perpetrata ciuibus, illi uicissim, ut fideles subditos decet, Electorem suspicerent, ciuitas Electori pro damnis in curia, tabernis, telonio illatis bis mille quingentos aureos penderet, ecclesiis ornatum omnem, uasa, gemmas, pretiosa, quaecunque recuperari possent, intra mensem restitueret, pro deterioratis & deperditis mille ducentas argenti puri marcas solueret, non aliter nisi in ecclesiarum ornatum impendendas. Tribunalia potestati & integritati pristinae restitueret, publicanorum & satellitum aedes, ac imperii meri furcas eo loci, & qua forma steterunt ante motus, propriis sumptibus iterum erigeret, nec in istarum refectione Moguntinos impediter, liberum ac publicum in Collegiatis ecclesiis, & ad *S. Petram* Catholicae religionis exercitium esset; quoad reliqua templa transactione, uel laudo praesenti nihil dispositum, alia matrem inter & filiam litigia, per deputatos sufficienter instructos foederis Sueuico submissa, Clericorum priuata damna, quae in ciuili rabie ante nouennium acceperant, transactionis articulis, sed ea lege inserta sunt, ne ante assensum eorum, quorum intererat, praecudicio essent: scilicet instrumentum obligationis, in quo † Clerus tributis uiolenter subiectus, Senatui foederis Sueuici ad cassandum traderetur, indictiones ecclesiasticorum abrogarentur, Clerici accepta damna condonarent, extorta sibi decem millia florenorum haud condicerent. At cum haec duriora Clero uiderentur, non ratihabuit, sed in Imperiali Camera ius suum prosecutus est, prudenter, si non eo tempore uixisset, quo reuisionis, ut uocant; abusus iustitiam in uinculis habebat: etenim obtinuerunt quidem spoliati restitutionis sententiam, sed quae adusque reuisorum opem suspensa, iisque nunquam uenientibus suffocata est. Legati foederis, qui laudum edixerunt, *Franciscus Burckardus* Iuris Canonici Ingolstadii Professor, *Georgius de Knorringen* Eques Teutonicus, & *Iacobus Wideman* Nörtingensis Consul fuerant,

Erfordens longius quam uicinia a ritu ueteri recessit

Electores apud Caesarem Senatum turbatum auctoritatem accusas.

Foederis Sueuico causa submititur.

Puteus in Cyriaciburgo effoditur. Legati foederis Hamelburgi conueniunt. Transactio.

Clerus transactionem non ratihabuit.

† pag. 226

† pag. 227

† pag. 228

† *Anonymus* lib. II cap. II § II p. 197; *Hic nota solum*, Gudenum Senarini nimium quantum irasci, dum in haec verba scribit: In mortuos tamen appellati sunt. *Haec ueretur*, spoli Senatum incusare. *Sed dolendum*, quod post festum actionem ei intendat. *Quam prope interim a nero absit*, ex sequentibus

chronici cuiusdam mscr. uerbis colligere est: Denfelben sarg hat ein Rath zu sich genommen, und lassen auf das Rathhaus tragen (quia praesidium praestare debebat Senatus Clericis, rebusque sacris) in dem aufftand der bauren an. 1525. Dann die Pfaffen besorgten sich, er mochte ihnen genommen vverden.

(a) Documenta in archiuis Moguntino & Erfurtensi desuper exstant.
(b) De hoc Frederico Sleidanus lib. 4 de statu religionis & reip. in fine.
* Anno MDXXX.

Lites ciuitas cum Saxon. accipit.

* MDXXX-III.

Transactio.

Lites cum Comitibus de Gleichen ordae componuntur.

Clerus Marianus Rudolphi denuo repetit, sed intercipit Saxo.

Saxo grauatur urbem.

XXVII His legibus Electori suo conciliata ciuitas, in Saxonum indignationem incidit. Illi ius conducendi per ipsam urbem praetendunt, sed ciues Heroldum adempto bacillo impediuerant. Hic asseruatus in curia Saxonum iram augebat, praeterea *Kapplendorffum* oblata forte ciuitas reperit, & atroces finium controuersiae inter *Mühlberg & Wassenburg*, pignorationibus utrinque & uiolentiis auctae. Hinc ad hostilia Saxones, & captis ciuibus urbis aditus undique pracludunt. Anno superiore uehementior uentus *S. Seueri* pinnam, (a) quae duas inter media altior exurgit, deiecerat, id imminens belli ostentum credebatur, & auxit in uulgo timorem. Moguntinus, ne quid ciuitas sua periclitaretur, Praepositum ac Decanum Cathedralis ecclesiae, simul Cancellarium suum *Casparum de Westhausen* submittit. Indicitur Archiepiscopo, ac *Georgio* Duce, de pace actum est: Saluum sit conducendi ius Electori Moguntino, & ciuitati per Erfordiam, Heroldus tamen Saxonicus ad hospitium equitare non impediatur, Saxones praefecturam *Kapplendorff* reuoluntati obnoxiam cognoscant. Finium regundorum lis non ui, sed iure terminetur. Damna haecenus illata compensentur: sub his aliisque legibus pax inita est. Cum *Comitibus de Gleichen* ratione feudorum, quae ciuitas ab ipsis, & ciues singuli frequentissima recognoscunt, dissidia supererant, quorum abolitioni dies *Mühlbergae* indicitur. Ibi Comites uaria bona, quae in *Gisperleben, Ollendorff, Zimmern, & Atzmandorff* habebant, ciuitati in feuda pro tribus millibus quadringentis florenis concedunt, Senatui fidelitatis iuramentum remittunt, feuda, de quibus olim ciues inuestiti, feminea, & a seruitiis immunita renouant, eadem sub iurisdictione Senatus relinquunt. Dilatio, quam redemptioni *Rudolphi* Marianus Clerus dederat, effluxit. (b) At denuo ad exactam fidem furda ciuitas. Saxo Elector cum imbecillioem uideret Clerum, quam ut ab urbe pagum condiceret, se pari iure, quo ciuitas nititur, intercipere praedam posse credens, occupat. Sic Erfordia pagum sine pretio amisit. Est hoc inuersae fidei praemium, quod & utilitate sperata careat, & labe apud posteros notetur. Aliis insuper postulatis uexata ciuitas: Elector *Ioannes Fridericus* ad prouinciales conuentus citat, nouum praedicantium ritum hinc inde obrudit, exigit tributa, feuda obicit, militiam imperat, appellationes recipit, atque alia praetendit, quae ciuitatem Saxoniae municipiis aequarent. Erfurtenses legatos instruunt, qui deprecarentur postulata, libertatem opponerent; Torgaui Electorem conuenere: *Esse urbi suae antiquissimam libertatem, agnitam semper, imo a Saxoniae Ducibus protectam; eam a nouis postulatis infringi, nunc primum a Ioanne Friderico, a nemine maiorum unquam propositis. Ad prouinciales conuentus subditos citari, iisdem tributa imponi, religionem aliunde pendere, appellari ad Dominum, militiam ueris uasallis indici: sed Erfordiae feuda libera esse, nullis unquam seruitiis obnoxia, Saxoniae Principes nec Dominos, nec urbem subditam: ob stare postulatis pacta maiorum, illane accepta ab iis fides, & tanti empti protectio esset?* *Ioannes Fridericus*, examinato per Consiliarios

(a) MS. Chron. Erfurt.

(b) Archiuum Marianum.

† pag. 219

† pag. 210

† pag. 211

LIBER
 XVII Post haec placet
 cum Dominis intercedunt, leg
 missa sunt: nec auerenti aliquid
 erant: non ciues metere, neque
 nunquam agerentur, * In Cleri
 bus Senatus postulare uictum la
 quibus Electori Alberti mors
 Anno sequente cum inter C
 actores Italio bellum agerent, a
 scripto *Frederico* praesens arma
 petunt uictis, & equum nan
 tunc in urbem petiit. At (b) Se
 fides potius dicit: ita ciuitas,
 uentis ciues intulit, ultra
Frederico plus, quam Caesari fa
 ctum uellet, longi uisitatione i
 nullis horum, ut pari uice, u
 dant imperat. In Electore J
 celsis Electoris, qui prouinc
 uerit, Archiepiscopus de Sedi reg
 detur. *Mari* simul ad Caesarem i
 em exparent, & impetra doper
 loperat prout male imparet
 ad uincendum ueneri Durant u
 in quibus abierunt non deca
 repositi, quam ut uerita belli fer
 uerent Electoris platus Caes
 reuina uenit.
 * In MDXXXIII.
 * An MDXXX.
 (b) In
 * Simile malum a Magde
 ritigant & Viciniam quatuor in
 uagan indigne, utrius pagu de
 est, quod Magentae induriti die
 num, qui nunc agitur in Concilio
 fere om. Trentani communis, a
 dre homin hanc, idem Trente
 per uice? & uerumus scilicet,
 cium suo uiculu delimitant, in
 necessitate posuimus, interm
 abirent, nulla. Sed Abbe
 continet, Electorem de Erf
 usque dum res cum *Mario* de
 traherent arma, parum etia
 des uerterent. * Ciuitas in l
 a non reuere, tam emendat
 nite laicem effudit, noua fi
 tum esse ab *Frederico*
 re. In *Rudolpho* prope
 occupat ubi uenit, e cotu
 fis, & *Reinolden* curi
 cocatui in *Frederico* i
 praedicta in die uenit praet
 fada, quae hinc hinc ex p
 uoluerent, uoluerit.
 * An MDL

Edit. I

XXVIII Post haec pluribus annis res pacatae : lites enim quae cum Domino intercesserunt, Imperialis Camerae Spirensis decisioni submissae sunt: nec momenti alicuius mutatio contigit, nisi quod magis in errores fidei ciuitas rueret, atque ob id antiquae religionis affectae nonnunquam angerentur, * ipsi Clerici (a) ratione focariorum diuexati, quibus Senatus peculiarem uestium habitum imperare nitebatur. * Concussit quietem Electoris *Alberti* mors, quam electio *Sebastiani* breui secuta. ** Anno sequente cum inter Caesarem, & Smalkaldenses foederatos acriore studio bellum ageretur, ac *Mauricius* Saxo cum Bohemis in prospectu *Friderici* prouincias arma uerteret, huius Capitaneus cum uiginti peditum uexillis, & equitum turma prope Cyriaciburgum confedit, ac recipi in urbem petiit. Ast (b) Senatus in turbulento Imperii statu non fidens portas clausit: ita exclusus, postquam octo diebus uinetis aliisque praediis clades intulisset, ulterius mouit. * De reliquo ciuitas clam *Friderico* plus, quam Caesari fauerat; sed dum ad euentum belli cunctari uellet, longa dissimulatione sua studia prodidit. Caesar † centum millia florenorum, at pari arte, ut belli subsidium, non ut multam sibi dari imperat. Ista Electorem *Sebastianum* inuocat: non se nisi sub calculo Electoratus, cui proxime, & non Caesari subsit, collectas soluere, Archiepiscopus & Sedis regalia tueretur, & pro urbe sua intercederet. Mittit simul ad Caesarem legatos, qui exhaustum urbis aerarium exponerent, & imperata stipendia deprecarentur. His *Carolus*: Inopiam propriae malitiae imputarent, dum curam omnem, & sumptus ad excutiendum ueterem Dominum impenderent, cuius tamen nomine in quibusuis aduersitatibus tam dextre uterentur, nec cunctationes alio respexisse, quam ut inuerfa belli forte contra Caesarem starent. Ast interuentu Electoris placatus Caesar, acceptis uiginti florenorum millibus reliqua remisit.

* Anno MDXXXVI.

(a) MS. Chron. Erfurt.

* Anno MDXLV.

** Anno MDXLVI.

(b) Anonym. Chron. Erfurt. MS.

* Simile malum a Magdeburgensi milite, qui hinc inde per Thuringiam & Viciniam quaerens hiberna palabatur, perpeffa ciuitas. Peruagati undique, urbis pagos depraedati sunt. Licentius in hos actum est, quod Moguntiae subiecti essent. Statim ad Electorem Moguntinum, qui tunc agebat in Concilio Tridenti, (a) necessitas defertur; ille re cum Treuirensi communicata, quid atrocius subesse timens, redire domum statuit, idem Treuirensis resoluit. * Quod cum Caesar per literas † & internuntios resciret, bono esse animo iubet, ac ne Concilium suo discessu destituerent, hortatur; se cuncta Germaniae quieti necessaria procuraturum. Interim sub grauissimis poenis, ut a uiolentiis abstinerent, mandat. Sed *Albertus* Norico-Brandenburgicus damna continuat, Eichsfeldiam & Erfordiae pagos miserabiliter depopulatur, usque dum res cum *Mauricio* & *Caesare* in bellum erumperet, ac distraherentur arma, partim etiam in miserabiles ciuitatis Moguntiae clades uerterentur. * Ciuitas in his periculis munimentis intenta, passim ea tum reficit, tum emendat. Fossam ad uallum retro Carthusiam multo latiore effodit, noua signa ciuibus distribuit. Mox lites quaedam inter urbem & *Fridericum* natum Electorem Saxoniae componunt: ille *Rudelstadium* prope lacum Cygnicum ante annos octodecim occupatum urbi restituit, e contra duorum monasteriorum *Georgiuallensis*, & *Reinhartsbornensis* curias in urbe fitas a Senatu accipit. Dicta coenobia in territorio *Friderici* sita iam olim sibi tribuerat, hinc & haec praedia in alio territorio praetendit. *Rudelstadii* restitutio non serio facta, quippe breui denuo ex praetextu, quasi Erfurtenses uiam regiam uiolassent, rescissa est.

* Anno MDLI.

(a) Sleidanus l. 4. lib. 23.

* Anno MDLIII.

Focarius Cler.
n. uis habitus
scribitur.
Albertus
obit. cui suc-
cedit Sebatti-
anus.

* MDXLVII

Caesar pecu-
nae summam
ab urbe exi-
git.

Magdebur-
gensis miles
urbi grauis.

* MDLIII.

Pagos &
Eichsfeldi-
am depopu-
latur.
Munimenta
reparant Er-
furtenses.
Transactio
inter Saxon.
& urbem, quae
quidem Ru-
delstadium
maius resti-
tuit, sed sine
effectu.

Urbs de libertate religionis sollicita.

XXIX * Cum post haec de pace religionis stabilienda Passaui tractaretur, sollicita † de religionis exercitio ciuitas multis apud Saxones egit, mouere Caesarem uellent, ut de eo sibi nominatim caueretur. Auctus timor, cum publicatis pacis legibus immediatos solum imperii Status in iis comprehendi uideret. Iterum Saxones interpellat, & protectionis tot annuis pensionibus empta monet. At Moguntinus, ne quid iniquius contra se, quam reliquos Imperii proceres statueretur, impediit. Sic frustrati spe sua Erfurtenfes, tandem (a) ad confictam *Ferdinandeam declarationem* confugiunt. Attamen in Academia coepit religionis mutatio: haectenus Lutherani ab illa exclusi, atque hac de re lis eam paene diuulserat: iuridica facultas annis quatuordecim extincta iacuit, diutius aliae: tandem praeualente istorum potentia, non factorum, nulla ritus habita ratione, proceres adoptati sunt. Sola Theologica facultas primae fidei integritatem etiam post haec tempora eo gloriosius retinuit, quo de pluribus impetitionibus clam palam intentatis triumphauit. * Senatus ut magis fidem nouam firmaret, abrogato Augustinianorum coetu, Gymnasium eo in coenobio erexit, Senatorium ab auctoribus nominatum. * Secuta simul (b) cum Saxone Vinariensi † Duce *Ioanne Wilhelmo*, quam ut saepius, sic iterum ius conducendi † pag. 234

pergit; cum hoc uias regias sibi Duces arrogat. Ante portam Kremperianam, ubi supplicii fontes afficiuntur, furcam Moguntini Officialis erigi iusserant. Saxo sua in uia id posse negat, & negotii momentum tanti habet, ut assumptis quinquaginta equitibus, ante solis ortum & priusquam portae aperirentur, ipse ueniret, furcam una cum implexo rotae cadauere succindi curaret.

* Anno MDLV.

(a) Primo omnium in Comitibus Ratisbonensibus, anno 1576, cum Ferdinandus iam esset mortuus, productam.

(b) MS. Chron. Erfurt.

Grumbachii in Erfordiam confilia.

XXX Ex mandato Caesaris Elector Saxoniae, tanquam superioris circuli Saxonici Capitaneus, proscripitos in Gothanis munitionibus expugnauerat. *Grumbachius* facta deditioe quaestioni subiectus iuter alia de ciuitatis huius subiugatione consilia se agitalle fassus, rebelles uariis suppliciis affecti, Dux *Fridericus* Caesari missus post longos carceres obiit. Videbatur etiam publicae saluti conducere, si deleta arce munimenta solo aquarentur, ut & futuro conatui subtraheretur refugium, & iacentes muri a pari facinore deterrent. Haec omnia magnis sumptibus expediebantur. *Augustus* 747635 florenos erogauerat, ab Imperio, cuius nomine bellum suscepit, restituendos, qua de re, nec non aliis Imperii necessitatibus, ut consultaretur, Erfordiam Comitiam indicuntur. Aptam magnis conuentibus ciuitas, utpote capax, & uicinia desideratissimis esculentis † uili pretio culinas instruente, Vnum † pag. 236

est, quod commoditatem destruit: omnes plateae aquis ex Gera ductis irrigantur, harum riuli sic uias occupant, ut & equitando, & uehendopassim difficillimus sit transitus. * Capti Ducis terras agnati inter se diuidere constituerant. Caesar & Electores, quo pacatius transfigeretur, Legatos miserant: penes hos ciuitas restitutionem Rudelstadii, & ne res aliena patrimonio accenseretur, petit. Facilis Legatorum fuit excusatio: Herciscere possessiones Friderici, non quid iuris hic, ibiue habuerit, sibi mandatum.

Comitia Imperii Erfordiae celebrantur.

* MDLXXI.

Apud Legatos Saxonicos restitutio Rudelstadii arguetur.

Pons longus extrahitur.

Pons incendit. Elector contributiones Turc. colligit.

XXXI * Pons ille, qui longus dicitur, forti opere erectus est, in quem hodie, propter frequentiore ibi transitum, multae tabernae translatae sunt, cum illae antehac in dicto ab iis ponte mercatorum essent, iam fere desolato, quod multis flammaram infortuniis subiectus, & aedium angustia mercatoribus incommoda fuerit. Vix triennium hinc fluxit, quo ad dimidietatem ab igne consumptus est. ** Appulerunt huius anni mensè Iulio Moguntini Legati, collectas Turcicas a ciuibus, & Clero exacturi. Senatus quotam suam, quae fuit olim, Archiepisco-

† pag. 234

† pag. 234

† pag. 236

LIBER
 111 Christianus...
 112...
 113...
 114...
 115...
 116...
 117...
 118...
 119...
 120...
 121...
 122...
 123...
 124...
 125...
 126...
 127...
 128...
 129...
 130...
 131...
 132...
 133...
 134...
 135...
 136...
 137...
 138...
 139...
 140...
 141...
 142...
 143...
 144...
 145...
 146...
 147...
 148...
 149...
 150...
 151...
 152...
 153...
 154...
 155...
 156...
 157...
 158...
 159...
 160...
 161...
 162...
 163...
 164...
 165...
 166...
 167...
 168...
 169...
 170...
 171...
 172...
 173...
 174...
 175...
 176...
 177...
 178...
 179...
 180...
 181...
 182...
 183...
 184...
 185...
 186...
 187...
 188...
 189...
 190...
 191...
 192...
 193...
 194...
 195...
 196...
 197...
 198...
 199...
 200...

edit. I chiepiſcopatus tertia, poſtea quarta, quinta, & nonnunquam ſeptima, contulit. Idem fecit Clerus, quem de bonis etiam alibi ſitis uigore Canonum Ordinarius collectabat. † Cum autem eccleſiæ Collegiatae in pagum ſuum *Mondram* olim a *S. Vutonis* eccleſiæ emptum ad ſubcollectandos ruſticos mitterent, (a) Electoris Saxonici Officiales in Domini ſui territorio ſitum eſſe contendunt, ſeque opponunt: fruſtra iis Canones obiecti, imo deputatos poſt collectionem redeuntes, in uia intercipiunt, ac deducunt in *Weiffenſee*, at inde breui dimittunt. Negotium religionis pro genio Senatorum tractabatur, prout illi in hanc, uel illam partem inclinarent. Hoc anno Catholicae religioni inſenſiores curiam tenebant; quibus auctoribus in feſto Corporis Chriſti, quo Deus ſub ſpeciebus panis incarnatus ad adorandum ſolenni pompa circumfertur, proceſſio publica inhiſbetur. (b) Catholici grauiter de iniuria queſti, quod audaci temeritate liberum religionis exercitium illi prohiberent, qui ritus ſuos, & dogmata precario haecenus, aut ui ſolum obtinuerint. Numero tamen ſuperati ſe continent, ac in coemeterio *S. Martini* ſolennia peragunt, idque ad annum ſextum continuant, poſtea ſolennius iterum proceſſum eſt. * Petulantes quidam (c) ex otioſa plebe ſubdiale ambulacrum fornicibus ſuper inſtructum, quod chorum Marianum uerſus forum ſepit, aſcendere † ex more conſueuerant, illinc proſpectu in ſubiectum forum, & mille uarietatibus non contenti, luſtas etiam, lapidum iaectus, & ingentes clamores in multam noctem addebant. His Clerus in domibus ſuis & eccleſia turbatus, portam in gradibus erexit, ut inſolentes aſcenſu prohiberet; at congregati, quos nequitia, uel iuuentus ad licentiam animabat, portam oppugnant, effringunt, deiiciunt, ſecant. Mittit Senatus, qui inhiſberent, ſed remiſſius erat mandatum, ut probari facinus callide oſtenderet: quippe libertati periculoſum uidebatur, quaſi in arcem ſublimia templa muniti. Pergunt igitur atrocius in coeptis, trepidantibus interim eccleſiaſticis, ſuiſque facultatibus, & ſibi in concurſu timentibus. Fuit, qui duas haleces e ſtante adhuc poſte ſuſpenderet, ac poſtea ſpargeret in uulguſ, Ieſuitas (ſic uocauit) pendere: abiit haec res in calumniam, ut pluribus annis halecum nomine a diſcolis peterentur, nec Caefareis mandatis coerceri, niſi domita iam urbe potuerit.

* Anno MDLXXVI.

** Anno MDLXXVII.

(a) MS. Chron. Erfurt.

(b) Anonym. Chron. Erfurt. MS.

* Anno MDLXXIX.

(c) Diſtictum Chronicon.

† pag. 237

† pag. 238

XXXII Mortuo *Daniele* Archiepiſcopo *Wolfgangus* ſucceſſit. Prior in rebus agendis felix ſucceſſori gloriam praeripiuiſſe uidebatur. Erfordia in nouum Principem, cuius prudentiam nondum experta, (a) licentius peccat, & inſolentior Senatus † parochiale templum *S. Wipperti* cum domo paſtorali Catholicis XXIV Octobris adinit. Eſt illud elegantis ſtructurae, abſque ſuſtinente pila in ampliffimos fornices exurgens. *Wolfgangus* reſtutionem Senatui mandat: hic templum paroccorum ciuium eſſe, praetendit, quorum ſumptibus aedificatum: reſtari illud gentilitia exſtruentium inſignia, quae coeuntis fornices polus exhibet, hos autem, paucis exceptis, euangelii reformationem amplecti, proinde ut pro ſuae religionis ritu uindicent, negari non poſſe. * Elector per legatos mandata repetit: Ordinarii, non ciuium templa eſſe, quorum deuotioni ſolum deſtinata ſint, ac dato, quod ciuium liberalitate quondam ſurrexerint, id non proprietatem, nec Ordinarii iura, ſed ius patronatus ſolum tribuere, cum tamen & id parocciis nunquam competierit, uerum una cum Episcopali iurisdictione ad Sedem ſuam ſpectauerit. Fruſtra ex Canonibus niſi armatis cum Erfordia diſputatur, ideo *Wolfgangus* ſpolium ad *Rudolfum* Caefarem deſert; ab hoc mandatum de indicendo ſubditis Calendario reformato circa idem tempus Elector acceperat, ut igitur per reliqua Electoratus loca, ſic & hic iuſſa Caefaris ſecundo Nouembris publicat. Senatus e contra de ueteri ſeruando

Clerici pro
Meg. colle-
ctantes Mon-
drae interci-
piuntur.

Proceſſio in
feſto Corporis
Chriſti inhi-
betur.

Clerus Ma-
rianus gra-
uis maiores
porta clau-
dit.

Porta conui-
uente Senatu
per tumultum
deſticitur.

Mortuo Da-
niel ſucceſſit
Wolfgangus.

Senatus tem-
plum S. Wip-
perti occupanti
Electori ſe op-
ponit.

Reſpondet Se-
natus.

Reſtat Ele-
ctor.

Deſert ad
Caefarem.
Calendarium
reformatum
Senatus reſci-
dit.

Hinc duplicis
Calendarii
obseruatio.

uando mandatum affigit, poenas in functionis reos proponit. Hinc magno ciuiliū negotiorum incommodo, duplex Calendarium ciuitas accepit. Postridie *S. Catharinae* Catholici amputatis, qui per errorem irreperant, decem diebus, sextum Decembris, & in eo *S. Nicolaum* uenerati sunt. Senatus cum potissima ciuium multitudine ueterem temporis calculum retinuit. Nec contentus Caesarea & Electoris iussa detrectasse, illos, qui paruerant, carceribus mancipat. * * *Rudolfus* in

Wipp. tem-
plum man-
dante Caesa-
re, retenta
parochiali do-
mo, restituit
Senatus.

Caesar mona-
sterium Cano-
nic. S. Aug.
restituū iubet.
Senatus res-
pondet.

Caesar man-
datum repe-
tit.

causa Wippertini templi cognoscit, & Praga XX Martii restitutionem cum domo parochiali mandat. Ciuitas eadem Caesari, quae ante Electori obloquitur. At feuerius Caesar iubet, iterumque *Wolfgangus* per legatos ad eum repetit. Demum Senatus Caesaris indignationem metuens, retenta parochiali domo templum restituit. Sed Archiepiscopus partitione hac partiali non contentus, etiam domum sibi reddi postulat, cumque monasterium Canonicorum Regularium *S. Augustini* similiter occupasset Senatus, has querelas ad Caesarem iungit. *Rudolfus* * * * utriusque restitutionem discrete mandat. Senatus cunctatur, & quas potest moras nequit: Moguntini desiderii iniquitatem se probaturum, obiiisse nuper Syndicos, & Seniores, qui priuilegiorum, & huius rei notitiam habuerint, ut primum iis surrogati plenius se informarint, fusius, & quid in re sit, responsurum. Caesar puerili responso † offensus, nam saepius proprii iuris ignorantiam morae praetenderat, feuerius rescribit: Vnde quod ampla ciuitas hominibus destituatur, qui domestica iura, & literas sciant, pareret confestim suis iussis, parochialem domum, & monasterium, quod occuparunt, cum censibus restitueret, aut morositate se uindictam expectaret.

(a) Frequentia acta & documenta desuper extant.

* An. MDLXXXIII.

** An. MDLXXXIV.

*** An. MDLXXXVII.

* MDLXX-
XVIII.

Rudolfus
Senatus ex-
probrat affe-
ctationem do-
minatus;

restituū disci-
plinam in
monasterio
Senatus
impedit.

* Superuenit mox aliud Caesaris mandatum: intuitae ciuitati prouocationes ad Curiam Moguntinam erant, utpote cum iis de subiectione sua moneretur. Igitur Senatus appellantes multabat, & quibus poterat modis impediebat. Iterum Elector *Rudolfum* superioritatis suae uindictam inuocat. Hic mirari se scribit, quod peculiarem in Imperio Romano & inauditum haecenus dominatum erigat Erfordia, non posse hoc salua rep. in Germania tolerari. Relinqueret Senatus ad iustitiam patientem uiam, nec Domini sui iura inuaderet. Continuationi litium, Dominicanorum monasterium materiam praebuit: id a dissoluto quodam monacho possidebatur; qui sub protectione Senatus superiores suos, ipsum adeo Archiepiscopum despiciebat. Electoris Sigillifer coercere irregularem, & cum Prouinciali Ordinis disciplinae ueteri coenobium restituere conatur. At Senatus, ne quid in personam sub protectione sua constituti admitteretur, inhihet. Monasterium autem mandatis recentibus † Caesareis terribus uindicare sibi non ausus. Introducitur nouus, ut uocant, Prior, sed cui alter conuiciis, & Senatus fauore praeualuit. Sic & hoc, aliaque, praecipue Mendicantium coenobia Senatus cessere, partim disciplina laxiore profanata, partim irrita uenditione derelicta. Moniales sua tutatae sunt, quod modestiore uita sui uenerationem conseruassent.

P. Michael
Schillingius
e Societate
Iesu Erfordi-
am uenit, cui
Senatus se
opponit.

Nondum haec sopita lis, & aliam Senatus intentat. * Elector *Michaellem Schillingium* (a) Societatis Iesu Presbyterum huc miserat, ut in basilica Mariana legem Dei praedicaret: famosa iam tum haec Societas, quod ruenti in haeresim populo feliciter obicem posuisset. Igitur omni consilio receptionem istius impediendam Senatus censuit: Superstitibus adhuc Catholicos istorum hominum zelo indurandos: immunitati reip. aduersus dominatum Moguntinum consultum haud fore, quamdiu pontificios ciues habebit. Ut consonans religio subditos imperantibus nequit, sic pro libertate tuenda discrepantem excitare. Sufficiebant haec, ut exire *Schillingius* ex urbe iuberetur; praetextus a lege protectionis Saxonicae desumptus, quae Principibus ingratos in ciuitate tolerari

LIBER I
Hic I. tolerari uult. Hinc oblati
ma legi resp. allegare iure,
non progress. † Schillingius
19449 hispanis agere inuentionem de
reip. dominum fore, sic falsissim
uindictam paria sit, iure ac
si eorum Academicum esse, et
singer in Electori obsequio hic
superioritatem si aduerent, in
nullo praetextibus decti. Cu
lucis ministrum Senatus, ille
non signi: immo his Senatus
his duobus Schillingium obli
Widencium Olmudi per obsequi
conuocatur, & uindictibus mo
fuitis primo (1) uice uisio in
post uicium (2) Societatis habit
fuer: demum (3) conuicta a C
1944 B. M. Pignus aspellitur, uindict
fuitus, Elector suuandus, (4)
& Canonic aduicit, sique uindict
uicta est
* An. MDL
(1) An. MDL
(2) An. MDL
(3) An. MDL
(4) An. MDL
XXXIII. Frequentes uindict
tas habet, inuentionem etiam dona
Cum Moguntino uicium uindict
disputat iust. In tribum, in
des Moguntini sibi habitus fer
aque fauorem accessum habere
querat, uicis in uis uindictis,
sua iura uindicta, si quid Officiales
non penent. Nunc praeterea,
inuenit Conuictus Tindict, et Me
no uindictam. Para haec uindict
um uindicta, de uindicta uic uindict
uindicta, qui ut Moguntini uindict
praeterea sibi uic uindicta.
† conuicta uindicta uic uindicta
disputat uindicta uindicta uindicta
(1) M. Chron. Erford.
* Ego cum Principe Saxo
no eodem Administratore, eiq
uindicta uindicta. Redimeret Adm
nunc possit uindictam apprehende
per. Ius Archiepiscopatus ex
equitur. Societas haec, etia
conuicta uindicta, habita sunt, ut
nia sicut, uindicta Caesari
ciuitas, quae uindicta, & uindicta I
prohibet, cum uindicta, quod
ius uindicta uindicta uindicta
non esse. Cum non sit
uindicta uindicta, uindicta uindicta
uindicta, conuicta uindicta. His me
no uindicta uindicta uindicta

† pag. 243 **Edir. I** tolerari uetaret. Haec *Schillingio* uocato in curiam a Senatu dicta, simul leges reip. allegatae sunt, quae hominem coetus necdum recepti non protegerent. † *Schillingius* iura gentium obiicit, quae innoxium hospitium negare inhumanum ducant; praesentiam autem suam absque reip. detrimento fore, se fideiusforibus cauturum. Nec ignotum se adeo, cui Erfordia patria sit, fratre ac consanguineis adhuc superstibus. Imo se ciuem Academicum esse, dudum Vniuersitatis albo inscriptum; insuper in Electoris obsequio hic morari, ex cuius mandatis adsit, eius superioritatem si disputarent, saltem ex multiplicibus pactis Electoris ministro protectionem deberi. Cum frustra haec opponerentur, ac satellitibus minitaretur Senatus, ille de asylo sollicitus ad Curiam Moguntinam fugit: irritatus his Senatus illam undique turmis cingit, ac mensibus duodecim *Schillingium* obsidet, tandem morae pertaesus, comite Vicedomino *Olando* per obstupescentes uigiles exit, sicque seruatus hic concionator, & accedentibus mox liberalissimis legatis, anno sequentis saeculi primo (b) haec missio in residentiam transit, assumptus etiam post triennium (c) Societatis habitus, cum antea sub clericali patres latuissent: demum (d) conducta a Clero Mariano domo, quae ad iconem

† pag. 244 *B. M. Virginis* appellatur, accedente etiam opima hereditate † (e) *Dentstadiana*, Elector *Swicardus*, (f) monasterium Regularium, desertum a Canonicis adiecit, sicque residentia (g) in Collegium Societatis cuncta est.

* Anno MDLXXXIX.

(a) *Annales Collegii Societatis Erfursensis.*

(b) Anno MDCL. (c) Anno MDCIV.

(d) Anno MDCVII. (e) An. MDCIX, fuitque 15000 aureorum.

(f) Anno MDCXV. (g) Anno MDCXIX.

XXXIII Frequentes interim conuentus (a) cum Saxonibus ciuitas habuit, interdum etiam dona submisit, ut de fauore certior esset. Cum Moguntino autem continuatae lites, & tam profana, quam sacra disputata sunt. Ius tribuum, illas erigendi confirmandique regale, Sedes Moguntina sibi haecenus seruauerat; hoc Senatus eripere conatur, utque fauorem attentatum haberet, multis de Moguntinis Officialibus queritur, uarios in ipsos excessus, & delicta coniiicit: e contra Elector sua iura uindicat, si quid Officiales peccauerint, ad suam id cognitionem pertinere. Nuntiat praeterea, se ui pactorum (b) ante duo saecula initorum Comitatus *Tondorff*, & *Mühlberg* pro dimidia parte dato pretio redempturum. Parui haec urbici faciebant, Dominos se Comitatum istorum, de reluendi iure nihil constare; frustra illis pacta allegabantur, qui ut Moguntinis armis in dislito loco, sic & pactis eorum praeualere sibi uisi sunt. Irritauit *Wolfgangum* dolus subditorum, † cumque persecutio iuris sui difficilior uideretur, quam ut exequi posset, desperatum consilium amplexus est.

(a) MS. Chron. Erfurt.

(b) Vid. supra ad an. MCCCCLVII.

* Egit cum Principe Saxoniae *Friderico Wilhelmo* (a) Electoratus eiusdem Administratore, eique sub certis conditionibus ius suum reluendi cessit. Redimeret Administrator Comitatus refuso pretio, eorumque possessionem apprehenderet. Annis quadraginta fructus perciperet, postea Archiepiscopatu ex integro restitueret, ac pretium uicissim expectaret. Secreto haec, etiam postquam Moguntiae quarto Augusti conclusa essent, habita sunt, ut prius ad executionem necessaria, pecunia scilicet, confirmatio Caesaris, & alia pararentur; attamen timuit ciuitas, quod subsuit, & siluam Tondorffensem liberalius succidit. Saxo prohibet, cum autem id, quod actum fuerat, propalare necdum uellet, ius uenandi ista in silua praetendit, in cuius praeciudicium nudare lucos fas non esset. Ciuitas non satis gnara, quod aliud ageretur, nouam litem intendi, nouumque ius, quod nemo maiorum haecenus affectauerit, conqueritur. His menses aliquot insumpti. Vigesimo ter-

Continuatae cum Moguntino lites.

Senatus querela, & Electoris responsum.

Tondorffii & Mühlbergi relationem Senatus renuit.

Wolfgangus reluendi ius sub certis legibus Saxo necdit.

Saxo Legatus uisit Erfordiam.

Edit. I

caducitate feudorum expiabilem. Multum his territi Erfurtenfes instrumentum publicum conficiunt, & in eo super iniquitate rei queruntur: habere se uetustissima cum Saxonibus pacta, uigore quorum lites ortae non sic pro imperio, & uiolenter, sed missis utrimque arbitris per laudum expediendae sint. Praeterea simili causa Domum Saxoniam sibi teneri, quae Kapplendorffensem Praefecturam eadem lege possideat, nec tamen in reuisionem consentire uelit. Petere se fidem maiorum, illudque ius, quod Saxones sibi constituunt, in eos retorqueri. Hoc instrumentum mittere per nuntium non ausi, metuloso consilio clam in Cancellariam Vinarientem proiciunt. Arripiunt hanc iniuriam Saxones, & missis causae meritis eam exaggerant; minantur etiam, sed & interim Saxonica subiectio subditis indicitur. Magna fuit in urbe ciuium indignatio: haecine protectio Saxonica esset tot annuis pensionibus empta? si foedus cum Moguntino contra ciuitatem Duces pacifcantur, adigi se ad desperata consilia, & illum quibuscunque modis placandum. Saxones ut suae causae odium minuerent, a religione fauorem mutuuntur, spargunt, Consilarii (c) etiam ad primores urbis perscribunt: † Duces suos non quod fidei maiorum immemores, aut quicquam de affectu in urbem remiserint, sed pro eiusdem bono cum Moguntino pepigisse. Hunc Comitatus suos constituisse armis uindicare; quibus cum impares Erfurtenfes, lapsis in potestatem Moguntinam arcibus actum de religione fuisse. Alii his decepti, prudentiores fucum aduerterunt. Die secundo Decembris arces *Tondorff* & *Mühlberg* militari manu occupatae, & sic isthaec omnia intra nouem dies festinanter peracta sunt.

Protestationem publicam Erfurtenfes in Cancellariam Vinarientem clam proiciunt, & ad eandem quod quisque iuris grauissimam.

Ciuitatis querela in Saxones.

Hi bono religionis desideria sua palliant.

Tondorff & Mühlberg occupant.

* Anno MDXCII.

(a) Acta huius rei in archiuis extant locupletissima, & quidem Erfordiae in theca uiridi compaeta.

(b) Vid. supra ad annum MCCCCLVII.

(c) Extant litterae originales in dicta theca uiridi.

XXXIV * Obtena possessione arbitri utrimque nominati, qui controuersias dirimerent. Conuentum Arnstadii, postea etiam Büdftadii, ubi Erfurtenfes ante omnia se in possessionem restitui petunt. Saxones hanc litem non suam, sed Moguntinam esse, proinde ad arbitros non pertinere aiebant; si quid autem praeter eam flagitent, se iusta omnia passuros. Urbici quinque potissimum grauamina adducunt. Dimidietatis *Mühlbergii* reuisionem eadem pene septimana nuntiatam, & uiolentae executioni mandatam esse, quod pactis manifeste contrarietur. Secundo, praeter census aliquos multa se praedia in utraque Praefectura habere propria, quae nullis subiecta pactis simul adempta sint. Tertio, pagos *Meckfeld*, *Tieffengruben*, & *Hohnfeld* ad Praefecturam *Tondorff* non pertinere, qui tamen cum ea occupati, sicque restitui debeant. Quarto, *Kapplendorffium* † se reluere uelle. Quinto, Saxones *Rudelstadium* maius restituerent. Illi denuo cunctantur, priora grauamina iura Moguntini Electoris concernere, in cuius praedudicium submittere arbitris nihil possint; bona, quae praetenderent, & pagos, tantquam appertinentes ab Electore assignatos; cum igitur conuento tempore secundum traditionis leges Sedi Moguntinae restitutio sit faciendae, pati se non ualere, ut quidquam subtrahatur. In Kapplendorffensis Praefecturae reuisionem se consensuros, si ciuitas minorem Comitatum ad Geram, quem saeculi decimi quarti anno decimo quinto (a) sub eadem lege a *Friderico* accepit, reluendum daret. *Rudelstadium* scire Erfurtenfes, cuius sit, nec quicquam iuris ab iis in eo praetendi posse. Urbici dictum Comitatum iam dudum redemptum esse demonstrant. Demum formula compromissi concipitur, sed amplius nihil actum, & Erfurtenfes carere pretio Comitatum, quam acceptatione eius renuntiare iuri maluerunt.

Post executionem arbitri eliguntur.

Erfurtenesium quinque grauamina.

Saxorum exceptiones.

Praeter compromissi formulam nihil fit.

* Anno MDXCIII.

(a) Vide supra ad annum MCCCXY.

*Erfurtenfes
Collectas Im-
periales fol-
uere Mog.
refufant.*

*Matriciulae
circuli Sax.
inferi defide-
rant.*

*Wolfgangus
collectandi
ius probat.*

*Caefar impe-
rat collectas.*

*Stabilire ciui-
tas liberta-
tem religionis
intendit. &
Minifterium
confirmari ab
Electore pe-
tit.*

*quod Schwi-
cardus confir-
mat.*

*Saxones sub-
iectionis iura-
mentum exi-
gunt. quod ci-
uitas renuit.*

*Fidelitatem
iurat.*

*Veichbildii
fines limitati.*

*Fridericus
Dux militem
fcribit.*

*In Erfurten-
fium pagis
distribuit.
Vdefattenfes
refiftunt.*

XXXV Aliae cum Moguntinis continuatae sunt tricae, quibus lis noua de collectis accessit. Has ciuitas Electoris aerario conferre negabat, quasi non Moguntiae, sed Imperio soluere consueffet, fidem asseruit a bello Hussitico, & *Diethero* mutuabatur: † etenim tunc non Electori, sed Caesari pependisse. Illud omni uoto expetebat, ut Circuli Saxonici matriculae quoad collectas inscriberetur: sic enim simul & a Moguntinis exempta, & contra ipsos Saxones tanquam eiusdem Circuli membrum munita fuisset. *Wolfgangus* multis Caesarum mandatis & sententiis, controuersiam pro se decisam ait: esse illam ciuilibus societatis naturam, ut imperantes necessitates publicas suis curis, subditi pecuniis subleuent. *Dietheri* tempora frustra allegari dissidiis ciuilibus corrupta; praeterea illum antecessorem Electoralibus insigniis a Caesare non fuisse inuestitum, idque ut plurimum malorum, sic & huius rei causam fuisse. Exemplis si litigandum, frequentissima adesse, ubi quotam tertiam Archiepiscopatus contulerit Erfordia, nonnunquam ad preces eius mitigatam. Ad Caesarem lis deuoluitur; ille praestationem collectarum discrete mandat, cui se ciuitas submittit, ac sequentibus annis usque ad ferale bellum libenter confert.

Remiserunt post haec aemulationes, & aliquamdiu sine apertis contradictionibus actum est. Attamen de libero religionis exercitio sollicita ciuitas stabilire illud omnibus modis intendit. Praesertim Ministerium suum, ut appellat, ab Electore confirmari petit. Collegium est ex Praedicantibus Augustanam confessionem & Deputatis quibusdam conflatum, † quod ex speciali mandato Senatus matrimonialia negotia, & quae conscientias attinere uidentur, discutit. Inuisum id Electori fuit, cuius utriusque potestati derogaret, hinc uehementius approbatio urgebatur. Interim subsequentes anni profanas etiam lites creant, quibus dirimendis * Elector Consiliarios submittit. Prima omnium cura de Ministerio fuit, confirmaret illud Elector, ciuitatem obsequiis aliorum postulatorum compensaturam. Inductus hisce *Schwicardus* auctoritate sua Ministerium persistere iubet, sicque superioritati suae consulit, dum Erfurtenfibus religionis exercitium indulget, quod nisi subditis fieri nequit. Saxoniae Princeps *Ioannes Ernestus*, cum auitarum terrarum regimen ei obtingeret, proceres sui Principatus ad subiectionis iuramentum ex more uocat. Citata etiam Erfordia: haec desiderii nouitatem explicat, illud iuramentum se Landgrauis debere, quod fideles ratione clientelarium bonorum extraneis, paribus, saepe inferioribus praestant, illo se fidelitatem firmaturam. At subiectionis uotum Landgrauis nec unquam exegisse, nec dedisse Erfordiam. A diacta, ubi nouo Principi subiectionis iuramentum praestitum est, Erfordia abstinuit; ** attamen alio die ratione clientelarium bonorum fidelitatem iurauit.

* Anno MDCXV.

** Anno MDCXVI.

Ad alias postmodum lites Moguntini cum Erfurtenfibus † transgressi, * praecipue fines *Weichbildii* limitati sunt; illo nomine districtum, qui praedia urbis, aut agros illius complectitur, appellant, eidem cum ista legi iudicium subiectum, & quoniam amplior erat in urbe, (a) quam eius pagis Moguntina potestas, hinc arctare suos fines urbici, ampliare Moguntini intenderant, neque haec diacta dissidentes terminos satis coniunxit, sed pluribus tentatis, quam transactis, iterum ab inuicem discessum est. Secutae in Imperio turbae ciuitatis animum, prout se flectit fortuna, lancinarunt, illo potissimum retenta, quod Elector Saxo eiusdem cum Moguntino factionis esset. * *Fridericus* Saxoniae Dux Coburgicus accepta pecunia militem scripserat in Belgium deducturus. His armis Hassi, & interiacentium terrarum Domini haud fauentes transiitum negant. Defecit Ducem annona, nec hospitia aderant, quae tot millibus assignaret: Igitur per Erfurtenfium pagos distribuit, quod his uiribus superior uideretur. Terrore primo recepti, soli Vdestattenses ausi resistere; sed deiectis per tormenta eorum parietibus, quos ex stramine

† pag. 252

† pag. 253

† pag. 254

Et I. mine de his per maxime ca-
traue hinc per alioque die,
1747. modo multum tractati sunt
fidei dimittunt curae. Ita fir-
miter delecti, cum tamen la-
fieri, quae uocem. ante ubi
uocem quatuor annis, usque
eius ademerent. Hinc uita-
ta pugnare, & eo Daumiri a
nati uociferent. Pyramis ca-
di: solent quatuor Imperi C-
is in columnis exponant, libe-
proponeo calido consilio placuit
mentetur. Pyramidem euerit,
per Soluindum alia: fuit hinc
fatis, & multum Principum C-
nre Electorem & uocem in frigidum
tam quatuor ambobus. lei et
an reale, hinc uocem exus, q

* Anno MDCXV.
** Anno MDCXVI.

XXXVI * Secutum facile Ca-
ceditica bona restitueri uidebantur,
1747. uita uociferent, tampla etiam † C-
orum, qui fides comit eisdem
cui expectacione obferant. Non
nata uociferent. Praecipue fuit
& A. Francis. Hi in se delecti,
reperant, quippe le coena Car-
uocem monasterium praetendit
eoyam: uocem his tempus,
rent. Felices Augustiniani ut
quod monasterium uocem, in qua
beret, & Gymnasium in eo uocem
uocem placuit coecidit loc: a
cuya uocem. Ferdinandum (a)
Vocem uocem. Augustinus
proprium uocem. hinc lega Mogunt
beata uocem uocem. ut temp-
tra Caesari eisdem uocem. Pa-
municipium uocem non amaret,
esse per mentem Caesari † imp-
mandatum Ordinis, & mem-
fuit iam necessitate obligare, &
cum tanquam tranfuit. Vi-
tata tranfuit, & Seruitorum
et in uocem uocem uocem delecti
uocem. I. Wipperi ab Electo-
bi uocem uocem uocem uocem

* Anno MDCXV.
** Anno MDCXVI.

XXXVII * Appropinquat
corum deo Gohm. Tiderit
pendem, membra uocem y
& maiore u uocem uocem et
praedictum uocem. uocem S-
Dux exequi, quae uocem,
tum Caesarem uocem.
fuit exponantur: uocem

Edit. I

† pag. 255

mine & luto pro munimine conficiunt, pagus misere deuaftatus est. Duravit hospitatio per aliquot dies, postea dato rusticis licentiae signo, una nocte miserabiliter trucidati sunt. † * * Brücknerus & Forsterus Consules dominatum curiae sibi firmauerant, ita ut alter alteri in fine anni fascēs deferret, cum tamen hactenus quinque Senatorum collegia fuissent, quae totidem annis sibi successerant. Continuatus hic Duumuiratus quatuor annis, usque dum plusquam ciuilia agi, inuadi reip. ciues aduerterent. Hinc aliud foedus pro libertate, pro ueteris reip. statu pangitur, & eo Duumuii adacti, ut pristinae successionis leges Senatui redderentur. Pyramis cum statua magnificentius ante curiam erecta: scilicet quaedam Imperii Ciuitates, incertae fidei *Rolandum* publicis in columnis exponunt, libertatis argumentum: eundem in statua proponere callido consilio placuit, ut antiquissimam libertatem posteritati mentiretur. Pyramidem cuerti, deiici statuam Moguntini petiere, res per *Schwindium* acta; fuit hic uir in rebus Imperii uersatissimus, Caesaris, & multorum Principum Consiliarius, continuo quasi arbitrum inter Electorem & urbem in frigusculis egit, & sic ab utraque parte multum quidem ambiebatur, sed ut solet, a neutra gratiam, potius inuidiam retulit, hinc infelix exitus, quem postea referam.

Omnis miles trucidatur. Duumuiratus.

Foedus contra illum.

* Anno MDCXXII. (a) Vide infra n. 39.
* Anno MDCXXII. ** Anno MDCXXVIII.

† pag. 256

XXXVI * Secutum fatale Caesaris edictum, quo Protestantes ecclesiastica bona restituere iuebantur, terruit & illud Erfordiam, quae uaria monasteria, templa etiam † Catholicis ademerat; igitur in partes eorum, qui foedus contra edictum pacti, propendit, euentum rei sollicita expectatione obseruans. Non segnes ad sua Religiosi aderant, coenobia uindicaturi. Praecipue Fratres Ordinis Eremitarum *S. Augustini*, & *S. Francisci*. Hi in se diuisi, mutua aemulatione sua commoda corruerunt, quippe & coetus Conuentualium, & ille, qui strictioris obseruantiae monasterium praetendebat, utroque assente, sibi quondam ademptum: tractum his tempus, usque dum mutata fortuna utrique negaretur. Felicius *Augustiniani* instabant, licet iis Senatus magis resisteret, quod monasterium eorum, in quo *Lutherus* uixerat, quasi sanctum haberet, ac Gymnasium in eo iuuenibus Studiosis aperuisset. Contra *Pasfauiese* placitum coenobium hoc repeti, quod Protestantibus antea occupata addicit; *Ferdinandum* (a) decretum itidem refragari, & cum Thuringicae provinciae Augustinianorum Praefide transactionem; imo propositas fuisse pacti leges Moguntiae, uigore quarum, & retinere debeat ciuitas monasterium, & desuper consensum papalem accipere. E contra Caesaris edicti executores: *Pasfauiese* transactionem Erfordiam ut municipale urbem non attinere, decretum *Ferdinandum* commentum esse per mendacia Caesari † imputatum, pacta cum Prouinciali & citra mandatum Ordinis, & metu inita, nec in istius praecidium, nec cessante iam necessitate obligare, tentatam Moguntiae transactionem in placitum nunquam transiisse. Vrgentibus negotium monachis cum iis Senatui transegit, ac *Scruitarum* monasterium una cum redditibus addixit, eo in sequentibus turbis deuaftato, *S. Valentini* curiam emere: sacris templum *S. Wipperti* ab Electore ad interim assignatum, Franciscani sibi inuicem obstantes intento frustrati sunt.

Edictum Ferdinandum urbem terret.

Religiosi monasteria repetunt. Franciscani occasionem elabi sinunt.

Augustiniani monasterium suum praetendunt.

Aliud pro suo accipiunt.

* Anno MDCXXXIX. (a) De quo supra n. 28.

† pag. 257

XXXVII * Appropinquabat Magdeburgensis excidii uindex Suecorum Rex *Gustauus Tillius* & uirtutem hostis, & belli fallaciam perpendens, munimenta undique praesidiis replet, ut & retardarent hostem, & maiore ui pressis refugium essent, aperiri sibi hanc urbem, recipique praesidium uoluit: trepidabat Senatus, nam si negaretur, uictoriosus ille Dux exequi, quae rogauerat, potuit, receptum autem praesidium edictum Caesarem obtulisset. Recurritur ad *Schwindium*, & postulata *Tillii* exponuntur: parituram in omnibus ciuitatem Caesari, Electori, dum

MDCXXXI. Tillius praesidium impetere Erfurto inuenit.

Ad auertendum Schwindium instruitur.

dum grauiſſimo praefidii onere non ſupprimeretur; aduertere ſe, non tam munimenta intendere Caefarem, quam edicti obedientiam; ciuitatem autem ad omnia pronam: fruſtra uolentem cogi, religionis utriusque ciuibus praefidium graue futurum, † bona amicorum aequae ac hoſtis militem rapere. Vellet inducere Catholicos, ut legatis ad *Tillum* miſſis, concordiam ciuitatis, nec aduerſus iuſta quaeuis ſubeuntes ſe milite egerent nuntient. *Schwindius* his deceptus, ſuis etiam praediis & facultatibus, quas ampliffimas habebat, a milite timens, Clerum, & Catholicos ciues, ut quosdam ad *Tillum* ablegarent, inducit. Exponunt illi concordiam ciuitatis, ac quod Lutherani iuſtis omnibus ſe ſubiiciant, ipſa etiam templa, & monaſteria reſtituere uelint. His, & quae alia ſuum in exitum propoſuerant, motus *Tillus*, adigere Erfordiam ad praefidium deſiit, quod paulo poſt ipſis deprecantibus Catholicis extremas calamitates attulit. Quippe * mutata ad Lipſiam belli alea, fugatoque a foederatis *Tillio*, Senatus aperte Suecorum partibus acceſſit, utque impune faceret, ac aduerſus Dominum ſe muniret, miſſis ad Regem legatis praefidium rogauit. Continuo Regem legati ſequebantur, uſque dum expugnata Herbiſpolenſi arce audirentur †: multis ibi de recente uictoria, de proſpero armorum ſucceſſu Regi gratulati ſunt: addeſſe cum ex iuſſu Numinis euangelii uindictam, quod ut in tota Germania ſic in Erfordia praecipue; multa haecenus tulerit, eam ergo pedibus maximi Regis ſe ſubiicere, atque pro libertate conſcientiarum, pro templorum conſeruatione † aduerſus Pontificiorum uolentias, & nuperum edictum, praefidium rogare. Rex poſtquam aliqua de ſtatu urbis ſciſcitatus eſſet, utilibus precibus annuit, ac militem impoſuit. Clerus, Moguntini Officiales & iura, a deditiois legibus excluſa, Suecis in praedam data ſunt. Ipſe *Guſtauus* urbem accedit, ac ingenti pompa recipitur. Magna omnibus laetitia, quod nunc tandem ſaluum euangelium fore perſuaſum eſſet. Tam potens in animis uulgi religio! receptum praefidium, libertatem perditam, nihili habebantur, quia religione adumbrata fuerant, Senferunt, at ſero, *Schwindius* & Catholici, Senatum non praefidium, ſed obedientiam edicti Caefarei horruiffe. *Schwindius* a ſecuritate publica excluſus hoſtibus deditus eſt. Erat inter eos *Schwindii* quondam alumnus, qui ingrato facinore contumeliis uexatum diripuit, ac cum tanto maerore extingueretur, cadauer in tumba adhuc uerſauit, an forte pecuniam propinqui occultaſſent? quod poſtremum Senatui imputatum, qui monumenta litteraria ſimul efferri ſuſpicatus eſt, Clerus etiam diſperſus hinc inde fugit, aut latuit.

† pag. 258

† pag. 259

Catholici miſſi ad *Tillum* legatis deprecantur, idque magno ſuo malo.

MDCXXXI.

Caefar ad *Lipſiam* *Tillio* Senatus a Suecis praefidium rogat.

Officiales & iura Mogunt. Suecis dantur; ex quo Rex ipſe uenit Erfordiam.

Ingratitudo Senatus erga *Schwindium*.

Pace Pragenſi conſtituta Erfordiam praefidium Suecicum dimittit.

* MDCXXXV.

† *Anonymus* lib. I cap. XII p. 140 curate oſtendit, falli hic *Gudenum*, dum dicit, *Erfurtenſium* legatos continuo Regem Sueciae ſecutos, uſque dum arce Herbiſpolenſi expugnata audirentur. Regem enim die XXI Septembr. urbi militem iam impoſuiſſe: ſequenti magno comitatu ſtipatum ipſummet ueniſſe Erfurtum: die XXIV iter in Franconiam proſecutum eſſe; diebus ſequentibus Herbi-

polim & Moguntiam ſuam ſub poteſtatem redegiſſe, & litteris XXXI Decembr. ad praefidarios datis ſerio diſtrictaque mandaſſe, cauere, ne Inſpectoribus, Paſtoribus, & Profeſſoribus, cuiuscunque illi religionis in ciuitate ſint, ulla ex parte moleſtiae quid inferant: ſe enim fide, quam Regibus & Principibus adhiberi par ſit, libertatem ſacrorum eis promiſiſſe, ſecuritatemque.

Manferunt haec arma in urbe, uſque dum Caefar cum Saxone * Praegae tranſigeret. Pacis huius leges multi Imperii Ordines ſubeunt, ſolicitatur & haec ciuitas, ut hoſtile praefidium dimitteret, nihil priuilegiis, nihil libertati † ritus derogandum, ſalua pacta cum Moguntino, † ſalua iura fore, de quo cum ſpecialiter a pacifcentibus cautum eſſet, egit Senatus cum *Saluio* Regni Sueciae Cancellario, ut praefidium educeret, fidam urbem ſua ſponte futuram. * Sic reſtituta ſibi Erfordia, & Catholicae religionis Clerus, qui haecenus exulauerat, ſuas poſſeſſiones recepit.

† pag. 260

* Anno MDCXXXIV.

XXXVIII Viderunt mox Sueci, quid reliquiſſent, urbem ex qua domare uiciniam potuerunt; nihil igitur intermiſſum, quo praefidium denuo

LIBER
deno imbuerent. Inuenti
Doctores Suetici, pra
uoluntate, ſe ius ad de
aque mentis aliquor maiorib
no: qui uoluerent, periculum
periculum huiusmodi ſed non h
libertate Germanicae gratia uere
il uero impati uentura uerone
terentiam a multitudine ut
& cum eo praefidium. At Cl
preſenti. Soluer *Gyſtano* Re
his Moguntini iurisdictionis Pe
maneri *Reuerentium* Inſecuti
alſtiae hae regna ſperare, &
cliffime ut ſeſi crederet, adde
nem maſſe, ſi in detrocenti
amor pueri dicitur, hoc cum
deno ſubſtitueret, cum *Bauer*
ſeſe pueri eſt. Dicit uerum
promittit ex impete pueri ut
haque tribus milia, uerum Th
Vogelſtadt, Suetici, Minu uſque
cauſa, ſed non ſi: erit ſolum
ſed ſunt curis nouit conſultis e
non cenſit ut curis tenent, urben
radices Cyriaci montis docent, ubi
preſenti illa, ut & *Cyriaco* dom
lan regnum, ut uis uici, non hu
alio non, uſque ex erit comb
aequus, nullum conuenit, t
mentis nouam portam, quae h
Petrino monte interualla uolere
munimenta dicunt: cum moer
nummi argenti in ſis inuenit ſunt
ber, qui ante quatuor, quinquae
ſande non, nummi uerit more ſi
bello Germano, & *Bernewine* ipſam
ſeruaſe reſerua reſerua *Erſtatum* re
necant. * Ue uerum impo ſerua
Galli †, *Halli*, & *Lunenburg* huius
in caſtellum pueri ad urben,
ſpectatum, ex uallo cura pueri
remertati hominis uisum tenent
diſtus ex *Vogelſtadt* nam, h
mare pedes *Erſtatum* pueri, non
oci aut, ex terris Domini pe
ſiam non expectat, ſed illi ipſi
Domini ut ante aduſſe dicit
hinc uerit *Vicpreſtatum*,
bernewine puer, & ſtricho gla
colores uerit *Centurionem* a
dit, in ciuitate, milites ſe puer
ſed non impo uicibus tenent
multitudine conuenit, t
protraxit curam, quod uerum
uereur, & conuenit ſoci
nuchburgum dicitur eſt, ſibi
curas, & aucton, ſed ſerua

Edit. I

denuo introducerent. Inuenti ex Senatoribus, qui urbem *Bannerio*, Ductori exercitus Suecici, proderent. Veniret *Bannerius*, exercitum urbi admoueret, se intus ad deditioem ciues disposituros. Adest ille, atque tormentis aliquot maioribus urbem prouocat, statim omnia in armis; qui colluserant, periculum aggrauant: incumbere iam moenibus potentissimum hostem; sed non hostem esse, qui religionis tutandae, qui libertatis Germanicae gratia uenerit; amicum fore, si amice habeatur; si uero impari renitentia irritetur, iura uictoris exerciturum. Cum his terriculamentis a multitudine uota colliguntur. Recipitur *Bannerius*, & cum eo praesidium. At Clerus, iura Sedis, & ministri pactis comprehensi. Scilicet *Gustauus* Rex cum primo urbem intrasset, deditas sibi Moguntinas iurisdictiones Praetori & Assessoribus † demandauit. Isti muneri *Rennemannum* Iurisconsultum praefecit: ille cum & perpetua isthaec fore imperia speraret, & a praesidio haberet potentiam, exactissime iura Sedis exercuit; aduertit ciuitas se dominum, non conditionem mutasse, nisi in deteriorem; nam obloqui, quod erga Moguntinos amor patriae dicebatur, hic crimen erat: ideo ne seuera isthaec imperia denuo stabilirentur, cum *Bannerio*, salua iura Moguntina fore, debili fide pactum est. Didicit uicinia, quam periculosum sit, munimenta prouinciae ex imperitae plebis arbitrio pendere. Statim amicis, hostibusque tributa indicta, omnis Thuringia, Eichsfeldia, Franconia, Voigtlandia, Saxonia, Misnia usque ad Bohemicos saltus ad stipendia coacta, sicque non sine onere solum aerarii Suecici fuit hoc praesidium, sed annue turmis nouiter conductis exercitum auxit †. Tot prouinciarum census ut certius teneret, urbem firmius muniuit. Vallum antea ad radices Cyriaci montis decurrit, ubi porta solidissima turri defendebatur, praecalta illa, ut & Cyriaciburgo dominaretur, erat hoc necessarium populari regimini, ut urbs arci, non haec urbi frenum poneret. At Suecici alius finis, utque ex arce continere ciuitatem possent, turrem solo aequant, uallum contrahunt, ac positus utrimque humilioribus munimentis nouam portam, quae hodie superest, erigunt. † Moenia in Petrino monte imbecilliora uidebantur; igitur uallum ibi, fossas, & alia munimenta ducunt: cum moeniorum pars dirueretur, antiquissimi nummi argentei in iis inuenti sunt. Archiepiscoporum imagines exhibent, qui ante quatuor, quinque & sex saecula uixerunt: erecto ante saecula muro, nummi ueteri more suppositi sunt (a). Ardebat interim bello Germania, & *Bannerius* ipsam Bohemiam penetrauerat, sed Caesareano exercitu pressus Erfordiam repetit. Caesareani ad Salam castra metantur. * Ille uiribus impar intra moenia se continet, usque dum Galli †, Hassi, & Luneburgici laboranti subuenirent. Hi tres exercitus in extensissima planitie ad urbem, arma iungunt. Pulcherrimum amicis spectaculum, ex uallo citra periculum tor exercitus uidere. Vnius sed temerarii hominis ausus terrorem omni praesidio incussit: literarum Studiosus ex Voigtlandia natus, Iena, ubi literis operam dederat, summo mane pedes Erfurtum petit, nouo coempto gladio domum Praefecti Suecici adit, ex famulis Domini praesentiam rogat, habere se, quae per alium non expediri, sed illi ipsi proponi debeant; cum famuli, ut erat, Dominum uix ante abiuisse dicerent, ipseque denuo secederet, obuium habet cohortis Vicepraefectum, † qui Cyriaciburgo praecerat; hunc gubernatorem putat, & stricto gladio transfodit; concitato statim cursu cohortis equestris Centurionem non procul stantem simili facinore occidit; fit concursus, milites se proditos suspicari, ad arma circumspiciunt. Sed non impiger scelestus tertium homicidium perpetrat, usque dum multitudine circumueniretur, ille audacter contra multos se defendit: protraxit certamen, quod uiuum capere uellent, ut atrociori morti feruaretur, & conspirationis focii exprimerentur: tandem captus ad Cyriaciburgum deductus est, ibi uariis tormentorum generibus motiua facinoris, & auctores, sed frustra petebantur, quod ille mandato Dei constan-

Periculum spe denuo inducitur.

Clerus, Officiales & iura Moguntina legibus deditiois comprehensa.

Damna uicinae ex recepto praesidio.

Munitur fortis Erfordia.

Turris Brilientensis delicitur.

Numismata antiquissima sub aribus moenibus inueniuntur.

* MDCXL. *Coniunctio trium exercituum.*

Temerarium cuiusdam facinus.

† pag. 261

† pag. 262

† pag. 263

constanter adscriberet, qui turpis licentiae milites de ira sua moneri iusserit. Homicidia in locis delictorum forcipibus candentibus laceratus, postea in quatuor partes sectus, quos cruciatus constanter, ut ne in cantu quidem turbaretur, pertulit.

† *Vberem ac copiosam, sed animo Saxoniae Ducibus in senso, Gudenum hic dedisse tam Erfordiae a Banerio receptae, quam molestia-*

(a) *Imagines aliquot saluum numerum vide supra ad an. 1020 & 1251.*

† *Tenzelius § XLVII Supplementi modo dicti p. 89; Gallos Pfefferkornius noster in-*

rum inde a praesidio Suecico vicinis illatarum descriptionem, dicit Tenzelius § XLIII Supplementi III ad Sagitarii Hist. Goth. p. 889.

telligit per copias Ducis Bernhardi, quarum reliquiae illi erant.

Familia Comitum de Gleichen descripta.

XXXIX * Antiquissima Comitum de Gleichen familia in Henrico deficit, ut solet, non sine lite. Moguntinus Comitatus Archiepiscopatus sui feudum, extincta familia apertum iudicium, cumque Comiti Hatzfeldio Melchiori, Caesarei exercitus Duci, & Hermanno fratri confert. Saxones, ac Schwarzenburgici Comites castrum ipsum cum appartenentibus Moguntinum esse feudum non infitiantur, † at dominia reliqua uel beneficia Saxonica uel allodia esse; illa dominis, haec Schwarzenburgicis ex parte deberi; *Blanckenhain* Moguntinum quidem feudum, sed femininum filiae ultimi Comitis, & heredi adimi non posse. Vrbs haec, eiusque ciues frequentissima feuda a Comitibus illis hereditaria iam antiquitus possidere, timuit illa, cum Saxones, & Schwarzenburgici allodia Comitum in feuda masculina uertissent, ne suis hoc beneficiis praerudicio esset. Senatus missis ad illos nuntiis declarationem impetrat, pacta ista non feudorum Erfurtenisium utile, sed directum duntaxat dominium affectura: ubi relique lites sopitae, alibi dicam.

* Anno MDCXLIV.

Nescio, quid sibi uoluerit auctor, dum margini annum hunc MDCXLIV (pro quo in priori editione operarum uicio MDCLXIV erat) adscripsit; tum uero tradit, familiam Comitum Gleichenisium in Henrico defecisse. Vti enim ea in Ioanne Ludonico anno MDCXXXI die XV Ianuarii extincta est; ita Moguntinus Elector Anshelmus Casimirus fratribus Hatzfeldiis, Melchiori & Hermanno, istas Comitum Gleichenisium possessiones, quae feudi lege ad Archiepiscopatum redierant, nominatim castrum Gleichen, lacum illi contiguum, uicum *Wandersleben*, aliaque in assignationis formula, quam *Gastelius* de statu publico Europae cap. XXX p. 890 dedit, enumerata an. MDCXXXIX die XXX Iulii ritu fiduciario contulit.

XL Non abs re erit, priusquam ipsa ciuitatis fata narrem, ruentis reip. non tam morbos, illos enim ex erroribus prudens lector aduertet, quam faciem, gubernationis modum, uires, studia recensere. Facta narrabo, non iura decidam. Amplissima urbs armis & pecunia dominium suum late per Thuringiam auxerat, oppida, arces, Comitatus absoluta ciuitatis imperia suspexere, nullae ruricolis libertates, nullae imperiorum leges. Moguntinus & Saxones, interdum his potestatibus oblocuti, sed ipsum imperii exercitium penes Senatum mansit. Huic in urbe non eadem auctoritas, sed multum per Electoris ministros humiliata. Vicedominus, Praetor, † Assessores, Aduocatus, Scabini iurisdictiones, magnum reip. momentum ut plurimum exercebant, opificibus leges, tribulibus iura dabant; ipsa imperii meri uis, gladius, furca, lictores sub arbitrio Moguntino erant, cum nec sanguinis ferret sententiam curia, nec poenam exequeretur, sed comperto capitali negotio reus Praetori sistebatur. Per sententiam in ciuilibus grauatis refugium Elector: ad quem per appellationem lites deuoluebantur, sic tamen, ut prius deferre grauamina Senatui liceret, cui intra bimestre acta reuidere, & emendare causam ius, fasque erat. Hoc iam olim ab Electoribus ob superioris iudicii longinquitatem ordinatum, quo breuiori compendio iustitiam ciues obtinerent. Praeterea diuites census, etiam uectigalia Electorali Quaestori, eiusque publicanis, pendebantur. Ecclesiastica potestas olim per Thuringiam, & Hassiam exercita, postea etiam in Erfurtenis territorio suspensa, nisi quod eos, qui Catholicae religioni deuoti, regeret, titulo ueteris dignitatis, Sigillifero, ac tribunali ecclesiastico antiqua pompa manente.

Potestas Senatus in partibus;

in urbe restrictior.

Imperium Moguntinum.

Appellatur Moguntiam.

Moguntini potestas Ecclesiastica.

Edit. I

† pag. 264

† pag. 265

Edit. I

† pag. 266

manente. Senatus ex statutis ab intestato hereditates diuidebat, & ordinabat commercia, dabat tutores, curabat aerarium, ac quod licentiam auxit, uis armorum, ualla, uigiliae, praesidia potestatis, ad eius imperium erant. Sacrorum curam delegatis commiserat, ex ipsis † Senatoribus, & Praedicantibus selectis. Alia utrimque exercita, plura inuicem magna contentione praetensa, & negata. Ita reip. potestas in omnem plebem effusa erat, uilissimis etiam, & qui ligonibus terram uertunt, in grauioribus negotiis uotum praetendentibus; cumque in populari statu plus ille possit, qui plus audet, iisque ligonariis, ac quorum decocta penus, & multitudo sua, & ex rebus turbidis lucri spes ausum adderet, magna horum fuit auctoritas, ut prudentiores alii, qui & auertere damna ciuitatis, & commoda stabilire potuissent, seruili assentatione saepius isti multitudini uota quam reip. darent. In electione Senatus insignis mixtura, sic tamen, ut plebis potestas ubiuis emineret. In festo *D. Thomae* congregari per regiones ac tribus ciues, Tribunos sibi elegeret, classes singulae duos nominarunt, sic ut computati quinquaginta duo essent. Hi in Diuae *Barbarae* festo Quatuoruiros dixere, tres ex communitate, quartus ex Opificibus lectus. Circa diem *trium Regum* noui Senatus electio instituta, ubi de iure uotandi haecenus, & postea uehemens contentio, quibus in quantum agitata resp. mox dicemus. Ex primis legibus Quatuoruiro, Tribulesue, ac regionum Magistri Senatum eligebant; postea Consules huic potestati se immiscuerant, ipsique Quatuoruiro, propensiores in regiminis focios, † Tribules excluderant. Actui electionis Moguntinus Vicedominus ac Praetor in curia intererat, quos Senatus spectatores tantum esse contendit, cum ipsi auctoritatem se tribuere dicerent, certe in iustitiam electionis inquirerent. Electione peracta nouus ille Senatus, Domino suo Electori iureiurando se adstrinxit, ueteri formula, qua Vicedominus, & Aduocatus ipsi Domino iungebantur, sed nec hoc sine contentione, quippe cum Vicedomini, ac Aduocati Comitis mentio fieret, Senatus, eorum iura sibi iam competere asseruit, aut Moguntinus Praetor suo Principi Electori uindicauit. Post Moguntinorum secessum officia inter electos distributa: aliis iurisdictionibus pagorum, alii rei aedili, aut oeconomicae praepositi. Quatuoruiro- rum tribunitia amplissima fuit potestas, reditus ciuitatis, aerarium, archium, & sigillum maius sub primi Quatuoruiro custodia, perpetua intercedendi apud Senatum potestas, imo, & inhibendi, usque dum ad arbitrium populi detulisset. Ille Tribunos conuocauit in comitium, de actis Senatus consulta, literas reip. inscriptas aperuit. Secundus Quatuoruir Praefecturas, securitatem arcium curabat, sigillum minus habebat. Reliqui aedificia urbis reparabant, contentiones, & rixas uerbales discutiebant. Apparet ex his, quam modicum potestatis Consulibus, & Senatui reliquum † fuerit. Sed maior boni priuati, quam publici amor, aemulatio, ambitus, necessaria communium delictorum conuenientia omnia turbauerant; nullae aerarii facultates, cui & fidem ingens aes alienum detraxerat. Hinc modica armorum, minor uallorum cura, & quae non nisi magnis sumptibus pertentantur. Hic fuit reip. status, quem turbatae sequentes exceperunt.

† pag. 268

Situs urbis & genius dubito an huius loci: sed & hunc narratae res produnt. Hodie ab isto longe mutatum, qui maiores tantam in amplitudinem euexit. Ille hinc inde ad Geram in latissima planitie decurrit, collibus uite luxuriantibus undique suspensa. Nec infelix uinearum cultura: uinum sat generosum, si austeros annos, & eos excipias, quibus attracta, aut concepta in uaporibus uenena, cum tenui & rotante pluuia demittuntur in uitem, ac pampinis una cum uuis marcorem indunt; ipsa generositate salubritas commendatior, quod nec hepar incendat, nec conficiat pulmones, imo neque renibus inuehat calculos, neque articulis tartarum, seu quod istis naturae beneficio careat, seu crassius sit, quam ut tenues meatus penetret. Illud miraberis, Transalpine,

G g

Potestas Senatus in urbe.

Senatus potestas ecclesiastica.

Status Democraticus.

Electio Senatus.

Primi Quatuoruiros potestas.

Secundi potestas.

Corruptela Reip.

Situs urbis.

Vini ferax.

Agri ferti-
tas.

quod deficientis caloris munus, frigus suppleat: scilicet solis radii ad perfectam maturitatem uvas raro perducunt, sed emorientis aestatis calori, autumnalis bruma succedit, illa † demum siliquas extenuat, & consumptis immaturis humoribus ad dulcedinem excoquit; hinc sera uindemia, & modo a Nouembri hoc beneficium expectatur; uidi in Decembrem dilatam, ac induratos frigore botros, ad ignem debuisse cogi, priusquam prelo supponerentur: nec debilius inde uinum, sed in multos annos generosius asseruatur. Alius (a) & cereuisiam laudat, quod multum habeat substantiae succique, proinde liberali alimento uires augeat; sed nec ipsis Erfurtensibus hactenus persuasit, neque possibile est picem potabilem conducere. Ager in planitie extensus, cultores immodica fertilitate remunerat: quidquid seueris, plantaueris, ibi suam glebam inuenit: Anisio, glasto, Enico tinctorio, late dissitae gentes, & maritimae regiones; culinae autem censibus aliquot milliarium uicinia instruitur. Glasti commercium India minuit, ex qua succum, an herbam coloribus aptam important, magno & Thuringiae, & tinctos pannos ementium damno, quippe eadem lanificia quae coloribus ornat, corrodit, ut priusquam attriueris, dissoluantur. Cautum Imperii legibus, (b) ne isthoc Indicum laser, aut panni eo tincti importentur, ex utilitate reip. futurum, si posthabitis externis ea consumamus, † quae natura intra † pag. 270 Germaniae limites posuit, sed, ut in distracto per uarias utilitates imperio solet, minus obseruamus, quia lege cautum est. Sin excutiet aliquando India Europae iugum, & magnarum iniuriarum memor omni commercio arcebit, tunc pinguis Thuringiae gleba de ueteri beneficio sollicitabitur, & uigori pristino restituta maiorum diuitias reducet. Illa glebae fertilitas socordes rucolas efficit, in spem certorum fructuum desides, profusiores etiam in ista, quae palatum implent. Musica ibi agros incolit, neque promptius rustici stiuam, quam omnis generis Musicen ex arte tractant.

(a) Ioan. Curio, *Medicus, in notis ad Scholam Salernitanam cap. 46.*

(b) *Ordinatio Politica Francofurtens. anno 1577, tit. 21 § 3.*

